

ALEXANDER SERGEJEVIČ PUŠKIN

DRAMATA¹

OBSAH

BORIS GODUNOV

SCÉNA Z FAUSTA

SKOUPÝ RYTÍŘ

Prvá scéna

Druhá scéna

Třetí scéna

MOZART A SALIERI

První scéna

Druhá scéna

KAMENNÝ HOST

První scéna

Druhá scéna

Třetí scéna

Čtvrtá scéna

HODOKVAS V DOBĚ MORU

SCÉNY Z DOB RYTÍŘSKÝCH

¹ Převzato z: Puškin Alexander Sergejevič, *Dramata*, překl. Otokar Fischer, Praha 1957 (redakčně upraveno).

BORIS GODUNOV

Drahocenné Rusům památce Nikolaje Michajloviče Karamzina věnuje toto dílo, vnuknuté jeho geniem, ve zbožné úctě a vděčnosti

ALEXANDER PUŠKIN

V paláci Kremlu (20. února 1598).

Knížata ŠUJSKIJ a VOROTYNSKIJ.

VOROTYNSKIJ: Jsme oba vysláni být strážci města,
však střežit málem nemáme už koho:
je Moskva vylidněna, všechen lid
šel k monastýru za svým patriarchou.
Čím, domníváš se, skončí se ten zmatek?

ŠUJSKIJ: Čím že se skončí? Snadno uhadnout:
lid postýská si, popláče si ještě
a Boris trošku upejpat se bude
tak jako piják před sklenicí vína,
a nakonec se přec jen uráčí mu,
že milostivě přijme korunu:
a pak, nu pak nám znova pohládne,
jak dříve vlád.

VOROTYNSKIJ: Však uplynul již měsíc,
co se sestrou se v monastýru zavřev,
on povrhuje, zdá se, věcmi světa.
Bojarská Duma ani patriarcha
ho dosud nedovedli oblomit;
je nepřístupen domlouvavým slzám
i modlitbám i vzlyku celé Moskvy,

ba také výzám Velikého sněmu.
Je marné vznášet prosbu k jeho sestře,
by Borisově vládě žehnala;
ta teskná klášternice-cařice
tak jako on je tvrdě neústupna.
Sám Boris toho ducha jí as vnuk.
Však jestli vládce opravdu je syt
svých panovnických starostí a vskutku
se zdráhá převzít osiřelý trůn?
co řekneš pak?

ŠUJSKIJ: Že marně prolita je
krev mladičkého hocha, careviče;
když tomu tak, moh Dmitrij zůstat žít.

VOROTYNSKIJ: Ten strašný zločin! A je vskutku pravda,
že Boris dal ho utratit?

ŠUJSKIJ: Kdo jiný?
Kdo marně Čepčugova podplácel?
Kdo Biťagovské oba vypravil
i s Kačalovem? – Do Ugliče byl
jsem poslán vyšetřit čin za tepla
a našel jsem tam čerstvé ještě stopy.
Vždyť celé město svědkem bylo vraždy
a všichni shodně vypovídali;
když jsem se vrátil, jediným já slovem
moh záhadného vraha usvědčit.

VOROTYNSKIJ: A pročs ho nezničil?

ŠUJSKIJ: On, přiznám se ti,
mě tenkrát pomátl svou klidnou myslí
a nestoudností, již jsem nečekal;

jak byl by bez viny, mně v oči hleděl
a vyptával se na podrobnosti,
a já mu opakoval nehoráznost,
již sám mi napověděl.

VOROTYNSKIJ: Nebylo to správné, kníže.

ŠUJSKIJ: Co jsem mohl dělat?

Vše zradit Feodoru? Ale car
se na vše díval Borisovým zrakem
a Borisovým sluchem vnímal vše.
I kdybych u něho byl získal víru,
byl by zas Boris mu ji doved vzít –
a já bych býval do vězení vržen,
a v pravou chvíli, a jak mého strýce
by v žaláři mě tiše utratili.

Já nejsem chvastoun, ale žádná trýzeň,
být nezbytí, mi nenažene strach;
ne zbabělec, však nejsem také hlupák,
jenž nadarmo by do léčky snad lez.

VOROTYNSKIJ: Ten strašný zločin! Jistě že teď vrah –
co myslíš si – je drásán pokáním;
krev nevinného pacholátka mu
as na trůn vstoupit nedovoluje.

ŠUJSKIJ: Však on to zmůže! Plachý Boris není!

Ta velká čest i nám i širé Rusi:
on, včera ještě otrok, Tatařín,
zeť kata Maljuty, sám v duši kat –
on vezme slavný řetěz Monomachův...

VOROTYNSKIJ: Je nízký jeho rod; to my jsme víc.

ŠUJSKIJ: Aj, to bych řekl.

VOROTYNSKIJ: Vždyť Šujskij, Vorotynskij –
od nepaměti jsou to knížata.

ŠUJSKIJ: Od nepaměti, z Rjurikovy krve.

VOROTYNSKIJ: Slyš, kníže, každý z obou nás má právo
vládnout zemi po Feodoru.

ŠUJSKIJ: A větší než Godunov.

VOROTYNSKIJ: Toť čirá pravda.

ŠUJSKIJ: Nuže?

Když Boris neustane pletichařit,
my budem zručně nepokoje šířit,
by národ odpad od Godunova;
dost rodných knížat žije na Rusi:
buď zvolen carem, zemi kdo je milý.

VOROTYNSKIJ: Nás, následnictva Varjagů, je dosti,
však těžko vést nám spory s Godunovem:
lid odvyk si v nás vidět potomstvo
svých dávných válečnických panovníků.
Již dlouho o svá knížetství jsme přišli
a carům podřízeně sloužíme,
však on, on doved postrachem i láskou
i leskem slávy okouzlovat lid.

ŠUJSKIJ (hledě z okna): Je odvážný, toť vše. – A my... však dost.
Hle, už jdou zpět, už rozchází se dav.
Pojď rychle zvědět, zda je rozhodnuto.

Krásné náměstí.

LID.

PRVNÍ Z LIDU: Je neoblomný. Vyhnal biskupy
i bojary a patriarchu, všechny,
kdo marně před ním padli do prachu.
Lesk prestolu ho naplňuje hrůzou.

DRUHÝ: Ó Bože můj, kdo námi povládne?
Ó, běda nám!

TŘETÍ: Zde, vizte, vrchní ďjak!
ten přináší nám usnesení Dumy.

LID: Tak ticho, ticho tam! Ďjak bude mluvit.
Pst! Poslouchejte!

ŠČELKALOV (na stupních Krásného schodiště):

Usnesl se Sněm,
že ještě naposled se pokusí,
zda chmurný vládce přístupen je prosbám.
I vypraví se zítra patriarcha,
až v Kremlu slavnou jitřní dozpívá;
a znovu – korouhvemi obklopen
a Donskou ikonou i Vladimírskou –
on s bojary a sborem církevním
a se šlechtou a s vybranými lidmi
a s vámi, lidem pravoslavné Moskvy,
se orodovat vydá k cařici,
by nad sirou se Moskvou slitovala,
by Borisovi požehnala k carství.
Teď v božím jméně domů jděte zpět

a pomodlete se – necht' k nebesům
se pomodlení nese pravoslavných.

(Lid se rozchází.)

Panenské pole. – Novopanenský monastýr.

LID.

PRVNÍ: Teď do cely už vešli k carevně.
Tam Boris předstupuje s patriarchou
a s bojary.

DRUHÝ: A dále?

TŘETÍ: Ona posud
se vzpouzí, ale doufat možno přec.

BABKA (s děckem): Tak neplač, neplač. Sice pro tebe
si přijde bubák! Tak už přestaň brečet!

PRVNÍ: A nemůžem se prodat za ohradu?

DRUHÝ: Kdepak! to nejde. I zde venku těsno,
ne jenom tam. Hled', Moskva celičká
se tady shlukla. Ohrada i střechy,
tam na zvonici všechna poschodí,
báň na kostele, ba i jeho kříže –
vše posázeno lidem.

TŘETÍ: Nádherně!

PRVNÍ: Jaký to hluk?

DRUHÝ: Slyš! Jaký je to hluk?
Lid zabouřil – teď klesají, jak vlny
by opadaly... Další řada! Bratře!
teď došlo na nás. Rychle na kolena!

LID (na kolenou, kvílí a pláče): Ach, slituj se, náš otče. Vládni nám!
Buď otec náš! náš car!

JEDEN (potichu): A nač ten pláč?

DRUHÝ: Což víme my? To vědí bojaři.
Co my jsme proti nim!

BABKA (s dítětem): Teď, když má plakat,
je jako pěna. Bubák si tě vezme.
Plač, rozmazlený.

(Hodí je na zem, dítě se rozkřičí.)

JEDEN: Tak! Už pláčí všichni.
My tedy taky.

DRUHÝ: Nutím se – a nic.

PRVNÍ: Mně taky netekou. Tak cibulí
si potřít oči...

DRUHÝ: Nasliním je aspoň.
Co je to zas?

PRVNÍ: Ech, kdo by se v nich vyznal.

LID: Trůn jeho jest! On car je náš! On svolil!

Je Boris carem! Zdráv buď, zdráv buď Boris!

V paláci Kremlu.

BORIS, PATRIARCHA, BOJAŘI.

BORIS: Ty, otče patriarcho, bojaři!

Je obnažena před vámi má duše:

jste svědky, kterak v pokoře a bázni
svou převelikou vládu přejímám.

Jak těžká nastává mi povinnost!

Já nastupuji po Ivanech mocných,

ba nastupuji po andělu-caru!...

Můj spravedlivý otče – vladaři!

Tam s nebe shlížej na pláč věrných sluhů
a sešli tomu, kohos miloval

a jež jsi povznes jako zázrakem,

své nejsvětější požehnání k vládě!

Kéž slavně panovat smím tvému lidu,

kéž dobrý jsem a spravedliv jak ty! –

Vás k spolupráci volám, bojaři.

Tak služte mně, jak sloužili jste jemu,

když jsem se ještě o váš úkol dělil

a lidem nebyl povolán, bych vlád.

BOJAŘI: My nezrušíme přísah, jež jsme dali.

BORIS: Teď pojdme hrobům poklonit se vládců,

těch zvěčnělých, kdož vládli na Rusi –

a poté k hodům sezvem všecken lid:

od velmože až k slepci-žebráku

nám všichni buďtež vítanými hosty.

(Odejde, za ním bojaři.)

VOROTYNSKIJ (zadrží Šujského): Tys uhod.

ŠUJSKIJ: Co?

VOROTYNSKIJ: Zde – nedávno to bylo –
což nevzpomínáš?

ŠUJSKIJ: Nevzpomínám na nic.

VOROTYNSKIJ: Jak lid se valil na Panenské pole,
tu řekls?

ŠUJSKIJ: Není na vzpomínky kdy,
spíš zapomínat radil bych ti občas.
Krom toho já svým klevetivým slovem
spíš tebe chtěl jsem tenkrát vyzkoumat,
bych hlouběj do smýšlení tvého vnik.
Nu což – teď všichni pozdravují cara:
že nejsem s nimi, všimli by si snadno. –
Jdu za nimi.

VOROTYNSKIJ: Ten pokrytecký dvořan!

Noc. Cela v Čudovém monastýru (roku 1603).

OTEC PIMEN, GRIGORIJ spí.

PIMEN (píše při světle lampy):
Jen ještě jednu pověst poslední –
a budou skončeny mé letopisy
a splněn dluh, jež Tvůrce uložil

mně hřešícímu. Hospodin – ne darmo –
mi určil stát se mnoha roků svědkem
a k písařskému umění mě povznes.
Snad jednou jiný pracovitý mnich
mou pilnou najde bezejmennou práci:
ten zažehne, jak já, svou svítilnu,
a s pergamenu střesa dávný prach,
mé pravdomluvné přepíše on zprávy:
ať znají potomkové pravoslavných
své rodné země sudbu pradávnu,
ať vzpomínají na své velké cary,
jich dobrotu i hrdinskost i pověst
a za hříchy a temná jejich dík
se k Spasiteli z hloubek pomodlí.
Tak ve svém stáří znovu ožívám;
co minulo, zas přede mnou se vznáší –.
Jak dávno tomu, co jak oceán
to všechno dulo v událostech vírných?
Teď je to pokojné a beze slov,
v mé paměti jen málo postav žije,
jen málo se mi dochovalo slov,
vše ostatní se v nedohlednu ztrácí...
Však den je blížek – lampa dohořívá –
jen ještě jednu pověst poslední. (Píše.)

GRIGORIJ (procítaje): Už zas ten sen! Co to? Už po třetí!

Proklatý sen! A stařík před svou lampou
si sedí dál a píše. – Celou noc
as nezamhouřil ve dřímotě oči.
Jak mám rád jeho klidné vzezření,
když – k minulosti duši upřenu –
v svých letopisech pokračuje; často
jsem uhodnout chtěl, o čem že to píše:
snad o sveřepé vládě Tatarů?

či o překrutých trestech Ivanových?
snad o bouřlivém sněmě v Novgorodu?
snad o slávě své vlasti? Neuhodnu.
Ni s vysokého čela, ani z očí
mu nelze vyčíst myšlenku – on hledí
vždy pokorně, vždy stejně velkoryse.
Tak soudce, zšedivělý v úřadech,
zří klidně na dobré i na vinníky,
i zlo i dobro stejně přijímá,
ni hněvem nejsa pohnut, ani žalem.

PIMEN: Tys procit, bratře?

GRIGORIJ: Požehnej mi, otče
můj ctihodný.

PIMEN: Necht' Hospodin ti žehná,
jak dnes tak napříště a věky věků.

GRIGORIJ: Psals napořád a sen tě nepřemoh,
já pekelné však měl jsem vidění
a nepřítel mě zmámil. Zdálo se mi,
že strmě na věž stoupám po schodech;
já s výšky Moskvu zřel jak mraveniště
a dole dav se po náměstí hemžil
a s výsměchem si ukazoval na mne,
až stydno bylo mi a strašlivě –
a střemhlav s věže padaje, já procit...
Už po třetí se tentýž sen mi zdál.
Toť zvláštní, ne?

PIMEN: To mladá krev se bouří.
Jen uklidni se modlitbou a postem
a sny tvé budou vzdušných zjevů plny.

Vždyť také já, ač stár jsem – kdykoli
jsem mimovolně zmožen dřímotou,
dřív, nežli bych se na noc pomodlil –
já nemám sen snad bez hříchu a tichý,
leč o hlaholných kvasech zdá se mi
a o bitevním stanu, o šarvátkách,
těch potřeštěných slastech jinošství.

GRIGORIJ: Jak radostně jsi prožil svoje mládí!

Tys válčil pod věžemi kazaňskými,
ty s Šujským Litvany jsi odrážel,
tys viděl dvůr i přepych Ivanův.
Ty blažený!... Já od chlapeckých let
jen po celách se toulám, bědný mnich.
Proč nekochám se vřavou válečnou?
Proč u carského stolu nehoduji?
Však dovedl bych v stáří jako ty
se vzdáti marnosti a zřící světa,
své mnišské příslibení vykonat
a uzavřít se v tichý útulek.

PIMEN: Tím, bratře, nermuť se, žes hříšný svět

tak záhy zanechal a že tě Bůh
jen málo zkoušel pokušením. Věř:
jen zpovzdáli nás vábí sláva, přepych
a lstivá láska žen. Já dlouho žil
a mnohou prožil slast. Však pravé štěstí
znám teprve, co Bůh mne uved v klášter.
Jen pohleď, synu, na veliké cary.
Kdo že je nad ně? Jen sám Bůh. Kdo smí
být proti nim? To nikdo. A přec často
jim zlatá koruna se zdála těžká
a za mnišskou ji zaměnili kápi.
Car Ivan hledal usmíření duše

jen tím, že mnichem připadal si být,
a jeho dvůr, kde mocní žili milci,
byl jako klášter: pekelníci v hávech
a ve svých hrubých řízách žíněných
se zdáli poslušnými řeholníky
a hrozný car jim zbožný opat byl.
Já viděl zde, zde v této cele – žil
tu tehdy Kiril, svatý trpitel,
a tehdy také mně již dopřál Bůh,
bych marnost světa chápal – viděl jsem
tu cara, mdlého mstítelstvím a tresty.
Tich, v dumách seděl Hrozný mezi námi
a my jsme před ním stáli bez pohnutí,
jak polohlasem s námi rozprávěl.
I pravil opatu a bratřím mnichům:
„Vy otcové, den, po němž bažím, přijde;
zde budu státi, lačen spasení.
Můj Nikodéme, Sergiji, Kirile,
vy všichni slyšte duchovní můj slib:
k vám přijdu, zavržený zločinec,
tu, svatý otče, k nohám padnu tvým –
a přijmu požehnanou hodnost mnicha.“
Tak pravil mocný panovník – a sladko
z úst jeho řeč mu plynula – a plakal.
A my jsme v slzách modlili se, mír
a lásku aby seslal Hospodin
v tu jeho duši trpící a bouřnou.
A jeho syn, car Feodor? Ten vzdychal,
byť korunován, po smířeném žití,
jež vede mnich. On carské dvorany
si přeměňoval v cely modliteben,
by těžké panovnické starosti
mu nerušily svatou jeho duši.
Sám Bůh měl zalíbení v ztichlém caru

a jeho Rusi plné slávy přál.
A když byl blížek car své hodince,
tu div se udál neslýchaný: muž
se zjevil mu, jen jemu viditelný
a v nevídaném světle, přistoupil
mu k loži až a car s ním zahovořil
a nazýval jej velkým patriarchou.
Strach padl na všechny tam přítomné,
i zřeli nebeské v tom znamení,
to proto, onen svatý muž v tu chvíli
že vůbec nedlel v paláci. A car
když dokonal, tu všechnen příbytek
se přeposvátnou vůní naplnil
a nebožtíku vzplála tvář jak slunce.
Car, jak byl on, už nepovládne nikdy. –
Ó, strašné hoře, nikdy nepoznané!
My hřešili, my pohoršili Boha,
neb muže carobijce zvolili
jsme za cara.

GRIGORIJ: Už dávno, otče můj,
jsem chtěl se přeptat, cože o smrti
víš careviče Dmitrije: vždyť tenkrát
prý sám byls v Ugliči.

PIMEN: Ach, vzpomínám,
Bůh mne tam přivedl, bych krvavý
ten zločin zhléd! Já v Uglič vzdálený
byl vyslán monastýrem; dorazil
jsem v noci; zjitra náhle, v mešní čas,
já slyším, na poplach jak bije zvon;
a křik; a hluk. – Vše běží k cařici.
Já též. Už celé na dvoře je město.
Zřím... Podřezán tam leží carevič,

mát' cařice je beze smyslu nad ním
a kojná zoufá si a běduje,
a vláčí chůvu rozběsněný lid
a smýká zlořečenou zrádkyní.
Vtom divý mezi ně a zlostí bled
pad Jidáš: Bit'agovskij... „Chyťte ho,
to on, to on,“ se zevšad ozval poplach –
a bylo po něm. Pak se všechen lid
vrh po stopě tří uprchnuvších vrahů;
kde ukryli se, byli pochyťáni
a přivedeni k teplé mrtvolce.
I stal se zázrak: mrtvý hoch se otrás!
Dav na ně zavyl: „Čiňte pokání!“
a když se v bázni, před popravou, káli
ti zločinci, tu vyřkli jméno: Boris!

GRIGORIJ: A kolik let měl mrtvý carevič?

PIMEN: Tak sedm roků. Nyní by mu bylo –
(už deset tomu let, ne, více už,
let je to dvanáct) – byl by jako ty –
a byl by carem! Bůh však určil jinak.
Tou truchlou událostí zakončím
já letopisy své. Já od těch dob
si málo všimal světa. Grigoriji,
ty v umění jsi zběhlý písarském,
já tobě odkáži svou práci. Volný
když budeš od úkolů duchovních,
v ty chvíle nezáludně vypisuj
to všechno, čemu svědkem kdy se staneš:
vojnu a mír i carské vladaření
a světců bohulibé zázraky
a proroctví i zjevy na nebesích. –
Mně nadešel však čas, čas oddechnout si

a zhasit lampu... Zvoní se už k jitřní...
Svým sluhům, Pane, račiž požehnat –
a ty mně, Grigoriji, podej berlu.

(Odejde.)

GRIGORIJ: Vše děsí se tě, děsí, Borise,
a nikdo před tebou se nesmí zmínit,
jak hrozný konec nešťastný měl hoch.
A zatím poustevník v své chmurné cele
tvou obžalobu píše strašlivou.
I nevyhneš se pozemskému soudu,
jak soudu Božímu se nevyhneš.

Palác patriarchův.

PATRIARCHA a OPAT Čudova monastýru.

PATRIARCHA: A skutečně uprchl, otče opate?

OPAT: Uprchl, svatý vladyko; jsou tomu tři dni.

PATRIARCHA: Lotr lotrovská! A jakého je rodu?

OPAT: Z rodu Otrepěvých, haličských to zemanů. V mládí měl postřižiny, neznámo kde, zdržoval se v Suzdale, v monastýru Jefimjevském, odtamtud utekl, toulal se po různých klášterech, nakonec přišel k mému čudovskému bratrstvu, a když jsem viděl, jaký je to mladíček nerozumný, svěřil jsem ho péči otce Pimena, bohabojného a pokorného starce; byl dobře učený, čítal naše letopisy, skládal modlitby světcům; zdá se však, že ta jeho učenost nebyla od Pána Boha...

PATRIARCHA: Jdi mi s těmihle mudrlanty! Co ten si nevymyslí! „Budu moskevským carem!“ Ech, ty plémě satanášovo! Ale cara o tom nezpravit! Nač otce gosudara

znepokojovat? Postačí dát o tom útěku zprávu djaku Smirnovu nebo djaku Jefimovu. Ne, tohle kacírství! „Budu moskevským carem!“... Jen ho dostat, jen ho dostat, toho pekelníka, a poslat k věčnému pokání do Soloveckého monastýru. Vždyť je to kacírství, otče opate!

OPAT: Kacírství, otče vladyko, učiněné kacírství!

Carský palác.

Dva STOLNÍCI.

PRVNÍ: Kde že je car?

DRUHÝ: On ve své ložnici
se s jakýms kouzelníkem uzavřel.

PRVNÍ: Ba, jeho nejmilejší společností
je kejklíč, hadač nebo kouzelník. –
Je lačen věšteb jako nevěsta.
Co nyní asi hádá, rád bych věděl.

DRUHÝ: Hle, přichází. Snad optat by ses chtěl?

PRVNÍ: A jak je chmurný!

(Odejdou.)

CAR (přichází): Moc mám nejvyšší:
smím pokojně už vládnout šestý rok,
však šťastna není duše má. Tak v mládí
jsme láskou rozdychtění vábivou –
však sotva srdce chvilkou rozkoše
se opojilo, přesyceni zchladnem. –
Je marné, že mi kouzelníci věstí

věk dlouhé vlády, ničím nerušené –
mne netěší už vládnout ani žít,
já vím, že shůry sjede blesk i hoře.
Mně štěstí není dáno. Myslil jsem,
že lidu zjednám nadbytek i slávu
a jeho srdce získám štědrostí –
té marné však jsem naděje se vzdal:
moc těch, kdo žijí, nenávist jen budí,
jen nebožtíky chátra miluje.
Ať potlesk národa, ať reptání
nás vzrušuje, jsme blázni zde i tam!
Bůh naši zemi hladem navštívil,
lid zakvílel a v krutých hynul mukách:
i otevřel jsem sýpky své a zlato
jsem rozdával a opatroval práci –
a oni za to klnuli mi, vztekli!
Pak požár pohltil jim příbytky
a já jim vybudoval nové: v čem
byl jejich dík? Prý já, prý já byl žhář!
To soud je luzy... Chtěj mít její lásku!
I chtěl jsem doma dojít útěchy,
svou dceru svatbou oblažit jsem doufal...
Smrt, rovna vichru, ženicha jí vzala –
a mne – a mne pak podle obvinili,
že prý jsem vinen vdovstvím dcery své –
já otec nešťastný! Ať kdokoli
se loučí se světem, já tajný vrah jsem!
To já skon Feodorův urychlil,
já otrávil prý cařici, svou sestru,
tu klášternici pokornou... to já!
Nic nemůže nás... cítím v zoufalství...
zde uspokojit prostřed strastí světa,
nic, nežli jedině: jen svědomí!
Když svědomí je zdrávo, vítězí

i nad zlobou i nad klevetou temnou.
Však je-li na něm jediná jen skvrna,
jen jedna – byť tam přišla náhodou –
pak běda: jakby nakažena morem
nás duše pálí, v srdce vlil se jed,
v sluch buší výčitka jak kladivem,
jsou závratí a člověk jak by padal
a v očích krvaví mu tančí chlapeč...
Jen prchnout... Ale kam! Ó, běda tomu,
kdo v prsou svědomí má nečisté!

Krčma na litevském pomezí.

Dva žebraví mniši: MISAIL a VARLAAM; GRIGORIJ OTREPĚV, oděn v světském šatě;
HOSPODSKÁ.

HOSPODSKÁ: Čím vám posloužím, ctihodní otcové?

VARLAAM: Co Bůh dá, hospodyňko. Máš pálenku?

HOSPODSKÁ: Jak by ne, otcové! Hned ji donesu.

(Odejde.)

MISAIL: Co ses tak zachmuřil, příteli? Tady je litevská hranice, po které jsi tolik toužil.

GRIGORIJ: Nemám klidu, dokud nebudu v Litvě.

VARLAAM: Copak se ti Litva tak zalíbila? To my dva – otec Misail a já hříšný – nemyslíme
na nic od té chvíle, co jsme utekli z kláštera: Litva nebo Rus, kachna nebo hus, cokoli může
býti, jen když máme pití... A zrovna přinesli ti...

MISAIL: Pěkně řečeno, otče Varlaame.

HOSPODSKÁ (se vrací): Prosím, otcové. Ať jde k duhu.

MISAIL: Děkuji ti, má dcero, Bůh ti žehnej.

(Mniši pijí. Varlaam zanotuje píseň „Jak bylo v městě Kazani...“)

VARLAAM (Grigorijovi): Pročpak s námi nepěješ, ani nepiješ?

GRIGORIJ: Nechce se mi.

MISAIL: Svobodnému svoboda.

VARLAAM: A opilci ráj, otče Misaile. Skleničku vyprázdníme, šenkýřku pozdravíme... Ale povídám, otče Misaile, pálenice zaholduji, střízlivé nemiluji; jiná věc je nabumbání, jiná věc je vychloubání. Chceš-li se chovat jako my, jsi nám vítán, ne-li, jdi si, odkud jsi přišel: šašek a pop nejdou do páru.

GRIGORIJ: Pij si třeba jako měch, ale své rozumy si nech, otče Varlaame! Vidíš, že také dovedu pěkně promluvit.

VARLAAM: A proč si mám nechat své rozumy?

MISAIL: Nech ho, otče Varlaame!

VARLAAM: A co je to za svatého? Sám se k nám přitřel, nevíme, kdo to je, nevíme, odkud je, a bude si tu roztahovat hubu, možná, že ke kobyle čichal.

(Pije a zpívá: „Řeholník mladý postřížiny měl...“)

GRIGORIJ (k hospodské): Kam vede tahle cesta?

HOSPODSKÁ: Na Litvu, můj dobrodinče, k Lujevským horám.

GRIGORIJ: A je tam daleko, do Lujevských hor?

HOSPODSKÁ: Není. Do večera by se tam došlo, jen kdyby nebylo carských závor a pohraničních stráží.

GRIGORIJ: Jak to, jaké závory? Co to znamená?

HOSPODSKÁ: Někdo utekl z Moskvy, i je rozkaz, aby každý byl zadržen a prohlédnut.

GRIGORIJ (pro sebe): To je pěkné nadělení!

VARLAAM: Hej, ty, příteli, nějak ses k hospodské přitočil. Aj, aj! Nechce se ti pálenky, chtělo by se milenky. Tak je, bratře, tak! Každý má svůj způsob a my s otcem Misaiem jenom jednu starost máme: všechno do dna vybombáme – vybombáme, převrátíme a pak na dno zamlátíme.

MISAIL: Pěkně řečeno, otče Varlaame.

GRIGORIJ: A koho že hledají? Kdo utekl z Moskvy?

HOSPODSKÁ: Sám Pán Bůh ví, je-li zloděj či lupič – jenže teď ani dobří lidé tudy nesmějí. A co z toho bude? Nic. Ani plešatého čerta nelapí. Jako by se do Litvy nemohlo jinudy než po hlavní silnici! Třeba si tady odsud zahni doleva, pak lesem po pěšině ke kapliče, co je nad Čekanským potokem, a pak rovnou přes bažinu na Chlopino, a odtamtud do Zacharjeva, a tam už ti každé dítě ukáže, kudy do Lujevských hor. A co ty pohraniční strážě? Ty jsou cestujícím na obtíž a nás chudáky obírají. (Je slyšet hluk.) Copak je to tam? A vida je, proklaté, jdou na prohlídku.

GRIGORIJ: Hospodská, jinde tu v chalupě není kde pobýt?

HOSPODSKÁ: Není, mé zlatíčko, sama bych tam ráda zalezla. Jen se holedbají, že chodí na prohlídku, ale chtějí, aby se jim podalo kořalky a chleba a bůhvíčeho ještě; kdyby raději posli, ti zatracenci, kdyby...

(Vejdou stráže.)

PRVNÍ STRÁŽNÍK: Pozdrav Pán Bůh, hospodská.

HOSPODSKÁ: Dobře došli, vzácní hosté, pěkně vítám.

PRVNÍ STRÁŽNÍK (k druhému): A vida! Tady se pije, to se přiživíme. (K mnichům:) Co jste zač?

VARLAAM: Jsme služebníci boží, jsme pokorní mniši a chodíme po dědinách sbírat na klášter křesťanskou almužnu.

STRÁŽNÍK (ke Grigorijovi): A co ty?

MISAIL: Náš druh...

GRIGORIJ: Obyvatel z předměstí; provázel jsem oba mnichy na hranice a teď chci zas domů...

MISAIL: Tak sis to rozmyslil...

GRIGORIJ (potichu): Mlč přece...

STRÁŽNÍK: Hospodská, ještě kořalku, my zde se starci popijem a pobesedujiem.

DRUHÝ: Ten mladý, zdá se, je chudák, na tom nic netrhnem. Zato ti starci...

PRVNÍ: Buď zticha, hned se do nich dáme. – Tak co, otcové, jak jdou obchůdky?

VARLAAM: Špatně, synáčku, špatně. Z křesťanů jsou teď skrblicí: peníze milují, peníze skrývají. Bohu málo dávají. Přišel jest hřích převeliký na plemena země. Všichni se dali na kupčení, lichvaření; pomýšlejí na bohatství světa, nikoli na spásu duší svých... Chodíš si, chodíš, prosíš – někdy za tři dny ani kopejku nevyžebraš. Hřích to nad hříchy. Přejde týden,

přejde druhý, podíváš se do mošničky a je v ní tak málo, že se stydíš ukázat se v klášteře. Co dělat? Ze zármutku to propiješ. Bída je to bídoucí, asi že už nastává soudný den.

HOSPODSKÁ (pláče): Hospodine, slituj se a spas nás!

(Zatím co Varlaam mluvil, první strážník se významně zadíval na Misaila.)

PRVÝ: Aljocho, máš u sebe carský úkaz?

DRUHÝ: Mám.

PRVÝ: Sem s ním.

MISAIL: Co se na mne díváš tak upjatě?

PRVÝ: Proč? Zlý nějaký kacír utekl z Moskvy, říkají mu Griška Otrepěv. Neslyšels o tom?

MISAIL: Neslyšel.

PRVÝ: Neslyšel? Výborně. A toho kacířského uprchlíka car nakázal polapit a pověsit. Víš o tom?

MISAIL: Nevím.

STRÁŽNÍK (k Varlaamovi): Číst umíš?

VARLAAM: Za mlada jsem uměl, ale pak jsem zapomněl.

STRÁŽNÍK (Misailovi): A ty?

MISAIL: Bůh mi nedopřál naučit se.

STRÁŽNÍK: Tady máš carský úkaz.

MISAIL: Co s ním mám dělat?

STRÁŽNÍK: Tak se mi zdá, že ten uprchlý kacíř, zloděj a taškář – jsi ty.

MISAIL: Já? Pro smilování Boží! Co tě napadá!

STRÁŽNÍK: Stůj! Drž dveře! Však si to řeknem!

HOSPODSKÁ: Ti katani! Ani starci nedají pokoje.

STRÁŽNÍK: Kdo zde umí číst?

GRIGORIJ (předstoupí): Já.

STRÁŽNÍK: Podívejme se. A u koho ses naučil?

GRIGORIJ: U našeho zvoníka.

STRÁŽNÍK (mu podává ukaz): Čti nahlas.

GRIGORIJ (čte): „Nehodný mnich Čudova monastýru, Grigorij z rodu Otrepěvých, upadl do kacířství, a jsa ponuknut ďáblem, osmělil se dráždit svaté bratrstvo svévolnými a bohopustými kousky. Úředním vyšetřováním se zjistilo, že ten zlořečený Griška utekl na litevské pomezí...“

STRÁŽNÍK (k Misailovi): O kom jiném je to než o tobě?

GRIGORIJ: „A car dal rozkaz, aby byl chycen...“

STRÁŽNÍK: A pověšen.

GRIGORIJ: „Pověšen“ tu nestojí.

STRÁŽNÍK: Lžeš. Není třeba každičké slovo vypsát. Čti: chycen a pověšen.

GRIGORIJ: „A pověšen. A let má zloděj Griška od narození (dívá se na Varlaama) něco přes padesát. A postavy je prostřední, lebku má holou, bradku šedivou, břicho tlusté...“

(Všichni se dívají na Varlaama.)

PRVNÍ STRÁŽNÍK: Chlapci! Tohle je Griška! Držte ho, svažte ho. Kdo by to byl řekl!

VARLAAM (se zmocní papíru): Nechte mne, vy lotři! Jakýpak já jsem Griška? Cože? Padesát let, bradka šedá, břicho tlusté? Ne, bratře, tos ještě příliš mlád, abys mne směl mít za blázna. Dávno jsem neměl písmenka před sebou a bídne je sestavuji, ale tady, když jde o krk, tak je už sestavím. (Slabikuje.) „A-let-je-mu-od-na-ro-ze-ní-dvacet.“ Nu, bratře, kde je tu padesát? Vidiš? Dvacet.

DRUHÝ STRÁŽNÍK: Ano, vzpomínám si, dvacet. Tak i nám to řekli.

PRVNÍ STRÁŽNÍK (ke Grigorijovi): A ty jsi, bratře, šprýmař, jak se zdá.

GRIGORIJ (stál, zatím co Varlaam četl se svěšenou hlavou, ruku schovává za řadry).

VARLAAM (pokračuje): „A postavy je malé, prsa má široká, jednu ruku kratší než druhou, oči modré, vlasy nazrzlé, na tváři bradavici, na čele rovněž.“ Podívejme, příteli, nejsi to snad ty sám?

GRIGORIJ (náhle vytasí dýku, a zatím co všichni před ním couvají, vyskočí z okna).

STRÁŽNÍCI: Stůj! Stůj!

(Všichni ve zmatku vyběhnou.)

Moskva – dům Šujského – večere.

ŠUJSKIJ a množství hostů.

ŠUJSKIJ: Hej, dolít vína!

(Vstane, za ním všichni ostatní.)

Drazí hosté, ještě

čís poslední! A modlitbu čti, chlapče.

CHLAPEC: Ó care nebes, všudypřítomný

a věčný, poslyš modlitbu svých sluhů:

My orodujem za našeho cara;

on, tebou vyvolen, on, bohobojný,

všech křesťanů on samovládny pán,

buď tebou chráněn v paláci i v poli

a na cestách i v noci na svém lůžku.

Přej, aby zdolal nepřátele své

a od moře se proslavil až k moři.

Necht' zdravím vzkvétá jeho rodina

a drahé její větve celý svět

kéž zastíní. A k nám, svým služebníkům,

kéž blahosklonný je, jak býval dřív,

a milostiv nám buď i shovívavý,

a moudrost jeho nevyčerpatelná

kéž svlažuje nás svými prameny!

Tak, carskou zvedající číš, my k tobě

se modlíme, ty care nebeský.

ŠUJSKIJ (připíjí): Necht' zdrav je veliký náš panovník!

A s vámi louče se, mí vzácní hosté,

vám vzdávám dík, že solí mou a chlebem

jste nepohrdli. Sbohem, dobrou noc.

(Provází odcházející hosty ke dveřím.)

PUŠKIN: Že se konečně odporoučeli! Vždyť jsem si už myslel, kníže Vasiliji Ivanoviči, že si nebudeme moci pohovořit.

ŠUJSKIJ (služebníkům): A co vy tu s otevřenými ústy? Pořád jen chcete slyšet, co si povídají páni! – Seberte se stolu a hybaj ven. – Copak se děje, Afanasiji Michajloviči?

PUŠKIN: Zázrak na zázrak!

Můj synovec, Gavriila Puškin, posla mi z Krakova dnes poslal spěšného.

ŠUJSKIJ: Nu a –?

PUŠKIN: A divnou novinu mi píše.
Syn Ivanův... Však počkej.

(Jde ke dveřím a rozhlíží se.)

Carevič, jenž utracen byl na Borisův pokyn...

ŠUJSKIJ: Tu písničku už známe.

PUŠKIN: Počkej: Dmitrij je živ.

ŠUJSKIJ: Co říkáš? Jaká novina!
Že carevič je živ? Ó, to je zázrak!
A to je vše?

PUŠKIN: Jen slyš, až do konce.
Ať je to vskutku carevič, jenž ožil,
ať jakýs duch snad v jeho podobě,
ať nestydatě drzý samozvanec –
však jisto je, že Dmitrij se tam zjevil.

ŠUJSKIJ: To není možná.

PUŠKIN: Puškin sám ho viděl,
jak prvně přijel na dvůr královský
a prošel mezi litevskými pány
šel do královny tajné komnaty.

ŠUJSKIJ: A kdo to je? A odkud?

PUŠKIN: To se neví.

Jen to: byl sluhou u Wiszniewického;
a jednou k lůžku poután chorobou,
on duchovnímu otci dal se poznat.
A jeho pán, když o tajemství zvěděl,
sám pečoval o jeho uzdravení
a ke králi ho Sigmundovi zavez.

ŠUJSKIJ: A co se říká o tom troufalci?

PUŠKIN: Je duchaplný, shovívavý, bystrý,
je v lásce u všech. Vyhnanec on z Moskvy
si navnadil a římsští popi jsou
s ním zajedno, král Sigmund je jím nadšen,
ba, prý mu přislíbil své přispění.

ŠUJSKIJ: To všechno, bratře, taková je mela,
že bezděky se hlava z toho točí.
Že samozvanec to, je zcela jisté,
však doznám, velké nebezpečí.
Tak vážná novina když mezi lid
se dostane, je z toho hrozná bouř.

PUŠKIN: Ba taková, že asi koruna
se sveze s Borisovy vtipné hlavy.
A dobře mu tak. Vždyť on vládne nám

jak Ivan (radš ho na noc nejmenovat!).
Co z toho, veřejných že není poprav,
že před vším lidem, na kůl přibiti,
už nezpíváme píseň na Ježíše,
že neupalují nás na náměstí
a žezlem car že nepřikládá uhlí?
Což jsme, my bědní, životem teď jisti?
Vždyť nemilost nás čeká den co den,
věž nebo Sibiř, pouta nebo klášter
a v skrytu oprátka neb hladomorna.
Kde naše přední rody šlechtické,
kde knížata jsou Sických, Šestunových,
kde Romanovci jsou, ta naděj vlasti?
Bud' v žaláři, bud' ve vyhnanství hynou.
Jen dočkej – stejný osud bude tvůj.
Vždyť doma jako vojskem Litvanů
jsme obklopeni sluhy zrádnými,
a kde je kdo, je každý úplatný
a vládě hotov zlodějsky nás prodat.
Jsme závislí na každém nevolníku,
jejž bychom troufali si potrestat:
vždyť car již zrušil svatojirský den,
a tak už nejsme pány na své půdě.
Už nesmíš vyhnat lenocha: byť nerad,
máš povinnost ho živit: dělníka
již nesmíš odloudit, neb soud ti hrozí.
Zda pod Ivanem Hrozným tolik zla
jsme zkoušeli? A je snad lidu lépe?
Jen poptej se! Ať zkusí samozvanec
jim vrátit starý svatojirský sen –
to bude mela.

ŠUJSKIJ: Pravda, Puškine,
Však víš-li co? Než přijde vhodný čas,

my o tom pomlčíme.

PUŠKIN: Ať si každý
to nechá pro sebe. Jsi moudrý muž,
já s tebou vždy si pohovořím rád,
a jestli mne co časem znepokojí,
já nestrpěl bych před tebou to smlčet.
A medovina tvá i skvostné pivo
dnes nějak jazyk rozvázaly mi...
Buď, kníže, zdráv.

ŠUJSKIJ: A na shledanou, bratře.

(Vyprovází ho.)

Carský palác.

Carevič FEODOR rýsuje zeměpisnou mapu; carevna KSENIE; její PĚSTOUNKA.

KSENIE (líbajíc podobiznu): Ženichu můj milý, krásný kralevici, nedostala tě já, tvoje nevěsta, ale tmavá mohylka v daleké krajině. Nikdy se neutěším, věčně budu pro tebe plakat.

PĚSTOUNKA: Ale, carevno, dívka pláče, jako rosa padá; vzejde slunce a rosu vysuší. Jiného budeš mít ženicha a bude krásný a bude laskavý. A zamiluješ si ho, ty děťátko naše milované, a na svého kralevice zapomeneš.

KSENIE: Ne, mamuško, já i mrtvému zůstanu věrna.

(Vejde Boris.)

CAR: Co je ti, Ksenie, můj miláčku?
Ty nevěsto a smutná přec už vdovo,
ty pořád ženicha jen oplakáváš.

Mé děťátko! Mně osud nepopřál
být tím, kdo daruje vám blaženství.
Je možná, že jsem pohněval si nebe,
a proto štěstí nemoh jsem ti přinést.
Ty, jež jsi nevinná, zač asi trpíš? –
A ty, můj synu, co to zkoumáš? Pověz!

FEODOR: Plán říše moskevské. Hle, od hranic
až k hranicím, toť naše carstvo: Moskva,
zde Novgorod, zde Astrachaň. Zde moře
a tady husté permské jsou lesy,
a to je Sibiř.

CAR: A co toto zde,
co nákresem se vine?

FEODOR: To je Volga.

CAR: Aj, sladké ovoce to učení!
Říš celou můžeš naráz obhlédnout
jak s oblak: města, hranice i řeky.
Můj synu, uč se: věda zkracuje
nám zkušenosti prchavého žití. –
A jednou – kdožpak ví, snad brzy už
ty všechny oblasti, jež obrazem
jsi zručně narýsoval na papír,
se vesměs do tvých rukou dostanou.
Jen uč se, synu můj, a snáz i jasněj
si povedeš v svém sídle vladařském.

(Vejde Semen Godunov.)

Aj, Godunov jde ke mně se zprávami.

(Ke Ksenii)

Jdi do své komnaty, má dušinko;
buď sbohem, miláčku, a Bůh tě potěš.

(Ksenie s pěstounkou odejde.)

Semene Nikitiči, co mi neseš?

SEMEN GODUNOV: Dvě udání: dvormistr Šujského
a sluha Puškinův své pány nařkli.

CAR: Jak?

SEMEN GODUNOV: Sluha Puškinův mi donesl,
že včera ráno kurýr z Krakova
k nim přijel a že za hodinu zpátky
byl bez dopisu zase odeslán.

CAR: Dej chytit kurýra.

SEMEN GODUNOV: Už za ním jedou.

CAR: A co je s Šujským!

SEMEN GODUNOV: Včera při hostině
své přátele měl: oba Miloslavské
a s Buturliny a se Saltykovem
též Puškina – a něco jiných více.
Už bylo pozdě, když se rozcházel,
a Puškin zůstal s hostitelem sám
a dlouho ještě hovořili spolu. –

CAR: Hned poslat za Šujským!

SEMEN GODUNOV: Můj mocnáři,
on je už zde.

CAR: Tak vyzvi ho, ať vstoupí. –

(Godunov odejde.)

CAR: Jak? Spolčení jsou s Litvou? Co to značí?
Rod Puškinů, těch vzpurných, se mi přičí
a důvěřovat nesmím Šujskému,
je vyhýbavý, troufalý a lstný...

(Vstupuje Šujskij.)

Já musím, kníže, s tebou promluvit,
však ježto sám se dostavuješ ke mně,
chci zprvu vyslechnout, co přinášíš.

ŠUJSKIJ: Mám, gosudare, za svou povinnost
cos vážného ti říci.

CAR: Poslouchám.

ŠUJSKIJ (potichu, ukazuje na Feodora): Leč, velký care...

CAR: To, co kníže Šujskij,
smí vědět také carevič. Jen mluv.

ŠUJSKIJ: Nám, pane, z Litvy došla zvěst...

CAR: Snad táž,
již Puškinovi večer dovez kurýr?

ŠUJSKIJ: On všechno ví! – Já myslil, gosudare,
že posud neznáš toto tajemství.

CAR: Toť lhostejné. Chci zprávu tvou i svou
si mezi sebou srovnat. Jinak bychom
se nedobrali pravdy.

ŠUJSKIJ: Vím jen to,
že v Krakově se zjevil samozvanec
a polský král i páni že jdou s ním.

CAR: Co říkají? Kdo je ten samozvanec?

ŠUJSKIJ: To arci nevím.

CAR: Čím je nebezpečný?

ŠUJSKIJ: Můj velký care, silna je tvá vláda
a péčí, milostí i štědrotou
všech služebníků svých ses otcem stal,
však sám přec víš, že nerozumná chátra
je pověřčivá, vrtkavá i vzpurná,
teď jalové se oddá naději,
teď chvilkového dojmu poslechne,
je lhostejná i hluchá k holé pravdě,
tím lačněj však se živí bájemi.
Jí po chuti je nestydatá smělost:
a proto, neznámý ten pobuda
když přes hranice Litvy přejde k nám,
hned všechny ztřeštěnce si navnadí
tím zmrtvýchvalým jménem: Dimitrij!

CAR: Jak, Dimitrij? Tak zvalo se to dítě!
Jdi careviči, vzdal se... Dimitrij!...

ŠUJSKIJ: Je všecek rudý. Bude bouřka.

FEODOR: Dovol mi, otče-care...

CAR: Nelze, synu! Jdi! –

(Feodor odejde.)

Tak Dimitrij...

ŠUJSKIJ (pro sebe): Nic ještě nevěděl.

CAR: Slyš, kníže: nutno ihned zakročit.

Zem ruská ohradí se závorami,
by z Litvy ani jedna duše sem
se přes hranice nedostala. Zajíc
k nám nesmí z Polska přeběhnout a havran
ať nepřiletí z Krakova. Jdi hned.

ŠUJSKIJ: Jdu.

CAR: Počkej ještě. Zda ta novina
se neposlouchá jako vtip? Je možná,
že nebožtíci vystupují z hrobů
a vyslychají cary zákonné,
jež vybral si a zvolil všechen národ
a korunoval svatý patriarcha?
Nu, je to k smíchu? Proč se nesměješ?

ŠUJSKIJ: Já, velký care?

CAR: Kníže Vasiliji,
když jsem se dozvěděl, že toho chlapce...

že onen chlapec náhle přestal žít,
tys byl tam poslán, bys to vyšetřil.
A teď tě křížem zaklínám i Bohem,
bys na své svědomí mi zjevil pravdu!
Rci: poznals toho zabitého chlapce?
či byl to někdo podstrčený? Mluv!

ŠUJSKIJ: Já přísahám...

CAR: Ne, Šujskij, nechci přísah,
jen odpověď: byl carevič to?

ŠUJSKIJ: Byl.

CAR: Nuž, rozvaž si to; slibuji ti milost,
a jestližes mi lhal, já dodatečně
tě trestat nemíním: však jestli teď
si se mnou hraš, já při synově hlavě
ti přísahám, že odvetou tě zkruším
tak ukrutnou, že sám car Ivan Hrozný
se ve své hrobce děsem zatřese.

ŠUJSKIJ: Ne trest, však tvoje nemilost mě děsí;
což bych si troufal tebe podvádět?
Což moh jsem zaslepeně padnout v mýlku
a splést si Dimitrije? Po tři dni
já v chrámě chodil k jeho mrtvolce
a všechen Uglič mě tam doprovázel.
Kol něho třináct těl tam leželo,
jež davem byla rozsápána, puch
jak od tlení už od nich vycházel –
však dětsky jasnou tvář měl carevič,
tak svěží a tak tichou, jak by dřímал;
zel otvor jeho rány hluboké

a nezměněny byly rysy tváře.
Ne, pane, pochyby tu není: spí
v svém hrobě Dmitrij.

CAR (klidně): Dobrá. Můžeš jít.

(Šujskij odejde.)

Och, je mi dusno!... Musím nabrat dechu...

Já cítil, krev jak všechna do tváře
mi tryskla – a jen těžce odtékala...

Tak proto já jsem po třinácti let
vždy znovu snil zas o zabitém děcku!

Tak proto tedy! Nyní rozumím.

A kdo to je, ten nepřítel můj hrozný?

Kdo je ten škůdce? Prázdné jméno, stín –.

Což může stín mi s beder urvat purpur
a lichý zvuk mé děti vydědit?

Já blázen! Čím jsem se to polekal?

Jen přízrak je to! Dýchnu – a je pryč!

Tak jsem se rozhod: neukázat strachu –
též přezírat však nesmím zhola nic...

Jak tížíš, čapko Monomachova!

Krakov. – Dům Wiszniewieckého.

SAMOZVANEC a páter CZERNIKOWSKI.

SAMOZVANEC: Ne, otče, nebude v tom obtíží;

znám příliš dobře ducha svého lidu,

je nábožný, však fanatický ne

a příklad jeho cara je mu svatý.

Kdo snášenlivý, bývá lhostejný,

a proto ručím vám, že do dvou let
můj lid i všechna církev východní
svatého Petra náměstku se poddá.

PÁTER: Buď svatý Ignác tobě nápomocen,
když věk se blíží lepší nežli náš,
a do té doby požehnání nebes
kéž, careviči, v sobě uchováš.
My občas nuceni jsme ze zbožnosti
se před zkaženým světem přetvářet;
tvá slova i tvé skutky soudí lidé,
tvé záměry však nevidí než Bůh.

SAMOZVANEC: Amen. – Kdo tam?

(Vejde sluha.)

Že přijímáme, vyříd'.

(Otevrou se dveře, vstoupí zástup Rusů i Poláků.)

My zítra, drazí, opouštíme Krakov.
U tebe v Samboru chci, pane Mniszku,
tři dny se pozdržet. Vím, pohostinný
tvůj zámek vybraným se pyšní vkusem
a proslaven je mladou velitelkou –
já smím se nadít, sličnou Marinu
že uzřím tam. – A vámi, přátelé,
necht' Rus i Litva prapory své sdruží
a proti společnému nepříteli,
jenž podlým chtěl mi vrahem být, je nesou;
ba, synové vy slovanští, už brzo
v boj vytoužený vést chci vaše voje. –
Však nové tváře mezi vámi zřím.

GAVRILA PUŠKIN: Chtí od tvé milosti si vyprosit
i meč i službu.

SAMOZVANEC: Vítám vás, mé děti.
Sem ke mně. – Puškine, ten krasavec –
kdo je to?

PUŠKIN: Kníže Kurbskij.

SAMOZVANEC: Zvučné jméno.
(Ke Kurbskému) Jsi z rodu kazaňského vítěze?

KURBSKIJ: Jsem jeho syn.

SAMOZVANEC: Je posud živ?

KURBSKIJ: Ne, skonal.

SAMOZVANEC: Veliký duch! Muž v bitvách a též v radě.
Však od těch dnů, co – pohněvaný mstitel
svých urážek – se s Litevčany zjevil
tam pod Olžiným starobylým městem,
už zmlkla o něm zvěst.

KURBSKIJ: Můj otec dožil,
co žít mu ještě bylo, na Volyni,
kde na statcích dlel, které daroval
mu Báthori. Žil samotěn a tich
a ve věděni hledal útěchu –
však nemohlo jej těšit v míru žít,
i vzpomínal si na zem svého mládí
a po ní se mu stýskalo až k smrti.

SAMOZVANEC: Ten vůdce nešťastný! A přec, jak zářný
byl rozbouřené jeho cesty vzmach!
Jsem rád, můj bohatýre urozený,
že jeho krev je se svou vlastí v míru;
vin otců není radno vzpomínat –
mír jejich hrobům! Kurbskij, pojd'! Tvou ruku
Jak je to zvláštní! Synem Kurbského
je na trůn povznášen... syn Ivanův!
Vše přeje mi: jak lidé, tak i osud. –
Kdos ty?

POLÁK: Sobaňski, svobodný jsem šlechtic.

SAMOZVANEC: Buď tobě čest, ty dítě svobody.
Třetí díl žoldu vyplat' te mu předem. –
Kdo ti zde jsou? Já na nich poznávám
své rodné země oděv. To jsou naši.

CHRUŠČOV (bije čelem o zem):
Tak, panovníku, otče náš: my tvoji
jsme věrní nevolníci-vyhnanci.
My z Moskvy, bídní zavrženci, přehli
sem k tobě, care, za tě hotovi
své hlavy dát; necht' naše mrtvoly
jsou tobě stupni k vladařskému trůnu.

SAMOZVANEC: Vy trpitélé bez viny, jen mužně!
Až s vaší pomocí já dojdu Moskvy,
tam Boris za vše se nám zodpoví. –
Tys –?

KARELA: Donský kozák. Chrabří atamani
mě vysílají jménem volných vojsk
a válečníků na koni i pěších,

bych do carských ti oči pohléd jasných
a za hlavy všech kozáků tě zdravil.

(Klaní se.)

SAMOZVANEC: Já Donské znám. Já věděl jsem, že spatřím
v svých řadách bunčuky svých kozáků.

Bud' donským našim vojskům vroucí dík.

Je známo nám, že proti všemu právu
jsou kozáci teď utiskováni:

však Bůh-li povznese nás na trůn otců,
my, řídíce se starobylým zvykem,
vší svobodou zas obdaříme Don.

BÁSNÍK (se přiblíží, hluboko se klaní a dotkne se lemu Griškova oděvu)

Ó velký princi, kralevici světlý!

SAMOZVANEC: Čeho si přeješ?

BÁSNÍK (podává mu list): Přijmi blahosklonně
ten skromný plod mé snahy poctivé.

SAMOZVANEC: Co vidím? Latinské to verše jsou!

Byl stokrát slaven spolek meče s lyrou
a společný je vavřín ovíjí.

Ač pod severským nebem narozen,
též já přec musy latinské znám hlas,
též já jsem nadšen květy s Parnasu.

Mou víru mají věštby básníků.

Ne, není nadarmo, v jich žárné hrudi
že plane nadšení; a požehnán
je čin, jež básně oslavují předem.

Pojď ke mně, příteli. A na památku

zde vezmi dar.

(Dává mu prsten.)

Až splní se můj osud,
až koruna mých předků bude má,
pak, doufám, opět jednou uslyším
tvůj sladký hlas, tvůj zanícený hymnus.
Musa gloriam coronat gloriaque musam.
Nuž, moji drazí, zítra na shledanou.

VŠICHNI: Necht' žije Dmitrij! Za ním na pochod!
Buď zdrav náš velký kníže moskevský!

Zámek vojvody Mniszka v Samboru.

Řada osvětlených komnat. – Hudba.

WISZNIEWIECKI; MNISZEK.

MNISZEK: On nehovoří než s mou Marinou –
a jenom Marinou je zaujat...
vždyť vypadá to nějak na svatbu.
Nu, Wiszniewiecki, přiznej, čekals kdy,
že moje dcera cařicí se stane?

WISZNIEWIECKI: Aj, a zda ty sis, Mniszku, myslíval,
můj sluha na moskevský trůn že vstoupí?

MNISZEK: Nu, a co říkáš mojí Marině?
Já jsem jí neřek nic než „Dej si pozor!
a Dmitrije už nepouštěj!“ – a všechno
je hotovo: už vězí v jejích sítích.

(Hudba hraje polonézu. Samozvanec s Marinou zahajují tanec.)

MARINA (potichu Dimitrijovi): Tak zítra večer budu v jedenáct u vodotrysku v stromořadí lip.

(Rozejdou se. Druhá dvojice.)

KAVALÍR: Co na ní Dimitrij jen má?

DÁMA: Vždyť je
to krasavice.

KAVALÍR: Nymfa z mramoru:
rty – oči – bez žití a bez úsměvu...

(Další dvojice.)

DÁMA: On není krásný, ale příjemný
a hned je znát, že carského je rodu.

(Další dvojice.)

DÁMA: Kdy vytrhnete?

KAVALÍR: Jak dá Dmitrij povel,
jsme připraveni. Panna Mniskovna
však jej i nás tu drží v zajetí.

DÁMA: Ó, sladké zajetí!

KAVALÍR: Ba, jestli vy...

(Rozejdou se. Komnaty se prázdní.)

MNISZEK: Jsme stařečci a teď už netancujem,
zvuk mazurky nás více nevzruší,
my ručky netisknem a necelujem –
ach, nezbedných já nezapomněl dní.
Teď není už, co dříve bývávalo,
a veselí už smělé není tak,
i krása zesmutněla všelijak –
vše se teď tolik tesklivějším stalo.
Můj starý druhu, pojd', už nechme jich
a starou láhev, jednu z nejstarších,
dám uherského vína otevřít
a do koutka si spolu usednem,
mok, hustý jako olej, pojd'me pít
a popovídejme si... o tom všem.
Pojd', bratře, pojd'.

WISZNIEWIECKI: Nu dobrá tedy, jděm.

Noc. – Zahrada. – Vodotrysk.

SAMOZVANEC (vstoupí): Sem, k vodotrysku, přijít slíbila.

Já věru sketou jsem se nezrodil;
smrt velmi blízko před sebou jsem vídal
a smrti se má duše nelekla.
Mně zotročení věčné hrozilo,
už v patách byli mi – já zůstal kliden
a drzostí svou volnost uchoval.
Však čím se nyní zaráží můj dech?
Co to, že nemohu své chvění zdolat?
Snad, že jsem příliš vzrušen dychtivostí?
Ne, to je strach. Já po celičkový den
jsem doufal s Marinou se tajně vidět,

i pomýšlel jsem na vše, co jí řeknu,
čím pyšnou její mysl obelstím,
jak Moskvy cařici v ní přivítám –
a teď, kdy přišla chvíle, nevím nic.
Již nenalézám naučených řečí
a láska ruší moji obraznost.
Slyš, co se mihlo tam? Ten šelest – ticho
Ne, to je světlo luny klamavé
a závan větěrku jen.

MARINA (vstupuje): Careviči!

SAMOZVANEC: Toť ona! Všechna krev mi v žilách tuhne.

MARINA: Vy, Dmitriji!

SAMOZVANEC: Ten čarokrásný hlas!

(Jde k ní.)

Tak přišlas přec. Já vidím tě tu stát.
Jsi sama se mnou v stínu tiché noci?
Jak pomalu se plazil nudný den!
Jak pomalu zář večera mi hasla!
Jak dlouho jsem tu čekal v temnu noci!

MARINA: Čas kvapí – každá chvílka je mi drahá.
Že zde se sejdem, s tím jsem souhlasila:
však ne, bych něžnému snad milenci
tu naslouchala. Není třeba slov.
Že miluješ mne, věřím. Ale slyš:
chci spojit osud svůj s tvým nejistým
a bouřlivým; však jedno, Dimitriji,
smím požadovat: abys duše své

mi tajně odkryl naděje a snahy,
též nebezpečné pochyby, bych s tebou
se družně směla dát – ne dětsky slepa,
ne otrokyně mužských vrtochů,
ne nemá tvoje kurtisána, leč
jak choť, jež tebe důstojná by byla,
jak moskevského cara pomocnice.

SAMOZVANEC: Ó, dej mi zapomnit, byť na chvílku,
co v osudu mém lopot je a strastí!
A sama zapomeň, že před tebou
zde stojí carevič; jen milencem
chci, Marino, být, jež sis vyvolila,
jež obšťastní tvůj pohled jediný –
ó, vyslyš toužení mé lásky, dej
mi říci, čeho srdce mé je plno!

MARINA: Ne, kníže, není kdy. Zatím co váháš,
tvých přívrženců zápal vychládá,
co chvíli vzrůstá tíha nebezpečí,
už jsou tu pověsti a pochyby
a novina se střídá s novinou,
a zatím Godunov se chystá k činu...

SAMOZVANEC: Co s Godunovem? Což on ovládá
tvou lásku, jež mým jediným je blahem?
Ne, ne. Teď pozoruji lhostejně
i jeho trůn i všechnu carskou moc.
Tvé nebýt lásky, čím by mně byl život
i slávy zář i všechna ruská říš?
Byť na stepi a třeba v bédné chýši,
ty nahradíš mi carskou korunu
a láska tvá...

MARINA: Ó, styď se! Zapomínáš
tak zcela na své svaté poslání?
Tvá výsostnost ti dražší musí být
než slast i všechno kouzlo života
a s praničím ji nesmíš srovnávat.
Ne blouznivému mladíčkovi, jenž
byl nesmyslně zachvácen mou krásou:
svou ruku slavnostně já podávám
jen moskevského trůnu dědici,
jejž osud zachránil jak zázrakem.

SAMOZVANEC: Ó, nemuč mne, má krásná Marino,
a neříkej, že hodnost mou, ne mne
jsi zvolila. Vždyť nevíš, Marino,
jak bolestně mi rozbodáváš srdce.
Jak! což je možná... Strašná pochybo!
Rci: kdyby nebyl nevidoucí osud
mne zplodil z pokolení carského
a kdybych nebyl Ivanovým synem,
ne děckem, dávno zapomenutým:
pak bys mě vůbec v lásce neměla?

MARINA: Jsi Dmitrij, nemůžeš být nikdo jiný,
mně nelze jiného mít v lásce...

SAMOZVANEC: Dost!
Já nechci s nebožtíkem na polovic
mít milenku, jež jemu náleží.
Už dost mám přetvářky; slyš pravdu: zabit
a dávno pohřben je tvůj Dmitrij, z mrtvých
on nevstane; a ptáš se, kdo jsem já?
Slyš tedy, prosím: řeholník jsem chudý,
jenž, dost už maje mnišské poroby,
si pod kápí svůj kousek vymyslí,

jímž udivil by svět: a posléze
já ze své cely k Ukrajincům uprch
a u nich, v jejich houfech divokých,
já naučil se koněm vlást i šavlí.
Pak zjevil jsem se zde a jménem Dmitrij
jsem Poláky, jimž mozek chybí, podved.
Co tomu díš, ty pyšná Marino,
jsi spokojena s tím mým přiznáním?
Proč mlčíš?

MARINA: Ó, ta hanba! Běda mně!

(Mlčení.)

SAMOZVANEC (k sobě): Kam zavedl mě záchvat mého hněvu!

Tak pracně sestrojené štěstí své
jsem navždy možná podkopal. Já blázen,
co jsem to provedl?

(Nahlas.) Vidím, vidím už:

stud jímá tě z té neknížecí lásky.
Jen prones je, své slovo osudné,
můj všechn život v rukou leží tvých –
já čekám: rozsud'

(Padne na kolena.)

MARINA: Bídny samozvanče,
jen vstaň! Snad nemyslíš, že pokleknutím,
jak důvěřivou, slabou dívčinu,
si navnadíš i srdce, lačné slávy?
Jsi na omylu. Co jsem před sebou
již rytířů a hrabat zřela klečel –
a všechny prosby jsem jim odmítla:
ne proto však, bych zběhlého teď mnicha

SAMOZVANEC (vstane): Jen nepohrdej mladým samozvancem!

Snad je v něm tolik ctností rytířských,
že zaslouží si moskevského trůnu,
ba zaslouží tvé ruky převzácné.

MARINA: Ba zaslouží si, smělec, aby visel!

SAMOZVANEC: Jsem vinen: neboť pýchou poblázněn

já Boha oklamal, já podved cary
a světu lhal; jen ty, ó Marino,
mne přísně nesud: tobě mluvím pravdu!
Ne, tebe ošálit jsem nedoved.
Tys byla jedinou mou svátostí
a před tou k přetvářce jsem nepokles.
To láska, žárlivá i slepá,
jen láska dovedla mne k tomu, že
jsem vše ti vyznal.

MARINA: Tím se, blázne, chlubíš?

Kdo z tebe vylákal to doznání?

Již to, žes doved, bezejmenný tulák,
dva národy jak divem zaslepit,
tě aspoň k tomu zavazovalo,
být nadál věren svému odhodlání
a zabezpečit ten svůj drzý podvod
tím, že jej navždy v hloubi zatajíš.

Což mohu, pověz, býti tvá, což mohu –

i kdybych zapomněla na svůj původ
a dívčí stud – s tvou sudbou spojit svou,
když sám tak chlapecky, tak nedůstojně
mě zasvěcuješ ve svou hanebnost?

On prý jen z lásky mi to vyzvonil!

Pak je mi věru div, že před mým otcem

ses dosud neprozradil z přátelství
a z jakés radosti před naším králem
neb dokonce před panem Wiszniewieckým
jen z horlivosti oddaného sluhy.

SAMOZVANEC: Já přísahám, že jenom ty jsi mohla
mně vyrvat ze srdce to tajemství.
Já přísahám ti: nikdy, před nikým –
ať v rozbujnění pitky bláznovské,
ať v zasvěceném dohovoru přátel,
ať pod nožem, ať v mukách vyslýchání –
já nezdám své těžké tajemství.

MARINA: Jen přisahej, mně nezbyvá než věřit.
Proč nevěřit? Však na co přísaháš,
mi přec jen pověz. Na Boží snad jméno,
jak jezovitů učen pobožný?
či na svou čest jak urozený rytíř?
či jedině snad na své carské slovo –
jak carův syn? Mám pravdu? Odpověz!

SAMOZVANEC (hrdě): Stín Ivanův mi z hrobu děl: „Můj synu,“
stín carův děl mi: „Dmitrijem buď zván,“
a národy se bouří vůlí stínu,
mně osudem je Boris v oběť dán.
Jsem carův syn! A dost už. Já se stydím,
že před pyšnou jsem ponížil se Polkou. –
Buď navždy sbohem. Krvavá hra války
a nevýslovně těžký osud můj,
ty přehluší, jak doufám, lásky stesk:
a jakou k tobě cítit budu zášť,
až zchladne oheň potupné mé vášně!
Teď odcházím. Buď zmar, buď koruna
mou hlavu očekává na Rusi.

At' padnu jako vojín v čestné bitvě,
at', zlosyn, vykrvácím na špalku,
ty družkou sudby mé se nestaneš,
mých strastí účastnicí nebudeš:
však lítostí snad naplní tě úděl,
jejž cize nyní přezíráti chceš.

MARINA: A jestli já ten nestoudný tvůj podvod
teď naráz přede všemi odhalím?

SAMOZVANEC: Snad nemyslíš si, že mám z tebe strach?

Proč polské panně věřili by víc
než careviči ruskému? A věz:
král ani papež ani velmoži
mým tvrzením si nelámají hlavu.
Zda jsem či nejsem Dmitrij, co jim po tom?
Jim k sporům, k válkám záminkou jsem pouze –
jen proto potřebují mne. A tobě,
věř, odbojnice, mluvit nedají.
Bud' sbohem.

MARINA: Postůj, careviči. Přec jen
teď muže slyším, a ne chlapce již.
Ta řeč mě, kníže, s tebou smiřuje.
Tvůj potřeštěný záchvat zapomínám
a vidím opět Dmitrije. Však slyš:
je čas – je čas! Už neotálej. Vzbud' se!
Veď pluky k Moskvě, Kreml osvobod'
a na moskevský prestol usedni
a pak mi pošli posla svatebního.
Však – Bůh mě slyší – pokud noha tvá
se neopírá o podnoží trůnu
a pokuds Godunova nesvrhl,
já nechci slyšet ani slova lásky.

(Odejde.)

SAMOZVANEC: Ne, raději se s Godunovem utkám,
radš pletichařím s dvorným jezovitou
než se ženou. Ty dáblíce! Jsem hotov.
Teď se to vine, plazí se to k nám,
teď z ruky klouzne, zasyčí a uštkne.
Ta zmije... Věru bylo proč se třást.
Div celého mne nezapomněla.
Nuž, rozhodnuto: zítra do pole.

Litevské pomezí. – (16. října 1604.)

Kníže KURBSKIJ, SAMOZVANEC, oba na koních; pluky se blíží k hranicím.

KURBSKIJ (přicválav první):

Zde jsou, zde jsou! hle, ruské hranice!
Ó, svatá Rusi, vlasti má! jsem tvůj!
Prach ciziny já střeším s pohrdáním
zde se svých šatů, lačně piji vzduch,
ten nový, ten svůj rodný!... Otče můj,
teď duše tvá se utiší, ba v hrobě
tvé kosti, vyhnanče, se zaradují! –
Zas blýskl meč, ten poděděný slavně,
ten, který hrozil temné Kazani,
ten dobrý sluha carů moskevských!
Zas při hostině si teď zahoduje,
to z lásky k svému pánovi a caru! –

SAMOZVANEC (jeda tiše, hlavu skloněnu):

Jak šťastný muž! Jak čistá jeho duše
se rozehrála radostí a slávou!

Můj válečníku, jak ti závidím!
Ó Kurbskij, synu ve vyhnanství vzrostlý,
už zapomněls, co snášel otec tvůj,
ba za hrobem jsi vykoupil ho z vin
a připraven jsi, Ivanovu synu
svou krev dát v oběť, zákonného cara
chceš vrátit otčině... Ty pravdu máš,
a radostně tvá duše musí zářit!

KURBSKIJ: A proč i ty se neraduješ v duchu?
Hle, naše Rus: je tvoje, careviči.
Tam volají tě srdce tvojich věrných:
tvá Moskva, Kreml tvůj, tvá všechna říš.

SAMOZVANEC: Ó Kurbskij, vím, krev ruská poteče. –
Vy za cara jste zvedli meč, jste čisti.
Já... na bratry vás vedu, proti Rusku,
já s Litvou jdu, já k Moskvě naší krásné
dnes ukazuji cestu nepřítelům...
Však na mou hlavu nepadni ten hřích,
leč na tvou, Borisi, ty carobijče!
Vpřed!

KURBSKIJ: Kupředu! Ať zhyne Godunov!

(Jedou dál, pluky přecházejí přes hranice.)

Carská дума.

CAR, PATRIARCHA, BOJAŘI.

CAR: Jak! Utečenec, odsvěcený mnich
že na nás vede zločinné své hordy

a drzé hrozby píše nám? Již dost!
Je čas už blázna zkrotit! – Vyrazte,
ty Trubeckoj, ty Basmanove; chrabří
mí vůdci potřebují pomoci.
Černigov zrádci obléhají: město
i měšťany nám zachraňte.

BASMANOV: Ni slechu!
ó care, nebude o samozvanci,
dřív nežli uplynou tři měsíce;
my do Moskvy jak ze zámoří zvíře
ho v železné ti kleci přivezem.
Slyš Bůh má slova.

(Odejde s Trubeckým.)

CAR: Švédský král mi poslem
své přispění v té tísní nabízí,
však cizí pomoci nám netřeba:
my dosti máme válečníků svojich,
by odražen byl povstalec i Polák –
a tak jsem odmít.
Ščelkalove, pošli
můj rozkaz vojevodům do všech stran,
by vsedli na koně a na vojnu
dle starých zvyků přivedli své lidi –
i z klášterů je takto nutno vybrat
lid, jenž by sloužil. V letech dřívějších,
kdy v nebezpečí byla vlast, tu šli
též poustevníci dobrovolně válčit;
však teď je nechci znepokojovat,
jen ať se za nás aspoň modlí – tak
zní carův ukaz, vůle bojarů.
Teď do vážné se dáme otázky:

je známo vám, že drzý samozvanec,
kde může, sije klevety a slechy
a svými listy, které rozesílá,
že všude šíří nepokoj a poplach.
Šept rozbojníků těká po náměstích
a hlavy vrou... i musíme je zchladit;
rád bych se vyhnul trestům, ale jak,
tot' otázka, již třeba řešit. Prvý
ty, svatý otče, pověz nám svou radu.

PATRIARCHA: Bud' blahoslaven Hospodin, že v prsa
ti ráčil vložit, velký mocnáři,
dech velkodušné snášenlivosti.
Ty nepřeješ si hříšnickovy zkázy,
ty čekáš jen, až přejde jeho blud:
i přejde blud a slunce věčné pravdy
nás všechny ozáří. Tvůj věrný kněz,
jenž není zběhlý soudit věci světské,
se osměluje pozvednout svůj hlas.
Syn Belzebubův, zlořečený zběh,
znal nalhat lidu, že je Dimitrijem;
tím jménem, jakby ukradenou řízou,
ten drzý lhář se oděl nestoudně:
když s těla strhnem uloupený šat,
on stát tu bude v nahotě své hnusné.
Sám Bůh nám k tomu návod posílá:
věz, panovníku, šest je tomu let,
týž rok to bylo, co ti Hospodin
dal žezlo carské říše do rukou –
tu přišel ke mně jednou v podvečer
muž, prostý pastýř, letitý už stařec,
a v tajemství mě zasvěcoval zvláštní.

„Když byl jsem ještě mlád,“ tak děl, „já oslep,

a od těch dob až do stárá mně den
byl jako noc; já marně chtěl se léčit
teď bylinkami a teď zaříkáním,
já bez výsledků chodil do klášterů
se klanět divotvorcům velikým,
já nadarmo jsem bloudil po studánkách,
jich svatou vodou zhaslý kropit zrak –
mně uzdravit se nepřál Hospodin.
Až nakonec vší naděje jsem pozbyl
a přivykl své tmě, už ani v snách
jsem viditelné věci nevnímal
a zdály se mi zvuky jen. Tu jednou
v hluboký sen mi dětský zazněl hlas:
Vstaň, dědoušku, a do Ugliče jdi,
jdi do kostela Proměnění Páně;
tam pomodli se nad mou mohylkou,
Bůh milost dá – a já své požehnání.
Leč kdo jsi ty? já na ten dětský hlas.
Já carevič jsem Dimitrij. Car nebes
mě přijal mezi andělské své kůry
a teď je ze mne velký divotvůrce! –
Jdi, staříku! – I procit jsem a dumal:
Nu což? Snad opravdu mne Hospodin
chce k stáru vyhojit z mé slepoty. –
A tak jsem na dalekou dal se pouť
a dostih Ugliče a vešel v kostel
a slyšel ranní mši a s pohnutou
já duší pomodlil se, rozplakal
tak sladkým pláčem, jak by slepota
mi z očí vytékala slzících.
Když lid pak vycházel, já vnukovi
jsem děl: Veď, Ivane, mě na hrob světcův,
veď k careviči Dmitriji. A hošík
mě vedl tam, a sotva nad mohylou

jsem dokončil svou modlitbičku tichou –
mé oči prohlédly, a boží svět
i vnuka spatřil jsem i mohylku.“
Tot', panovníku, co mi děl ten stařec.

(Obecné rozpaky. Již za toho vypravování otíral si Boris několikrát tvář šátkem.)

I poslal jsem pak schválně do Ugliče
a zvěděl jsem, že mnoho trpících
své uzdravení našlo v oněch místech,
kde carevič má desku náhrobní.
I radím: do Kremlu teď svaté kosti
dej přenést a v Archandělském dómu
je vystavit, by lid si uvědomil
ten podvod bezbožného zločince.
A dáblůvství se vytratí jak dým.

(Mlčení.)

KNÍŽE ŠUJSKIJ: Kdo, svatý muži, říci smí, že cesty
zná Nejvyššího? Mně jsou záhadné.
On vskutku dal snad dětským ostatkům
skon bez tlení a divotvornou moc,
jak tvrdí lid: nám pilně však je zkoumat
a bez vášně, co pravdy na tom jest.
Leč je teď kdy, v těch bouřných dobách zmatku,
se vměšovat v tak převelikou věc?
Zda neřeknou, že z čehos posvátného
si kujem zbraně pro svůj světský účel?
I tak už lid je vzrušován a maten,
i tak už dost je lomozu a hádek:
je nevhod nyní rozrušovat mysl
tak vážnou, nečekanou novotou.

Těž podle mne je nezbytno tu zvěst,
již zrádce šíří, nějak umlčet –
leč jinou cestou, ne tak složitou:
když, panovníku, svolení mi dáš,
sám na náměstí půjdu mezi lid
a do duše těm bloudům promluví,
by probrali se z tulákovy šalby.

CAR: Můj souhlas máš. Ty, svatý patriarcho,
mne do paláce račiž provodit:
dnes potřebuji tvého rozjímání!

(Odejde, po něm všichni bojaři.)

JEDEN Z BOJARŮ (tiše k druhému):
Zda povšiml sis cara: kterak zbled
a jak se pot mu řinul po lících?

DRUHÝ: Já, přiznávám se, netroufal si vzhlednout,
ba ani dýchat, ani sebou pohnout.

PRVNÍ: Však Šujskij vysekal ho z toho. Junák! –

Rovina poblíže Novgorodu Severského.

(21. prosince 1604.) – Bitva.

VOJÁCI (pobíhají v nepořádku): Běda, běda! Carevič! Lechové! Už jsou tu, už jsou tu!

(Přicházejí kapitáni MARGERET a WALTER ROSEN.)

MARGERET: Kampak, kam? Allons... Chodil zpátky!

JEDEN Z PRCHAJÍCÍCH: Sám chodil, jestli chceš – proklatý busurmane.

MARGERET: Quoi? quoi?

DRUHÝ Z PRCHAJÍCÍCH: Kva, kva! Tobě se to na ruského careviče kváká, ty žábo cizácká! Ale my jsme pravoslavní.

MARGERET: Qu'est-ce á dire „pravoslavní“?... Sacrés gueux, maudites canailles! Mordieu, mein Herr, j'enrage: on dirait que ca n'a pas de bras pour frapper, ca n'a que des jambes pour foutre le camp.

W. ROSEN: Es ist eine Schande.

MARGERET: Ventre-saint-gris! Je ne bouge plus d'un pas – puis –que le vin est tiré il faut le boire. Qu'en dites-vous, mein Herr?

W. ROSEN: Sie haben Recht.

MARGERET: Tudieu, il y fait chaud! Ce diable de Samozvanetz, comme ils l'appellent, est un bourge qui a du poil au cul. Qu'en pensez-vous, mein Herr?

W. ROSEN: Oh, ja!

MARGERET: Hé! voyez donc, voyez donc! L'action s'engage sur les derrières de l'ennemi. Ce doit être le brave Basmanoff qui aurait fait une sortie.

W. ROSEN: Ich glaubs.

(Přicházejí Němci.)

MARGERET: Ha, ha! voici nos Allemands. – Messieurs..., mein Herr, dites leur donc de se rallier et, sacrebleu, chargeons!

W. ROSEN: Sehr gut. Halt!

(Němci se staví do řady.)

Marsch!

NĚMCI (jdou k útoku): Hilf Gott!

(Šarvátka. Rusové znova běží.)

POLÁCI: Vítězství, vítězství! Sláva caru Dimitriji!

DIMITRIJ (na koni): Zatrubte k ústupu! Vítězství je naše. To stačí. Šetřte ruské krve. Na ústup!

(Polnice a bubny.)

V Moskvě. – Náměstí před dómem.

LID.

JEDEN Z LIDU: Jestlipak car už brzo vyjde z chrámu?

DRUHÝ: Je po mši; teď jsou děkovné modlitby.

PRVNÍ: Tak? A nad tamtím už vynesli klatbu?

DRUHÝ: Já stál na schodech a slyšel, jak jáhen vykřikl:

Griška Otrepěv – anathema!

PRVNÍ: Jen ať si ho proklínají. Careviči do Otrepěva nic není.

DRUHÝ: A careviči teď zpívají na věčnou památku.

PRVNÍ: Jak to, na věčnou památku? Vždyť je živ! Však se jim, těm bezbožníkům, dostane, co jim patří.

TŘETÍ: Počkej! Jaký je to hluk? To už car?

ČTVRTÝ: I ne; to je boží muž.

(Provázen kluky vystoupí boží muž; na hlavě má železnou čapku, ověšen je řetězy.)

HOŠI: Nikolka... Nikolka – železná čapka!... Trrr...

STAŘENA: Dáte, vy rarachové, božímu prostřáčkovi pokoj! Pomodli se, Nikolko, za mne hříšnou.

BOŽÍ MUŽ: Dej, dej, dej kopěječku.

STAŘENA: Tady máš kopěječku; a nezapomeň na mne.

BOŽÍ MUŽ (sedne na zem a zpívá):

Měsíc svítí,
kocourek mňouká,
boží muži, vstaň,
pomodli se k Pánu!

(Kluci jsou znova okolo něho.)

JEDEN Z NICH: Pánbůh dobrý den, Nikolko! Copak že nesundáš čapku?

(Vleskne ho přes čapku.)

Jej, to zvoní!

BOŽÍ MUŽ: A já mám kopěječku.

JEDEN Z HOCHŮ: To není pravda! Tak ukaž.

(Vytrhne mu ji a uteče.)

BOŽÍ MUŽ (pláče): Vzali mi kopěječku; ubližují Nikolkoví.

LID: Car přichází. Car!

(Car vystoupí z dómu. Vřed ním bojar, dávající žebrákům almužnu. Bojaři.)

BOŽÍ MUŽ: Borisi, Borisi! Nikolku zlobí děti.

CAR: Dej mu almužnu. Proč pláče?

BOŽÍ MUŽ: Nikolku zlobí maličké děti... Poruč je podřezat, jako jsi podřezal maličkého careviče.

BOJAŘI: Z cesty, blázne! Chyťte toho blázna!

CAR: Nechte ho! Pomodli se za mne, Nikolko.

(Odejde.)

BOŽÍ MUŽ (volá za ním): Ne, ne! Není možné se modlit za cara Heroda rodička nedovolí.

Sevsk.

SAMOZVANEC, obklopen svými.

SAMOZVANEC: Kde máte zajatého?

POLÁK: Tady.

SAMOZVANEC: Sem s ním.

(Přivádějí ruského zajatce.)

Tvé jméno?

ZAJATEC: Rožnov, moskevský jsem šlechtic.

SAMOZVANEC: Jak dlouho sloužíš?

ZAJATEC: Asi od měsíce.

SAMOZVANEC: A nemáš výčitky, že proti mně
jsi zvedl meč?

ZAJATEC: Ne z naší je to vůle.

SAMOZVANEC: Byls v bitvě pod Severským?

ZAJATEC: Nebyl. Až dva týdny po boji jsem přibyl z Moskvy.

SAMOZVANEC: Co Godunov?

ZAJATEC: Byl velmi zneklidněn
svou porážkou i tím, že Mstislavskij
byl poraněn, i poslal Šujského,
by velení se ujal.

SAMOZVANEC: A čím to,
že Basmanova v Moskvu odvolal?

ZAJATEC: Car zahrnul ho poctami a zlatem
a do svojí ho Dumy povolal.

SAMOZVANEC: Byl potřebnější v poli. – A co s Moskvou?

ZAJATEC: Dík Bohu, je tam ticho.

SAMOZVANEC: Čekají mě?

ZAJATEC: Tam příliš mluvit o tobě se nesmí.

Teď jazyk vyříznout, teď utít hlavu –
co den, to poprava, tak to tam chodí!
Jsou plny žaláře, a kde tři lidé
se venku potkají – už je tam špeh,
a panovník, jak má jen volnou chvíli,
si donašeče vyslechne. Je zle,
i není nad mlčení.

SAMOZVANEC: Závidět

lze tenhle život Borisovu lidu!
A co je s vojskem?

ZAJATEC: Oděv má i stravu
a všeho dosyta.

SAMOZVANEC: A mnoho je ho?

ZAJATEC: To ví sám Bůh!

SAMOZVANEC: Nu, asi třicet tisíc?

ZAJATEC: Ba možná, že i na padesát tisíc.

(Samozvanec se zamyslí. Kdož stojí kolem něho, zadívají se na sebe.)

SAMOZVANEC: A jak se o mně mluví mezi vámi?

ZAJATEC: Nu, hovoří se o tvé Milosti,
že prý jsi – bez urážky – sice zloděj,
a přec jen junák.

SAMOZVANEC (se smíchem): Tohle na mou víru
jim dokáží. My na Šujského, druzi,
zde nehodláme čekat. Zítř v boj!
Toť blahopřání mé.

(Odejde.)

VŠICHNI: Zdar Dimitriji!

POLÁK: Tak zítř v boj! Tam padesát je tisíc
a tady nás je sotva na patnáct.
Vždyť je to blázen!

DRUHÝ: Počkat! Jeden Polák
smí klidně vyzvat pět set Moskalů.

ZAJATEC: Jen si je vyzvi! Jde-li do tuhého,
i před jedním, ty mluvko, utečeš.

POLÁK: Mít v ruce šavli, zajatce ty drzý,
však bys už poznal, čím tě pokrotím!

(Ukáže na svou šavli.)

ZAJATEC: I bez šavle se Rusák obejde:
chceš s tímhle snad se seznámit,
(zatne a ukáže pěst) ty nicko?

POLÁK (na něj pyšně pohlédne a odchází beze slova. Všichni se smějí.)

Les.

LŽIDIMITRIJ a PUŠKIN. – (Nedaleko leží dodělávající kůň.)

LŽIDIMITRIJ: Ubohý kůň! Jak bezstarostně cválal
dnes do poslední ještě bitvy své,
a byť i raněn, jak mě rychle nes!

PUŠKIN (pro sebe): Ubohý kůň!
Aj, nad čím hořekuje:
jen pro koně! to teď, kdy naše vojsko
je všechno pobito!

SAMOZVANEC: Slyš, možná přec,
že poranění ho jen vyčerpalo,
a přijde k sobě.

PUŠKIN: Ten? Vždyť dodělává!

SAMOZVANEC (jde ke koni):
Ubohý kůň... Co dělat? Sejmout uzdu
a popruh odepnout, ať aspoň volně
si dokoná!

(Snímá koni postroj. – Vstupuje několik Poláků.)

Jste, páni, vítáni.

Co to, že Kurbskij není mezi vámi?
Já viděl dnes, jak vrh se v hustý boj
a příboj šavlí uzavřel se nad ním
tak jako vláni rozčeřených klasů,
však jeho meč se kmital nad meči
a jeho hřmící hlas hřměl víc než jiné.

Kde je můj junák?

JEDEN Z POLÁKŮ: Tam, kde mrtví leží.

SAMOZVANEC: Čest chrabrému a jeho duši mír!

Jak málo nás, kdo vyvázli jsme zdraví!

Vy zrádci proklatí, vy Záporožci,

jen vy, jen vy jste zahubili nás,

tré minut že jste neodolali!

Ti buřiči! Z nich každý desátý

bud' pověšen! –

PUŠKIN: Ať vinen ten či onen –

jsme poraženi, víc: jsme rozdrceni!

SAMOZVANEC: Už málem naše bylo vítězství;

já málem porazil už přední voj –

však německé nás řady odrazily;

ej, to jsou junáci! já mám je rád,

a proto jsem se odhodlal, že z Němců

si jednou postavím svou čestnou stráž.

PUŠKIN: A kdeže přenocovat máme dnes?

SAMOZVANEC: Hle, tady v lese. Což to není nocleh?

Hned zrána dál a k polední jsme v Rylsku.

Všem dobrou noc.

(Ulehne. Dá si sedlo pod hlavu a usne.)

PUŠKIN: Spi dobře, careviči.

Je rozdrcen, jen útekem se spasil,

však bezstarostný je jak děťátko:

ba věru, že ho Prozřetelnost chrání;

i my též, druzi, důvěřivi bud'me!

Moskva. – Carský palác.

BORIS, BASMANOV.

CAR: Co z toho máme, že je poražen?

Je marné naše vítězství, neb znovu
on sebral už své rozptýlené vojsko
a hrozí nám teď se zdí Putivlu. –

A cože činí naši bohatýři?

Jsou poblíž Krom, kde hrstka kozáků
zpod vetších hradeb se jim vysmívá.

Mně nelíbí se slavní naši vůdci,

a proto velení se ujmeš ty –

ne rodem, ale duchem velitel!

Necht' žalují, že nedbám jejich práv:

už reptání té urozené chátry,

už zhoubných jejich přežitků mám dost.

BASMANOV: Ach, pane, stokrát bude blahoslaven

ten den, kdy knihy se soupisem výsad

a se sváry a s pýchou rodokmenů

se hodí do ohně.

CAR: Ten den je blížek;

jen musím předtím lidu zmatení

já potlačit!

BASMANOV: Proč ohlížíš se naň?

Vždy lid má tajné sklony k zmatení,

tak jako bujný kůň svou uzdu hryže,

jak hoch se vzpírá moci otcovské;

a přec jen jezdec pokrotí si koně
a svého chlapce otec ovládne.

CAR: Však někdy kůň se zbaví svého pána
a povždy otce neposlouchá syn.
Však možno neúchylnou přísností
lid držet na uzdě. To věděl Ivan,
jenž vzpoury krotil moudrou samovládou,
to rovněž znal i hrozný jeho vnuk.
Lid nedbá, jsi-li k němu milostiv:
buď dobrodinec – neřekne ti dík;
buď kat a lupič – nebude ti hůř.

(Vstupují bojaři.)

Co je?

BOJAR: Tví hosté jsou tu, cizozemci.

CAR: Jdu přivítat je, Basmanove, ty
zde na mne počkej; s tebou pohovořit
bych ještě chtěl.

(Odejde.)

BASMANOV: Ten vznešený duch carský!
Dej Bůh, by proklatého Otrepěva
moh vbrzku odklidit a mnoho dobra
pak zemi ruské ještě prokázal!
V něm vznešený se zrodil úmysl,
jejž, nevychladlý, nutno živit dál:
ó, jaká mně že otvírá se dráha,
když bojarům on srazí pyšné rohy!
Vždyť ve válčení nemám soupeřů,

i budu první u carského stolce,
ba možná i... Však jaký je to hluk?

(Rozčilené hlasy. Bojaři a dvorští služebníci pobíhají v pořádku a zmatku, vzájemně si něco šeptajíce.)

JEDEN: Ať přijde lékař!

DRUHÝ: Kde je patriarcha?

TŘETÍ: On careviče... careviče volá!

ČTVRTÝ: Ať přijde zpovědník!

BASMANOV: Co se to stalo?

PÁTÝ: Car onemocněl.

ŠESTÝ: Umírá.

BASMANOV: Můj Bože!

PÁTÝ: Jak na prestole seděl, náhle klesl
a z úst i z uší vytryskla mu krev.

(Přinášejí cara v křesle; celá carská rodina, všichni bojaři.)

CAR: Vy všichni, všichni pryč. A ponechte tu
jen careviče se mnou.

(Všichni se vzdálí.)

Umírám.

Pojď, obejmem se, sbohem, synu můj.

Ted' tvá už začne vláda... Bože, Bože,
hned se zjevím před tebou a není
už kdy, bych pokáním se očistil.
Však cítím, synu můj, že tys mi dražší
než spása duše mé... nuž, tedy dobrá!
Já poddaným se zrodil, poddaným
bych také umírat měl v temnotách;
já vrcholu však dosáh vlády – čím?
Ach, neptej se: však ty jsi nevinný,
ty budeš nyní carem podle práva
a já, já sám se Bohu zodpovím...
Můj milý synu, nedávej se klamat
a nevěř přeludům, však doznej si:
v dny plné bouře nastoupíš svou vládu;
je nebezpečný onen samozvanec –
a strašlivým je jménem ozbrojen...
Já, z dávných dob už zkušén v panování,
moh zadržovat povstání a zmatek,
neb v bázni přede mnou se svíjeli
a zrada promluvit si netroufala. –
Ty, mladý však a nezkušéný vládce,
jak budeš v bouřkách moci panovat,
jak deptat zradu, krotit povstání?
Však Bůh je velký! Mladému dá moudrost
a síly tomu, kdo je sláb... Jen slyš!
Muž spolehlivý, chladných, zralých let,
ti budiž rádcem: zvol si takového,
kdo u lidu je v lásce, od bojarů
pak vážen pro svůj rod a pro slávu:
snad Šujského. Dál: vojevůdce třeba
ti zkušéného – Basmanova zvol
a při něm zůstaň, nechť i šlechta reptá.
Už od mlada jsi sedal se mnou v Dumě,
znáš tedy postup věcí vladařských;

nic neměň, neboť zvyk, toť duše vlád.

Já nyní tresty na statcích i hrdlech

musil jsem obnovit – tak ty je zruš,

i budeš blahoslaven jak tvůj strýc,

když došel na trůn po Ivanu Hrozném.

Pak můžeš časem opět polehoučku

své vlády otěž trochu přitáhnout,

teď povol ji – jen z ruky nepouštěj...

Buď přístupen, buď laskav k cizozemcům

a s důvěrou je v službu přijímej.

Rád církve svaté přísně ochraňuj;

buď mlčelivý; nemá carův hlas

jak planý zvuk se ztrácet ve vzduchu;

jak svatý zvon vždy zvěstovati má

buď velký zármutek, buď velký svátek.

Můj drahý synu, vstoupíš nyní do let,

kdy oko ženy roznítí nám krev.

Kéž uchováš si svatou čistotu

i nevinnost a hrdý pocit studu:

kdo v mladých letech zvyk si utápět

své city v radovánkách neřestných,

je v mužném věku krvelačně chmurný

a jeho rozum předčasně se tmí.

Své rodině vždy vůdčí hlavou buď;

svou matku cti – však vládni sobě sám:

jsi muž, jsi car – svou sestru v lásce měj,

ty jediný teď ochráncem jí budeš.

FEODOR (na kolenou):

Ne, ne, buď živ a dlouho ještě vládni,

i my, i národ zhynem bez tebe!

CAR: Vše skončeno – mé oči se už kalí,

já cítím hrobu chlad...

(Vstoupí patriarcha a kněží, za nimi všichni bojaři. Cařici vedou pod paždím, carevna vzlyká.)

Kdo je to tam?

Aj, mnišský rubáš, postřižiny svaté;
je chvíle tu, kdy car se mnichem stává –
a tmavý hrob mu bude za celu...

Jen chvilku ještě, svatý patriarcho,
jsem posud carem: slyšte, bojaři,
zde stojí, komu odkazují carstvo:
ty, Basmanove, a vy, přátelé,
kříž podelujte Feodoru... na slib,
že chcete mu být poddáni a věrni –
on posud je tak mlád, tak bez úhony.
Zda přísaháte?

BOJAŘI: Přísaháme.

CAR: Dík.

Ted' odpusťte mi viny mé a hříchy,
mé urážky, at' zjevné nebo tajné...
Pojd', svatý muži, blíž, jsem připraven.

(Počíná se obřad postřižin. Ženy jsou ve mdlobách vynášeny ven.)

Stan.

BASMANOV přivádí PUŠKINA.

BASMANOV: Jen vejdi sem a mluvmě otevřeně:
to tedy on tě ke mně posílá?

PUŠKIN: On svoje přátelství ti nabízí

a k carstvu první místo vedle sebe.

BASMANOV: Též Feodor mě povznesl co nejvýš:
neb nedbaje, co psáno v knize výsad,
a přes bojarů odpor učinil
mě vůdcem vojsk. Já přísahal jsem jemu.

PUŠKIN: Víím, zákonnému následníku trůnu
jsi přísahal; však jestli je tu jiný
a zákonnější?

BASMANOV: Poslyš, Puškine,
proč mluvit naprázdno? Vždyť o něm víme,
s kým máme čest.

PUŠKIN: I Rus i Litva dávno
již uznaly ho za Dimitrije;
já osobně však za něj neručím.
Je možná, že to Dimitrij je pravý,
je možná, že to samozvanec. Já
jen tolik víím, že dříve nebo pozděj
syn Borisův mu Moskvu postoupí.

BASMANOV: Slyš, pokud já jsem vůdcem jeho vojsk,
syn Borisův se nevzdá svého trůnu;
a pluků máme, sláva Bohu, dost!
Já vítězstvím je umím rozohňovat –
a koho chcete poslat proti mně?
Kozáka Karelu? či pana Mniszka?
A kolik je vás? Kolem osmi tisíc.

PUŠKIN: To přepínáš, nás není ani tolik.
Sám doznávám, že vojsko máme bídné,
že kozáci jen po dědinách plení,

že Poláci jsou pijani a mluvky
a Rusové – ech, škoda o nich slov –
přec nebudu chtít tobě něco nalhat.
Však víš-li pak, v čem naše síla tkví?
Ne ve vojsku, ne v polské pomoci,
však ve smýšlení: ve smýšlení lidu!
Vždyť víš, čím Dimitrij znal vítězit,
v čem býval jeho nekrvavý triumf,
jak bez výstřelu vzdávala se města,
jak chátra vojevodům bránila,
by nemohli se do boje s ním dát?
Sám viděls přec, zda vaše mužstva s chutí
se bila s ním; a kdy? to za Borise!
A teď?... Je pozdě, Basmanove, přít se
a rozdmychávat popel vychladlý.
Máš pevnou vůli, pronikavý rozum,
a přec se neubráníš. Líp by bylo,
ty kdybys národu dal moudrý příklad
a Dimitrije carem prohlásil;
tím by sis navždy získal jeho přízeň.
Co tomu říkáš?

BASMANOV: Počkej do zítřka.

PUŠKIN: Jen rozvaž –

BASMANOV: Sbohem.

PUŠKIN: Rozhodnout se nutno.

(Odejde.)

BASMANOV: Má pravdu, pravdu; všude číhá zrada. –
Jak rozhodnout se? Mám snad vyčkávat,

až spiklenci též mne by dali v pouta
a Otrepěvu vydali? Zda líp
by nebylo ten příval předběhnout
a raděj sám... Však zrušit přísahu!
A věčně v potomstvu být zrádcem zván!
A za důvěru mladičkého cara
se odvděčit tak děsným zločinem...
Kdo zavržený psanec je, ten věru
se lehce k odpadlictví odhodlá –
šak já, však já, jenž u cara jsem v lásce...
Však smrt... však moc... však utrpení lidu...

(Zadumá se.)

Sem ke mně!

(Zahvízdá.)

Koně! Troubit! Svolávat!

Řečniště na Krásném náměstí.

Přichází PUŠKIN obklopen lidem.

LID: Tot' bojarin, ježž carevič k nám vyslal.

Tak vyslechněm, co chce nám bojarin.

Sem, sem!

PUŠKIN (na tribuně): Vám, města Moskvy občané,
vám jménem carevičovým se klaním;

(klaní se)

je známo vám, že prozřetelným nebem
syn carův z rukou vrahových byl vyrván;
i vydal se, by nepřítelé ztrestal,
však Borise již Boží srazil soud.
Rus před Dimitrijem se pokořila;
sám Basmanov, jat vroucí kajícností,
své pluky přivedl mu k přísaze.
Vám mír a lásku nese Dimitrij.
Zda chtěli byste kvůli Godunovcům
vznést ruku proti zákonnému caru,
jenž Monomachovým je potomkem?

LID: To jistě ne!

PUŠKIN: Vy, Moskvy měšťané!
Víš všechen svět, co zla vám připravilo
jho toho surového cizáka:
vy vše jste vytrpěli, žalář, bídu,
zlé pokoření, daně, trest a hlad.
Leč u Dmitrije budou v milosti
i bojaři i šlechtici i vojsko
i kupectvo i všecek věrný lid.
Kdo by se hodlal pošetile vzpouzet
a zpupně carskou přízeň odmítat?
On blíží se už prestolu svých otců
a obklopen je hrůzným průvodem.
Nuž, Boha bojte se a ctěte cara;
kříž celující, vládci zákonnému
se pokloňte a metropolitu
hned odešlete k Dimitrij i ve stan,
by s bojary a vybranými lidmi
vzdal carovi a otcí slavně čest.

(Sejde dolů. Lid hlučí.)

LID: Nač mluvit dál? Ten bojar mluvil pravdu.

Ať žije Dimitrij! náš car i otec!

MUŽIK (vstoupí na tribunu):

Hej, lide, do Kremlu, hej, v carský palác!

A rychle! Svážem Borisovo štěně!

LID (hrne se davem):

Hej, svázat, utopit! – Ať žije Dimitrij!

Ať zhyne rod Borise Godunova!

Kreml. – Borisův palác. – Stráž na schodišti.

U okna FEODOR.

ŽEBRÁK: Almužnu, prosím, pro Ježíše Krista!

STRÁŽ: Pryč odtud, není dovoleno mluvit s vězni.

FEODOR: Jdi, staříku, já jsem blednější než ty, ty jsi na svobodě.

(Ksenie, pod šlářem; přistoupí také k oknu.)

JEDEN Z LIDU: Bratr a sestra, ubožátka! Jako ptáčata v kleci.

JINÝ: Ještě jich tak litovat! Proklaté plémě!

PRVÝ: Otec byl zločinec, ale děti jsou nevinné.

DRUHÝ: Jablko nepadne daleko od stromu.

KSENIE: Bratře, bratře, zdá se mi, že k nám jdou bojaři.

FEODOR: To je Golicyn a Mosalskij. Ty druhé neznám.

KSENIE: Ach, bratře, srdce mi už nebije!

(Vstoupí Golicyn, Mosalskij, Molčanov a Šerefedinov, za nimi tři střelci.)

LID: Rozestupte se, rozestupte! Jsou tu bojaři.

(Bojaři vejdou do domu.)

JEDEN Z LIDU: Pročpak asi přišli?

DRUHÝ: Snad aby Fedora Godunova měli k přísaze.

TŘETÍ: Opravdu? – Neslyšíš, jaký je v domě hluk? To je rámusení, to je rvačka...

LID: Slyšíte? To kvílení! – To byl ženský hlas. – Pojdme dovnitř! – Dveře jsou zavřeny. – Křik už přestal.

(Dveře se otevřou. Mosalskij objeví se na schodišti.)

MOSALSKIJ: Slyš, lide! Marie Godunova a její syn Feodor se otrávil jedem. Viděl jsem jejich mrtvé pozůstatky.

(Lid, zachvácen hrůzou, mlčí.)

Co jste zticha? Volejte přece: ať žije car Dimitrij Ivanovič!

LID setrvává v mlčení.

SCÉNA Z FAUSTA

Na mořském pobřeží.

FAUST a MEFISTOFELES.

FAUST: Ta nuda, d'áble!

MEFISTOFELES: A co chceš?

Tu mez vám nelze překročit,
tu sudbu nosíte v své hrudi.
Kdo rozumný je tvor, se nudí:
ten lenosti, ten práce syt,
ten z víry, ten, že pozbyl víry,
zde ten, než počal ještě žít,
zde ten, že požitků měl z míry –
nu, kdekdo zívá, v kom je dech,
a hrob, hrob zívá po vás všech.
Tak zívej též!

FAUST: Ech, suché šprýmy!

Hleď raděj něco vymyslit,
co by mě bavilo!

MEFISTOFELES: Jen klid!

Můj promyšlený důkaz přijmi:
„Fastidium est quies“, piš,
nic lepšího se nalézt nedá:
je nuda klidem duše; víš,
jsem psycholog – ach, to je věda!
Rci, kdy ses vlastně nenudil?
Jen přemýšlej: snad v oné chvíli,
kdy Vergil uspavač tvůj byl
a metlou budili tě k píli?

Či tenkrát, když jsi opěval
děv blahosklonných v nadnou krásu
a kdyžs tak vroucně holdoval
jim po opojném hodokvasu?
Či tehdá, jaks byl pohroužen
v svůj nejušlechtlejší sen,
v hloub vědy, v tajuplné bludy?
Jen vzpomeň; posléz tenkrát z nudy
v té žhavé výhni plamenné
co šaška přivolal sis mne!
Jak diblík já kol tebe skákal,
k vědmám tě vozil, kousky lákal,
byls u duchů, byls u bab host –
a k čemu to? Jen pro hloupost!
Slávu jsi chtěl a slávu měl jsi,
dosáh jsi lásky, sotva chtěls ji,
vše, po čems práh, ti život dal,
a byl jsi šťasten?

FAUST: Dost! Ne dál!

Tím jitří se má skrytá rána!
Poznání –? Život není v něm!
Mámení věd já proklel jsem.
A sláva –? Lhavá zář jí dána,
a prchne ti!... Však něco jest,
co štěstí dá: když dvěma duším
je přáno splynout...

MEFISTOFELES: Míniš, tuším,
tu první schůzku? Smím se ptát,
na koho račte vzpomínat?
To na Markétku?

FAUST: Luzné snění!

Ó, lásky čistý plameni!
Kde stín, kde stromu šelestění,
kde zvučný zdroj se pramení,
tam, k prsům krásy neskonalé,
mdlou hlavu tiše přiloživ,
já šťasten byl...

MEFISTOFELES: Pro pána krále,
vždyť blouzníš, jako že jsem živ!
Tvá vzpomínka tě vábně mýlí
a obětí ses klamu stal:
či nevděčíls to mojí píli,
žes krásy div ten vyzískal?
A půlnoční když byla doba,
to já tě svedl s kráskou tvou
a touto prací zdařilou
já sám se bavil jak vy oba...
Ó, paměť má je výborná!
Když něžná krasavice tvá
se rozplývala v jasu snění,
tys, nepokojný milenec,
byl ztracen v hloubce přemýšlení
(a už jsme dohodnuti přec,
že z dum je nuda nakonec).
Však rci, můj filosofe milý,
co vymýšlel sis onu chvíli,
když nepřemýšlí pranikdo...
mám všechno říci?

FAUST: Pověz to.

MEFISTOFELES: Tys dumal: beránku můj tichý,
jak žhavě po tobě jsem práh,
jak lstivě rozdmýchával hříchy

v tvých prostoduchých myšlenkách!

Tak nevinně, tak bez záludu
pud její všečen se mi vzdal...

Ach, proč v duši mé je žal,
proč nenávistnou cítím nudu?
Své lačnosti zde oběť zřím –
už nasýtil se hlad můj chtivý –
zřím na ni s hnusem bezděčným:

tak zbrklý hlupák v lese civí,
když pro nic ubil žebráka,
a ukojiv ten chtíč svůj tupý,
mrtvolu oloupenou ztupí;
tak z holky, jež už neláká,
když hbitě zkojila mu žízeň,
má zhýralec jen hrůzy trýzeň...

A z toho všeho, se mi zdá,
tys vyvodil pak rozuzlení – –

FAUST: Mně s očí ztrat' se v okamžení,
 pryč s tebou, stvůro pekelná!

MEFISTOFELES: Již jdu, jen ulož cos mé píli.

Bez práce, nerač zapomnit,
od tebe nesmím na krok jít
a zmařit nechci ani chvíli.

FAUST: Nuž pověz, co se bělá tam?

MEFISTOFELES: Hispánská loď; chce v Nizozemí

přistat se svými stěžni třemi.
To jede tři sta lotrů k nám,
dvě opice a beček řada –
v těch zlato, v oněch čokoláda;
a pak ta nemoc moderní,

co nedávno vám přišli s ní.

FAUST: Potopit všechno!

MEFISTOFELES: Hned.

(Zmizí.)

SKOUPÝ RYTÍŘ

Scény z Shenstonovy tragikomedie „The Covetous Knight“

Prvá scéna

Ve věži. – ALBERT a IVAN.

ALBERT: Necht' cokoli se děje: na turnaji
se ukáží. Mou přilbu, Ivane!

(Ivan mu ji podá.)

Je po ní: proražena je, skrz naskrz.
Tu vzít už nelze. Musím novou mít.
To byla rána! Proklatý Delorge!

IVAN: Však vy jste mu ji řádně splatil. Hrabě
jak mrtev ležet zůstal den a noc,
když ze třemenů jste ho vyhodil –
a zotavil se sotva!

ALBERT: Škodu nemá!
Má benátský svůj pancíř nedotčen
a vlastní hrud' ho groše nestojí –
přec nebude si druhou kupovat!
Proč jsem mu nevzal aspoň jeho přilbu!
A byl bych vzal, stud nemít před vévodou
a dámami. Ten proklatý Delorge!
Proč hlavu raději mi neprorazil!
I šatů potřebuji. Seděli
tam všichni urození v atlase
i sametu, a v brnění jen já
byl u tabule vévodské: jen maně,

tak jsem se vymlouval, mne vedla cesta
sem na turnaj. Co nyní však mám říci?
Ó, chudoba, jak ta nás pokořuje!
Když hrabě kopím prorazil mi přilbu
a v trysku mimo jel, já prostovlasý
když ostruhu jsem do Emira vbodl
a s větrem o závod když hraběte
jak hošíčka jsem strh na dvacet kroků,
když vyskočily dámy se svých míst,
ba bezděky když sama Klotilda,
tvář zahalivši, nahlas vykřikla
a heroldi když hlásili můj triumf:
v tu chvíli netušil as nikdo, odkud
že chrabrost mám a sílu podivnou.
Já pro přilbu, že vzala újmu, zuřil:
co bylo zdrojem hrdinství? – Jen skoupost!
Vždyť není těžko nakazit se jí,
když se svým otcem pod jednou dlím střechem.
A co můj Emir, chuděra?

IVAN: Ten kulhá
a sednout naň je posud nemožno.

ALBERT: Nu, co mám dělat? Koupím hnědáka,
ten drahý nebude.

IVAN: To nebude.
Však pro vás bude. Vždyť jsme bez peněz.

ALBERT: Co říká Šalamoun, ten darmošlap?

IVAN: Ten říká, že vám déle nemůže
už pranic bez záruky půjčovat.

ALBERT: A ďábla, kde ji vzít?

IVAN: To jsem mu řek.

ALBERT: A on?

IVAN: On běduje a krčí se.

ALBERT: A řekls mu, sám otec můj že bohat
je jako žid a já že dřív či pozděj
vše po něm podědím?

IVAN: To jsem mu řek.

ALBERT: A on?

IVAN: On krčí se a běduje.

ALBERT: Ach, to je kříž!

IVAN: Prý přijde.

ALBERT: Díky Bohu!

Já nepustím ho, leč se vykoupí.

(Klepání na dveře.)

Kdo to?

ŽID (vstupuje): Váš sluha pokorný.

ALBERT: Aj, přítel!

Ty žide proklatý, ctný Šalamoune!
blíž, prosím, přistup. Ty prý nevěříš,

jak slyším, v dluh?

ŽID: Ach, pane rytíři,
já rád bych, přísahám; však nelze věřit.
Kde mám co vzít? Já o všechno jsem přišel,
to že jsem pomoci chtěl rytířům.
Kdo platí? Nikdo. Vás chci poprosit,
zda splatil byste část...

ALBERT: Ty lupiči!
Což, kdybych něco měl, já s tebou čas
bych tady promarňoval? Jdi mi, jdi!
A nebuď, Šalamounku, tvrdohlavý!
Dej zlatáky! Sto mi jich vysyp na dlaň,
než dám tě prošacovat.

ŽID: Cože? sto?
Kde mám jich tolik nabrat?

ALBERT: Poslyš, což
ti není stydno nechat přátele
tak bez pomoci?

ŽID: Přísahám...

ALBERT: Už dost!
prý žádáš záruky. To je přec hloupost!
Co ti dám zárukou? Snad svinskou kůži?
Jen moci něco zastavit! Už dávno
byl bych to prodal. Slovo rytířské
ti nestačí, ty pse?

ŽID: Aj, vaše slovo
je velký poklad: pokavad jste živ.

Jak talisman to slovo rozevře
vám truhlici všech vlámských boháčů.
Však jestliže to slovo odevzdáte
mně, chudičkému židovi, a zatím –
Bůh nedej – umřete, pak v rukou mých
se z něho stane klíček nepotřebný,
jenž od skřínky je, pohozené v moři.

ALBERT: Že by můj otec déle žil než já?

ŽID: Kdožpak to ví? My nesčetli svých dnů.
Byl mladík včera živ – a dnes je mrtev
a čtvero dýchavičných stařečků
ho na shrbených plecích nese k hrobu.
Pan baron zdrav je. Dá-li Bůh, on deset,
ba dvacet let i třicet může žít.

ALBERT: To, žide, lžeš! Vždyť po třicíti letech
mne klepne padesátka; k čemu budou
mi potom peníze?

ŽID: Aj, peníze?
Ty vždy a v každém věku jsou nám vhod.
V nich mladík hledá služebníky hbité
a bez lítosti honí je sem tam;
však stařec vidí nadějně v nich druhy
a hlídá si je jako oko v hlavě.

ALBERT: Můj otec nemá druhů v nich ni sluhů;
jen velitele své, jimž slouží sám;
ba, slouží jim: jak otrok alžírský,
jak v boudě pes. Má netopený pelech;
je o vodě a suchém chlebě živ;
noc probdív, běhaje a štěkaje.

A zatím zlato v tichých truhlicích
si líně klímá. Mlč! Až přijde čas,
mně poslouží a nebude jen klímat.

ŽID: Až bude pohřeb pana barona,
víc peněz věru poteče než slz.
Bůh dědicem vás brzy učíň.

ALBERT: Amen.

ŽID: A možná...

ALBERT: Co?

ŽID: Tak. Napadlo mne jen,
že prostředek je...

ALBERT: Prostředek?

ŽID: Nu, ano.
Mám známého. Je staříčkový žid,
je chudý apatykář.

ALBERT: Lichvář je
to jako ty, či trochu počestnější?

ŽID: Ne, Tobiáš má, pane, jinší obchod.
Zná míchat kapičky... Je zrovna zázrak,
jak účinkují.

ALBERT: A co mně je po nich?

ŽID: Tři kapky jen dáš do sklenice vody;
sou bez chuti a vodu nezbarví.

A člověk bolest nepocítí v těle;
jak rybička je čilý – a je po něm.

ALBERT: Tvůj stařík obchoduje s jedem?

ŽID: Tak –
i s jedem.

ALBERT: Tak mi půjčkou nabízíš
ne peníze, však dvě stě lahviček?
Což? dukát za každou – a v každé jed?

ŽID: Když libo, můžete se posmívat.
Ne, já jen chtěl... A vy snad... Já si myslil,
pan baron že má skoro na čase.

ALBERT: Jak! Otce otrávit! To před synem –
to mně si troufáš!... Chyt' ho, Ivane!...
A zdalipak ty víš, ty židáku,
ty pse, ty hade, že tě na vrata
teď přibiju?

ŽID: Ach, smilování, pane!
To žert byl jenom.

ALBERT: Provaz, Ivane!

ŽID: Já žertoval... Já peníze vám přines.

ALBERT: Ven, ven, ty pse!

(Žid uteče.)

Až sem mě dovedla

ta skoupost mého otce. Žid si troufá
mi tohle nabídnout. Dej sklenku vína!
Jsem bez sebe... Však peněz, Ivane,
mi potřebí. Běž za prokletým židem,
vem jeho dukáty. A kalamář
mi taky podej, abych darebáku
moh stvrdit příjem. Toho Jidáše
mi sem však nevod'. . . Nebo počkej, ne...
ty jeho dukáty by páchly jedem
jak jeho předka třicet stříbrných.
Já žádal vína.

IVAN: Ani slzu víc
už vína nemáme.

ALBERT: A to, jež Raymond
mi ze Španělska poslal jako dar?

IVAN: Hm, včera nemocnému kováři
já láhev dones poslední.

ALBERT: Už vím.
Tak dej mi vodu. Prokletý ten život!
Už jsem se rozhod... K vévodovi půjdu
si pro právo: ať otce donutí,
by syna ve mně viděl, a ne myš,
jež rejdí pod podlahou.

Druhá scéna

Sklep.

BARON: Jak mladý hejsek na schůzku se třese,
když uvidí svou zrádnou milostenku

neb husičku, již podvádí, tak já
se těším celý den sem do sklepa,
bych tajně zhlédl truhlice své věrné.
Ten šťastný den, kdy v šestou truhlici,
v tu, jež je dosud neplna, teď mohu
hrst sypat zlata, jež jsem nahromadil!
Jen málo na pohled: však málo k málu –
a poklad roste. Císař, čet jsem kdes,
prý jednou nakázal svým vojákům,
hrst po hrsti by kopec vršili;
i povstal pyšný chlum – a panovník
moh s jeho výše rozradostněn hledět
i po údolí s bělostnými stany
i po moři, jímž pluly koráby.
Tak já, jenž po troškách jen přináším
sem do sklepa tu všední, nuznou daň,
svou horu nakupil a s její výše
zřít mohu na vše, co v mé moci je.
A co v ní není? Roven démonu,
já odtud panuji vším vesmírem;
když zamanu si, vzrostou paláce
a do mých velkolepých sadů hned
si skotačivé nymfy zaběhnou
a musy k nohám složí mi svou daň
a genij svobody mou službu přijme
a ctnost i práce nocí bezesných
jen čekat bude pokorně mé mzdy.
Jen hvízdnu – a hned zločin krvavý
se ke mně v plaché poslušnosti lísá,
mou ruku olizuje a v mé oči
se dívaje, by vůli mou tam čet.
Mne poslušno je vše, já ničeho.
Jsem nad vše přání povznesen, jsem kliden.
Vím o své moci a to vědomí

mi zcela stačí...

(Dívá se na své zlato.)

Málo se jich zdá,
a kolik přec jen lidských starostí
a slz i přání, kleteb, zklamání
to zlato těžce nevyvážilo!
Zde někde památný mám dublon... Tady.
Než vdova mi jej dala, s třemi dětmi
půl dne se před mým oknem plazila
a svíjela se plačíc na kolenou.
To pršelo; pak přestalo; zas lilo –
a falešnice nehnula se; byl bych
ji vyhnal, ale šeptalo mi cos,
že za manžela dluh mi přináší
a nerada by zítra do žaláře.
A tenhle dukát? Ten mám od Thibauta.
Kde vzít jej měl ten čtverák lenivý?
Vždyť ukradl jej, proč by ne? či snad
že na silnici, v noci, v křovinách...?
Ba, kdyby všechny slzy, krev i pot,
vše, co kdy teklo za to, co tu skrývám,
se z hloubek náhle k světlu prodralo,
to by mi byla potopa! A já
bych ve svém sklepení se zalk!... Je čas.

(Chce otevřít truhlu.)

Mne po každé, jak otevřít chci truhlu,
se chvění zmocňuje a horečka.
To není strach (ne, čeho bych se bál?
vždyť mám svůj meč, ten čestnou zárukou
mi za zlato), však na srdce mi padá

cit, jakého jsem jinak nepoznal...
Jsou lidé, jak nám tvrdí lékaři,
že ve vraždě prý nacházejí rozkoš.
Já rovněž tak: když v zámek vložím klíč,
mám stejný cit, jak oni asi mají,
když v oběť vrazí nůž: i požitek
i hrůzu zároveň.

(Otvírá truhlu.)

Hle, moje blaho!

(Vysypává peníze.)

Už dosti světem jste se naběhaly
a nasloužily potřebám i vášním.
Teď spěte snem, jenž dává mír i moc,
spěte snem jak bozi v nebesích!
Já radostný dnes vystrojím si kvas:
chci rozžít svíci před každíčkou truhlou
a každou otevřít a v jejich středu
se pohledem pást na ten zlatý lesk.

(Rozžihá svíce a otvírá truhlu po truhle.)

Jsem jako král... Jak čarovný to třpyt!
Má silná država mne poslouchá;
v ní štěstí mé, v ní sláva má i čest.
Jsem jako král!... Však, až mne nebude,
kdo povládne tím vším? Můj nástupce!
Ten mladý, marnotratný ztřeštěnec,
ten přítel nerozvážných hýřilů!
Jen zavru oči a sem sejde on,
sem do těch němých klidných klenutí,

s ním zástup dvorských pochlebníků zištných.
Mé mrtvole on klíče ukradne
a s posměchem zde s truhel zvedne víka.
Mé poklady, mé pokladečky vplynou
jim do děravých atlasových kapes.
On rozbije ty posvěcené schrány,
on olej králů vlije do bláta,
on promarní... A jakýmže to právem?
Což jsem to všechno zadarmo jen dostal?
či pouhopouhým žertem jako hráč,
jenž chřestí kostkami a hrabe zlato?
Což ví to kdo, co trpkých odříkání,
chmur, nesnázi a vášní zkrocených,
co strastí dne, co noci beze sna
mne stálo toto vše? Či řekne syn,
že srdce mám, jež zarostlé je mechem,
že žádosti jsem nepoznal, ba snad
že svědomí se do mne nezahryzlo,
ach, svědomí, to zvíře s ostrým drápem,
jenž do srdce se vryje – svědomí,
host nepozvaný, nelahodný druh,
ten hrubý věřitel, ta čarodějka,
jež lunu zháší a jež hroby třese,
by mrtvé vydaly?... Ne, strážněmi
si vysluž poklad a pak uvidím,
zda, bědný, promarníš, cos krví získal!
Ó, kéž bych doved nedůstojným zrakům
ten sklep zde skrýt! Ó, kéž bych z rovu moh
se plížit na světlo jak strážný stín,
moh sednout na truhlu, moh od živoucích
si ochraňovat zlato své jak teď...

Třetí scéna

V zámku. – ALBERT a VÉVODA.

ALBERT: Můj pane, věřte, dlouho mne už trýzní
stud hořké chudoby. A nebýt nejhůř,
mou obžalobu nebyl byste slyšel.

VÉVODA: Rád věřím, rytíři. Kdo jest jak vy,
jen je-li nejhůř, obžaluje otce,
sic by to byla zvrhlost, jaké málo...
Však buďte kliden; bez hluku i svědků
já v otci vašem vzbudím svědomí.
Dnes přijde. Dávno jsme se neviděli.
Byl mého děda přítel. Vzpomínám si,
když byl jsem ještě děcko, na svého
mne leckdy vysazoval vraníka
a těžkou přilbou pokrýval mi hlavu
tak jako zvonem. –

(Dívá se z okna.)

Kdo to přichází?
To on snad?

ALBERT: Ano, vévodo.

VÉVODA: Vy vstupte
sem vedle. Zavolám vás.

(Albert vejde. Vstoupí baron.)

Barone,
jsem rád, že vidím, jak jste zdráv a svěží.

BARON: Jsem šťasten, vévodo, že měl jsem sílu

váš příkaz vyplnit a dostavit se.

VÉVODA: My dávno, barone, se neviděli.

Zda poznáváte mne?

BARON: Můj vévodo,

já vidím vás jak dnes. Ó, vy jste švarný

byl hošík. Nebožtík váš dědeček

mi říkal: Filipe (on vždycky zval

mne Filipem), co říkáš? co mu říkáš?

Až přejde dvacet roků – ty a já,

my budem hloupí před tím maličkým...

To mínil vás...

VÉVODA: Teď obnovíme známost.

Vy zcela zapomněl jste na můj dvůr.

BARON: Jsem, pane, nyní stár. Co při dvoře

bych dělat měl? Vy mlád: vám radovánky

a turnaje jsou vhod – já pro ně již

se nehodím. Když Bůh nám sešle vojnu,

zas – necht' i hekám – vlezu na koně;

dost síly posud mám, svůj starý meč

bych za vás tasil chvějící se rukou.

VÉVODA: Váš zápal známe, milý barone:

můj děd byl s vámi spřátelen, můj otec

vás ve vážnosti měl. Též já vždy slýchal,

jak věrný jste a chrabří rytíř. Prosím,

snad sednem. – Máte děti?

BARON: Syna mám.

VÉVODA: Proč nevidám ho u sebe? Vám dvůr

se znudil. Jemu však i věk i stav
přec radí, aby nám byl poblíže.

BARON: Můj syn má hlučnou světskost v nelásce;
je divokého, ponurého mravu –
jen po lesích kol zámku stále bloudí
jak mladý jelen.

VÉVODA: Zlé je člověku
být sám a sám. Však my už proženem
ho v plesích, v radovánkách, v turnajích.
Jen mi ho pošlete. A vyměřte mu,
jak jeho stav si žádá, slušný důchod...
Jste zachmuřen. – Snad znavila vás cesta?

BARON: Můj vévodo, já nejsem znaven, jsem
však vehnán do rozpaků. Nerad bych
to doznal – ale vy mne nutíte
vše říci o synu, co chtěl jsem smlčet.
On, pane, na neštěstí nehoden
je milosti a pozornosti vaší.
Své mládí promarňuje v bujnosti
a v nízkých neřestech...

VÉVODA: To, barone,
jen proto, že je sám. Vždyť samota
i zahálka jsou mladým lidem zkázou.
Jen pošlete ho sem: zde zapomene
svých návyků, jež skrytě vzkličily.

BARON: Můj pane, račte prominout, však nelze
mi vskutku přijmouti tu nabídku.

VÉVODA: Proč, ale proč?

BARON: Mne starce propusťte...

VÉVODA: Chci vědět, proč. Chci vědět, proč to nelze.

BARON: Já na syna se hněvám.

VÉVODA: Proč?

BARON: Že spáchal
cos takřka zločinného.

VÉVODA: Ale co?

BARON: Můj pane, promiňte...

VÉVODA: Tot' víc než divné!
Či stydíte se za něho?

BARON: Ba... stydím...

VÉVODA: A proč? Co udělal?

BARON: On chtěl mne – chtěl
mne zabít!

VÉVODA: Zabít? Tedy soudu já
ho vydám, když je podlý zločinec!

BARON: Ne, nebudu já pranic dokazovat,
ač vím, že po mé smrti prahne, vím,
že pokoušel se...

VÉVODA: Pokoušel se? Oč?

BARON: Mne okrást.

(Albert se vrhá do komnaty.)

ALBERT: Lžete, barone.

VÉVODA (k synovi): Jak! Vy
si troufáte?...

BARON: Ty zde! Ty, ty sis troufal...
Smíš otci říci slovo takové!
Že lžu! A před ním! naším panovníkem!
To mně! Což nejsem rytíř už?

ALBERT: Jste lhář!

BARON: A blesk ho ještě neskácel, ó Bože!
Nuž zvedni to zde! Rozsoudí nás meč!

(Hodí mu rukavici, kterou syn rychle zvedne.)

ALBERT: Dík, vroucí dík. Toť první otcův dar.

VÉVODA: Co jsem to viděl? Cože se tu stalo?
Syn přijal výzvu otce svého, kmeta!
Ó, v jaké jsem to době vévodský
vzal řetěz na šíj! Mlčte, blázne –. Ty,
ty, mladý tygře, zaraz!
(Synovi): Dost už, dost!
Sem rukavici!

(Přijímá ji.)

ALBERT (stranou): Škoda!

VÉVODA: Zařal do ní
své drápy! – ukrutník! Mně s očí pryč!
a pokud sám vás nepovolám zpět,
já vidět nechci vás.

(Albert odejde.)

A vy, vy starče,
vy nešťastníče, necítíte stud?...

BARON: Můj pane, promiňte mi, pane můj...
Stát nemohu... Mně slábnou kolena...
Tak dusno je!... Tak dusno!... Kde jsou klíče?
Mé klíče, klíče mé!...

VÉVODA: Je mrtev, Bože!
Ukrutná doba! Srdce ukrutná!

MOZART A SALIERI

První scéna

Pokoj.

SALIERI: Prý není pravdy na zemi, tak dí se;

však pravdy není – ani ve výši:

to je mi jasné jako prostá škála.

Já narodil se s láskou k umění.

Když byl jsem děcko a když s vysoka

zvuk varhan duněl v kostelíčku starém,

já poslouchal a poslouchal, až slzy

mi živelně a sladce vytryskly.

Všech prázdných zábav brzy jsem se zřek;

všem naukám, jež hudbě byly cizí,

jsem výhost dal, a svévolně i pyšně

vše zavrhoval, hudbě jedině

jsa cele oddán. Prvý krok byl těžký

a trudná prvá cesta. Zdolal jsem

však časné trampoty a řemeslo

vzal za podnoží k umělecké tvorbě;

byl ze mne řemeslník: prstům svým

já vnutil suchou, neodmluvnou zběhlost –

a věrnost sluchu. Tóny umrtviv,

jak mrtvolu jsem hudbu pitval, souzvuk

jsem podložil si algebrou. Pak teprv,

jsa kován v nauce, já jsem si troufal

se vzdávat opojení tvůrčích snů.

Já skládat jal se, v tichu však a tajně,

když na slávu jsem nesměl ještě myslit.

Dva dni neb tři jsem v němém kobce sedal,

a zapomenuv leckdy spát a jíst,

já cítil žár i slzy inspirace –

a pak, svou skladbu spáliv, mrazivě
jsem zřel, jak moje akordy a dumy
se mění v prach a rozplývají v dým...
Co vykládat? Když přišel velký Gluck
a objevil nám nová tajemství
(ta hluboká a svůdná tajemství),
zda neodhodil jsem, co dřív jsem znal,
co měl jsem rád, več horoucně jsem věřil,
zda jsem se nepřidržel jeho stop,
tak odevzdaně, jako ten, kdo zbloudil,
však na cestu se přeptav, změni směr?
Tak úlisně, tak pracně jsem se snažil,
až v říši nezměrného umění
jsem došel vysokého stupně. Sláva
se na mě usmála, a v srdcích lidí
jsem souzvuk výslech se svým tvořením.
I byl jsem šťasten: v míru jsem se kochal
svou tvorbou, svými úspěchy a stejně
též pracemi a úspěchy svých přátel,
těch, kdož mi druhy byli v umění.
Ne! Závisti jsem nikdy nepoznal.
Ne, nikdy! Ani tehdy, když Piccini
sluch rozhýčkaných Pařížanů zkouzlil,
ba ani tenkrát, když jsem přede hru
směl prvně slyšet k Ifigenii.
Kdo může tvrdit, hrdý že Salieri
kdy přezíraným závistníkem byl
či hadem, jenž, jsa lidmi ušlápnut,
se mdlobně v prach a písek zahryže?
Až nyní – sám to doznávám – já nyní
jsem závistník. Já závidím. Ba, v hloubi
a v mukách řevním, závidím. – Můj Bože!
Kde že je právo, když ten svatý dar,
když nesmrtelný genij není k tomu,

by lásku horoucí, by obětovnost,
by práci, snahu, zbožnost odměnil –
leč by jím ozářen byl prázdný blázen
a zahaleč?... Ten Mozart, ó, ten Mozart!

MOZART (vstupuje): Á! Tys mě uviděl, a mně se chtělo
tě nečekaným žertem překvapit!

SALIERI: Tys tu! – Již dávno?

MOZART: Právě přicházím.
Já chtěl ti něco přinést ukázat;
a jak jdu podél hostince, tu náhle
jsem uslyšel hrát na housle. Můj milý,
co živ jsi, nikdy nic tak směšného
jsi nezaslechl! To slepý houslista
„Voi che sapete“ v hostinci tam hrál,
až byla hrůza! Já to nesnes, vedu
ti toho virtuosa, ať i tebe
svým umělectvím počastuje. Vejdi!

(Vejde slepý stařec s houslemi.)

MOZART: Teď nám tu zahraj něco z Mozarta!

(Stařík hraje arii z Dona Juana. Mozart se dá do smíchu.)

SALIERI: A ty se můžeš smát?

MOZART: Ach, můj Salieri,
a copak ty se nesměješ?

SALIERI: Já? ne!

Mně není k smíchu, neobratný mazal

když raffaelskou madonu mi zpacká,
či ubožácký kejklíř Danteho
když zparoduje mi a zneuctí. –
Jdi pryč, ty stařečku.

MOZART: Jen chvíli: na!
A na mé zdraví napij se!

(Stařec odejde.)

Salieri,
tys v nenáladě. Dobrá. Někdy jindy
se k tobě podívám.

ALIERI: A cos mi přines?

MOZART: Nic. Jenom maličkost. Já tuhle v noci
ne a ne usnout po celičkový čas,
a tak mi přišly dva tři nápady.
Dnes jsem je načrt. Tady. Chtělo se mi
tvůj názor o nich slyšet. Ale nemáš
teď pro mě volnou chvíli.

SALIERI: Mozarte,
ach, Mozarte, kdy nemám pro tebe
já volnou chvíli? Sedni. Poslouchám.

MOZART (sedá ke klavíru):
Tak představ si – nu, koho? Třeba mne.
Jenže jsem něco mladší. Zamilován
jsem trošku... S dívkou jdu... či s přítelem
nu, řekněm, s tebou. A jsem vesel. Vtom
se zjeví přízrak smrti: děsný mrak
či něco takového... Poslouchej!

(Hraje.)

SALIERI: Ty s tímhle ke mně šels a v hostinci
ses doved zdržovat s tím šumařem?
Ó Mozarte, sám sebe nejsi hoden!

MOZART: Tak je to hezké?

SALIERI: Jaká je v tom hloubka!
Jak je to smělé a jak líbezné!
Tys, Mozarte, tys bůh – a sám to nevíš!
Však já to vím.

MOZART: Tak? Opravdu? Nu možná.
Však poslouchej, to božstvo mé má hlad!

SALIERI: Víš co? My spolu poobědváme.
Pojď, u Zlatého lva.

MOZART: Ó, prosím, rád.
Jen počkej chvíli, domů zaskočím
své ženě říci, aby k poledni
mě nečekala.

(Odchází.)

SALIERI: Počkám. Pospěš si.
Ne, už své sudbě déle protivit
se nemohu: jsem k tomu určen, abych
jej zarazil – sic všichni zahynem,
kdož hudbě sloužíme, my, její kněží –
a ne jen já s tou hluchou slávou svou...
Což je v tom prospěch, je-li Mozart živ

a vyšších ještě dosáhne-li stupňů?
Což zvedne se tím umění? Ba ne!
Jak zmizí sám, též ono znova klesne
a nepozůstává nám dědice!
Či dobro je v něm samém? Jako cherub,
on něco písni nebeských nám přines,
a touhu bez křídel v nás roznítiv,
v nás, dětech prachu, opět ulétá.
Ať tedy odletí! Tím líp, čím rychleji.

Mám jed – Isora mi jej odkázala –
let osmnáct už u sebe jej nosím,
a zhusta od té doby se mi život
zdál hnusnou ranou, se mnou za stolem
sok sedal často, jenž nic netušil –
však ani jednou šeptu pokušení
jsem nepodleh, ač nejsem sketa, ač
mě ponížení pálí v útrokách,
ač nevalně mám život rád. Já váhal.
Když mučila mě žízeň po smrti,
já myslil si: nač umírat? snad život
mi ještě podá nečekaný dar,
snad náhle osvítlí mě vnuknutí,
snad dostaví se noc i jásot tvorby,
snad přijde někdo jako nový Haydn
a jeho velikost mě opojí...
Host nenáviděný když u mne pil,
já myslil si, snad ještě horšího
že najdu soupeře, snad ještě krutěj
se do mne zatne zpupná potupa –
a pak mi poslouží dar Isořin.
A měl jsem pravdu. Přece nakonec
já našel soupeře, a nový Haydn
mě roznícením zmámil zázračným!

Ted' přišel čas! Dar lásky posvátný
dnes do poháru přátelství se vnoří.

Druhá scéna

Vyhrazená místnost v hostinci; klavír.

U stolu MOZART a SALIERI.

SALIERI: Proč jsi dnes nějak zachmuřen?

MOZART: Vždyť nejsem.

SALIERI: Jsi, Mozarte, as něčím rozladěn? Náš oběd byl přec dobrý, víno skvostné – a vraštíš čelo a jsi nemluvný.

MOZART: Nu, přiznám se, mé Rekviem mě tíží.

SALIERI: Cožpak ty skládáš Rekviem? Už dávno?

MOZART: Ba dávno, už tři týdny. Divná věc...

Což jsem ti nevyprávěl?

SALIERI: Ne.

MOZART: Tak poslyš!

Tři týdny tomu, pozdě domů jsem se vrátil. Řekli mi, že někdo prý se po mně sháněl. Nevím ani, proč – já dumal celou noc: kdo to as byl? a proč mě hledal? Nazítří pak opět prý u mne byl a zas mě nezastih.

A třetí den já se svým hošíkem si na podlaze hrám. Tu volají mne:

já vyjdu ven a člověk, černě oděn,
se klaní hluboko a objednává
si u mne rekviem – a jde. Já ihned
jsem sed a psal – a od té chvíle za mnou
můj černý člověk více nepřišel.
Jsem tomu rád: mně těžko bylo by
se rozloučit s tou prací, ač je zcela
mé Rekviem už hotovo. Však zatím –

SALIERI: Co zatím?

MOZART: Stydno je mi doznat –

SALIERI: Co?

MOZART: Dnem ani nocí pokoje mi nedá
můj černý člověk. Všude jako stín
se za mnou plíží. Vždyť i teď mi je,
jak by tu s námi seděl u stolu,
on třetí.

SALIERI: To je strachů! Dětino!
Pryč s těmi marotami! Beaumarchais
mi leckdy říkal: „Příteli Salieri,
když černé myšlenky tě sužují,
dej odzátkovat láhev šampaňského
či znova čti si Figarovu svatbu!“

MOZART: Vím, Beaumarchais ti přítelem byl dobrým,
tys pro něj složil operu „Tarare“;
máš v proslulé té skladbě motivek,
jejž si vždy broukám, jsem-li šťasten. Takhle
la-la, la-la... Salieri, je to pravda,
že Beaumarchais prý kohos otrávil?

SALIERI: To nemyslím. On pro to řemeslo
byl příliš směšný.

MOZART: Beaumarchais byl genij –
jak ty, jak já. A genius a zločin –
to se přec nedá sloučit. Vid, že ne?

SALIERI: Tak? Myslíš si?

(Vsype do Mozartova poháru jed.)

Nu, pij přec!

MOZART: Na tvé zdraví –
a na upřímnou družnost, příteli,
jíž spojeni jsou Mozart a Salieri,
dvé synů harmonie.

(Pije.)

SALIERI: Tak už dost,
už dost, už dost!... Tys vypil?... Beze mne?

MOZART (hodí ubrousek na stůl): Tak, dojed jsem.

(Jde ke klavíru.)

Salieri, poslechni si
mé Rekviem.

(Hraje.)

Ty pláčeš?

SALIERI: Tyto slzy

já roním prvně: trudno mi a milo,
jak bych byl těžkou splnil povinnost,
jak by mi nůž, jenž hojí, chorý úd
byl odřízl. Můj druhu, Mozarte,
mých nedbej slz a rychle naplňuj
mi duši ještě svými akordy...

MOZART: Tu sílu harmonie kdyby všichni

tak cítili! Však ne! Vždyť potom svět
by nemoh trvat! Nikdo by se pak
už o životní všednost nestaral
a kdekdo byl by oddán umění!
Nás vyvolených málo je, nás šťastných,
kdož ziskem povrhujem nechutným
a jednomu jen obětujem: kráse.
Což? Nemám pravdu?... Nějak mi však těžko,
já necítím se dobře... Půjdu spat.
Buď sbohem!

SALIERI: Na shledanou!

(Mozart odejde.)

Na dlouho

si pospíš, Mozarte! – Však má-li pravdu
a nejsem genij? Genius a zločin –
to se přec nedá sloučit. Není pravda:
což Michelangelo? anebo je to
jen bajka tupých, nemyslivých davů –
a nebyl vrahem tvůrce Vatikánu?

KAMENNÝ HOST

Leporello: O statua gentilissima

Del gran' Commendatore!...

... Ah, Padrone!

DON GIOVANNI

První scéna

Noc, hřbitov poblíže Madridu.

DON JUAN a LEPORELLO.

DON JUAN: Zde noci dočkáme. Uf! Přece jen
jsme k branám stihli Madridu. Už brzo
se po ulicích toulat budu známých,
plášť zakryje mi vous a klobouk oči;
vid', že mě potom nikdo nepozná?

LEPORELLO: Ba, dona Juana je těžko poznat!
Má spoustu dvojníků!

DON JUAN: Jak? Žertuješ?
A kdo mě pozná?

LEPORELLO: Hlídač – cikánka –
snad zpitý muzikant – snad kavalír,
jenž troufale jak vy se nese v plášti
a klobouku, a pod paždí má kord.

DON JUAN: Co na tom, ať mě poznají! Jen když
mě nepotká sám král! A ostatně –
strach v Madridě já nemám z nikoho.

LEPORELLO: A zítra zví to král, že don Juan
se samovolně vrátil z vyhnanství
a Madridem se toulá: copak s vámi
as udělá?

DON JUAN: Pak – pak mě pošle zpátky.
Však hlavu nebude to stát; vždyť nejsem
přec státní zločinec. On z lásky jen
mě vyhnal, abych v bezpečí byl živ
a vzdálen od rodiny toho, jež
jsem zavraždil.

LEPORELLO: Tak vida, vždyť to říkám.
A jak byste tam v míru moh si žít!

DON JUAN: I pěkně děkuji. Já jen tak tak
tam nudou neumřel. Ti lidé, br!
A země tam! To nebe! Samý dým.
A ženy? Hloupický můj Leporello,
slyš, co ti povídám: já nedal bych,
věř, andaluskou selku poslední
za krásku, jež je u nich nejpřednější!
Sic na počátku se mi líbily:
ty modré oči, bělounká ta pleť –
těž pro skromnost a hlavně pro novost!
Však sláva Bohu, brzo jsem je prohléd:
mít s nimi známost, to je zrovna hřích,
vždyť nejsou živý, loutky jsou to z vosku.
A zato u nás!... Ale kde to jsme?
To místo je tak známé, nezdá se ti?

LEPORELLO: Vždyť svatého to Antonína klášter,
jak bych ho neznal! Jezdíval jste sem
a já tam v lese koně musil držet.

Ej, zatracený úkol! Příjemněji
jste věru trávival tu čas než já,
to nutno uznat.

DON JUAN (zádumčivě): Nešťastná má Ines!
Už nežije! Já tolik měl ji rád!

LEPORELLO: Aj, černožraká Ines, vzpomínám.
Tré měsíců jste pro ni vzdychal, až
sám ďábel vám ji vydal do rukou.

DON JUAN: Noc byla červencová... Divnou něhou
mě dojímaly teskné její oči
a na smrt bledé rty. Jak je to zvláštní!
Tys právě krasavici, zdá se mi,
V ní neviděl. A vskutku – málo měla,
co doopravdy zve se krásou. Oči,
jen oči... Takového pohledu
jsem nespatriil už nikdy víc. Pak hlas!
tak tichý, slabý, jak by churavěla.
A muže měla surovce, jak příliš
jsem pozdě zvěděl... Nešťastná má Ines!

LEPORELLO: Ech, což! Zas jiné přišli po ní.

DON JUAN: Přišly!

LEPORELLO: A na živu-li budem, přijdou další!

DON JUAN: To asi.

LEPORELLO: Kohopak as v Madridě
zas vyhledáme?

DON JUAN: Lauru! Koho jinak!

Ted' přímo k ní se rozběhnu.

LEPORELLO: Nu, dobrá!

DON JUAN: K ní rovnou do dveří. A je-li kdo
již u ní – musí oknem vyskočit.

LEPORELLO: I toť se ví! Už v dobré jsme zas míře,
nás nebožtíci dlouho nesouží. –
Kdo se to blíží?

MNICH (přichází): Ona hned tu bude. –
Kdo je to?
Z družiny jste doni Any?

LEPORELLO: Ne, my jsme svoji páni a jen tak
se procházíme.

DON JUAN: Koho čekáte to?

MNICH: Co nevidět sem na hrob svého chotě
má přijít doña Ana.

DON JUAN: Doña Ana
de Solva? Jak? Choť komtura, jež zabil
– kdo? nevzpomínám.

MNICH: Smělec, prostopášník,
muž bez Boha i svědomí, don Juan.

LEPORELLO: A, co to slyším! Juanova pověst
už pronikla i v ticho klášterní
a poustevníci chvalozpěv mu pějící!

MNICH: Vy se s ním znáte?

LEPORELLO: My? Ani dost málo.

A kde je teď?

MNICH: Zde ne. Je daleko,
je někde ve vyhnanství.

LEPORELLO: Chvála Bohu!
Čím dál, tím líp! Jen všechny do pytle
ty prostopášníky! a utopit!

DON JUAN: Co? Co to žvaníš?

LEPORELLO: Tiše: to já naschvál!

DON JUAN: Tak tady pochovali komtura?

MNICH: Zde leží, ano. Pomník postavila
mu jeho choť; co den sem přichází
a pomodlí se za mír jeho duše
a popláče si.

DON JUAN: Divná vdova to!
Je půvabná?

MNICH: My poustevníci ženskou
se krásou nesmíme dát vzněcovat.
Však lhát je hříšné: ani sluha boží
by nemoh popřít její nádheru.

DON JUAN: Ne nadarmo as nebožtík byl žárliv;
on doňu Anu držel pod zámek

a nikdo z nás ji nikdy nezahlíd.
Rád bych s ní pohovořil.

MNICH: Doña Ana
by s mužem nikdy nehovořila.

DON JUAN: A s vámi, otče?

MNICH: Se mnou, Bože můj,
tot' něco jiného, vždyť já jsem mnich.
Zde přichází už.

DOŇA ANA (přicházejíc): Otče, otevřte.

MNICH: Už otvírám, seňoro, já vás čekal.

DOŇA ANA (odchází za mnichem)

LEPORELLO: Nu, jaká je?

DON JUAN: Ten vdovin černý šláň
ji k nepoznání zakrývá, já moh
jen útlou nožku stěží zahlédnout.

LEPORELLO: To vám přec stačí. Vaše obraznost
je rychlejší než kterýkoli malíř
a za vteřinu dokreslí vám celek.
Vám je to jedno, odkud začít: od brv,
či zdola od nohou.

DON JUAN: Slyš, Leporello,
já se s ní seznámím.

LEPORELLO: To scházelo!

Ten prostopášník! Muže probod jí
a nyní ještě na vdoviných slzách
se pásti chce!

DON JUAN: Už setmělo se však.
Než ještě luna vyjde nad námi
a šero v jasný soumrak promění,
pojd' do Madridu!

(Odchází.)

LEPORELLO: Noci vyčkává
a z luny strach má španělský ten grand –
jak zloděj! Proklatě! Jak dlouho mám se
s ním ještě plahočit! Již nemám sil!

Druhá scéna

Pokoj. Večeře u Laury.

PRVÝ HOST: Tak dokonale, Lauro, přísahám,
jsi ještě nikdy nehrála. Jak věrně
svou úlohu jsi pojala!

DRUHÝ: A jaks
ji rozvíjela. S jakým důrazem!

TŘETÍ: A s jakým uměním!

LAURA: Ba, posunek
se dnes mi každý dařil, každý přízvuk;
jen svému vnuknutí jsem vzdávala se,
má slova tryskala, jak by se lila
ne z trpné paměti, však z duše...

PRVÝ: Ano.

A tvoje oko posud žhne a tvář
ti svítí nadšením, jež neumdlévá!
Ó, nedej, Lauro, aby nadarmo
ten plamen vychlad; Lauro, zazpívej
nám, zazpívej!

LAURA: Tak prosím, kytaru!

(Zpívá.)

VŠICHNI: Ó brava, brava, skvostně, jedinečně!

PRVÝ: Dík, čarodějnice! Ty okouzluješ
nám srdce. Ze všech slastí života
má přednost před hudbou jen láska, ale
i láska je přec píseň. Podívej,
sám Carlos pohnut je, tvůj chmurný host!

DRUHÝ: Ta komedie! Kolik je v ní duše!
A kdopak složil slova?

LAURA: Don Juan.

DON CARLOS: Jak? Don Juan?

LAURA: To zbásnil kdys ten věrný
můj druh, ten přeletný můj milenec.

DON CARLOS: Tvůj don Juan je hříšný hanebník
a tys – tys hloupá ženská!

LAURA: Zbláznil ses?

Já rozkážu svým sluhům, aby tě,
ač hispanský jsi grand, hned zapíchlí.

DON CARLOS (vstane): Tak zavolej je!

PRVÝ: Lauro, dost! A ty
se nezlob, Carlosi, že zapomněla...

LAURA: Nač? Don Juan že v čestném souboji
mu zabil pokrevného bratra? Žel,
že jeho ne!

DON CARLOS: Já hlupák rozzlobil se!

LAURA: Aj vida, doznáváš, že sám jsi hloupý. –
Nu, smíříme se.

DON CARLOS: Já jsem vinen, Lauro,
tak odpusť, prosím. Ale nemohu,
vždyť víš, to jméno klidně vyslechnout...

LAURA: A mohu za to já, že každou chvíli
mi jeho jméno přijde na jazyk?

HOST: Pojd', ještě zpívej, Lauro: na důkaz,
že už se nehněváš!

LAURA: Je pozdě v noci.
Tak na rozloučenou. Už čas je jít!
A co mám zpívat?... Počkat!

(Zpívá.)

VŠICHNI: Báječné!

LAURA: A sbohem, pánové!

HOSTĚ: Buď sbohem, Lauro.

(Odcházejí. Laura zastaví dona Carlose.)

LAURA: Ty zuřivče, ty zůstaň u mne; ty ses mi zalíbil, tys dona Juana mi připomněl, jak sis tak na mne vyjel a zuby zaskřípal.

DON CARLOS: Ten blažený!
Tak tys ho měla ráda?

LAURA (přikývne)

DON CARLOS: Hodně?

LAURA: Hodně!

DON CARLOS: A máš ho posud?

LAURA: Teď, v tu vteřinu?
Ne, nemám. Dva přec nemohu mít. Tebe teď miluji.

DON CARLOS: A pověz, Lauro, kolik že je ti roků?

LAURA: Je mi osmnáct.

DON CARLOS: Tak mladička... A mladá zůstaneš pět roků nebo šest. Kol tebe budou

šest roků ještě pobíhat a kroužit
a laskat budou tě a dary hýčkat
a hrát ti budou noční serenády
a na rozcestích v šeru pro tebe
druh druhá bude zabíjet. Až přijde
však doba, kdy tvé oči vpadnou, kdy
tvá víčka pod vráskami zčernají
a na skráních ti prošediví vlas,
co pak, co potom řekneš?

LAURA: Potom... Proč
bych na to myslila? Nač o tom mluvit?
Ty pořád něčím takovým se trápíš!
Pojď, otevř balkon. Nebe mlčí, vzduch
je nepohnut a teplý – citronem
a po vavřínu voní noc, a luna
se třpytí v hustém, temném azuru.
A táhle volá stráž, že jasno je...
A na severu, v dálce, v Paříži –
kdož ví – je nebe zahaleno mračny
a chladně pleská déšť a duje vítr.
Co nám však po tom? Žádám, Carlosi,
aby ses usmál, slyšíš? Ano, tak!

DON CARLOS: Ty líbezný můj démone!

(Ozve se klepání.)

DON JUAN (za dveřmi): Hej, Lauro!

LAURA: Kdo to je? Čí to hlas?

DON JUAN: Jen otevři!

LAURA: Snad ne... Můj Bože...

(Otevře dveře.)

DON JUAN (vchází): Dobrý večer.

LAURA: Juan

(Vrhne se mu okolo krku.)

DON CARLOS: Jak! Don Juan tu je...

DON JUAN: Má milá Lauro!

(Líbá ji.)

Kdo je to u tebe, má Lauro?

DON CARLOS: Já, Carlos.

DON JUAN: Aj, to nečekal jsem věru!

Však zítra jsem ti zcela k službám.

DON CARLOS: Ne!

Teď hned.

LAURA: Tak přestaňte už, Carlosi!

Vždyť nejste na ulici – u mne jste –
já žádám – jděte pryč.

DON CARLOS (ji neposlouchá): Já čekám. Nuž?

Vždyť máš přec kord.

DON JUAN: Nu, jestli nemůžeš

se dočkat, dobrá.

(Potýkají se.)

LAURA: Bože! Juane!

(Vrhne se na lůžko. Don Carlos mrtev klesá.)

DON JUAN: Vstaň, Lauro, už je konec.

LAURA: Co to je?

Je zabit? Ohromné! V mém pokoji!

Co si mám počít? Ďáble, zlosyne!

Kam ho hodím?

DON JUAN: Může být, že ještě je živ.

(Skloní se nad Carlosem.)

LAURA: Ba živ! Jen pohled, proklatče!

Tys přímo srdce probod – ani krev

z té rány trojhranné mu neukápla:

už vůbec nedýše – co teď?

DON JUAN: Co dělat!

Sám tomu chtěl.

LAURA: Ach, done Juane,

toť strašné. Neustálé svévolnosti.

A vždycky bez viny... Ty... Odkud přišels?

A dlouhos tu?

DON JUAN: Teď zrovna přijíždím.

Však tajně. Nejsem dosud osvobozen.

LAURA: A hned ses na svou Lauru rozpomněl?

Nu, to je krásné. Ale nevěřím,
že rozpomněl. Šels náhodou jen mimo
a zhléd můj dům –

DON JUAN: Ne, moje Lauro. Jen
se zeptej Leporella. Za městem
kdes v bídné krčmě nocuji, však Lauru
jsem v Madridě si vyhledal.

(Líbá ji.)

LAURA: Můj drahý!...
Ne! Je tu mrtvý! Co s ním uděláme?

DON JUAN: Jen žádný strach. Já ráno před úsvitem
ho pod svým pláštěm vynesu a někam
pak na rozcestí uložím.

LAURA: Však jen
dej pozor, aby tě kdo nezahlíd.
Jak dobře ještě, o malinkou chvíli
žes opozdil se trochu. Večeřeli
zde u mne tvoji přátelé. Jen tak,
pak odešli. Ty s nimi se tu setkat!

DON JUAN: A dávno tomu, co ho ráda máš?

LAURA: Já? Blouzníš? Koho ráda?

DON JUAN: Přiznej se!
A kolik mělas lásek, co jsem pryč,
nu pověz!

LAURA: A co ty, ty větroplachu?

DON JUAN: A pověz... Ne. Až pak si promluvíme.

Třetí scéna

U komturova náhrobku.

DON JUAN: Čím dál, tím líp. Don Carlos náhodou

mi padl za oběť, teď hraji mnicha
zde v tichém ústraní – a každý den
svou krásnou vdovu vídám; a též jí,
tak zdá se, pad jsem do oka. Až posud
my jen se ostýchali, ale dnes
je čas, bych do hovoru již se dal.

Jen odkud načít? „Dovolte“ – ach ne;
„Señoro“... Což! Co na jazyk mi přijde,
to řeknu prostě, bez příprav, tak jako
se píseň lásky improvizuje...

Už měla by tu být. Tak se mi zdá,
že bez ní komtur hrozně se tu nudí.

A jak je vypodoben! Jako olbřím;
ta ramena! nu, přímo Herkules!

A nebožtík byl nevzhledný a drobný;
zde, kdyby na špičky si stoup, on sotva
by rukou k svému nosu dosáh. Jak
jsme souboj měli za Escorialem,
on se mi napích na kord; a byl mrtev
jak sídlo na špendlíku – ale byl
to hrdý, chrabrý muž – a duchem přísný
Á! tady jde.

DOŇA ANA (přichází): On je tu opět. – Otče,

já, odpusťte mi, z vašich zbožných dum
vás vyrušila.

DON JUAN: Na mně je, seňoro,
vás prosit za prominutí, že snad
v mé přítomnosti slzy vaše vážnou.

DOŇA ANA: Ne, otče můj. Mé slzy jsou v mém nitru.
Když vy tu jste, mé modlitby se k nebi
nést mohou v tichosti. I prosím vás,
svým hlasem abyste je doprovázel.

DON JUAN: Já, já se modlit s vámi, doňo Ano?
Ne, nejsem hoden toho blaženství.
Já netroufám si ztřísněnými rty
ta svatá vaše slova opakovat,
já zpovzdáli jen v němém údivu
se na vás dívám: když se skloníte
a černé vlasy po mramoru bledém
se rozsypou, tu zdá se mi, že tajně
snad anděl navštěvuje mohylu;
pak v rozbolené srdci modlitbu
již nenalézám. Beze slov jen žasnu
a dumám: blažen ten, čí chladný mramor
je rajským jejím dechem zahříván
a skrápěn láskou vlahých jejích slz!

DOŇA ANA: Jak podivně to mluvíte.

DON JUAN: Seňoro!

DOŇA ANA: Vy zapomínáte...

DON JUAN: Co? Nedůstojný

že jsem jen mnich? a že můj hříšný hlas
tak hlaholně tu rozléhat se nesmí?

DOŇA ANA: Mně zdálo se... Já nepochopila...

DON JUAN: Ach, vidím už... vy vše, vy všechno víte.

DOŇA ANA: Co mohu vědět?

DON JUAN: Ano, nejsem mnich.
Zde u nohou vás prosím: odpusťte.

DOŇA ANA: Ó Bože, vstaňte, vstaňte přec! Kdo jste?

DON JUAN: Jsem nešťastník, jenž pro lásku si zoufá.

DOŇA ANA: Ó nebesa! A zde! U toho hrobu!
Pryč odsud! Pryč!

DON JUAN: Jen chvíli, doňo Ano.
Jen malou chvíli!

DOŇA ANA: Kdyby někdo přišel!

DON JUAN: Ne. Mříž je zamčena. Jen ještě chvíli.

DOŇA ANA: Tak co? Co je? Co na mně chcete?

DON JUAN: Smrt.
Ó, kéž bych nyní u nohou vám zemřel,
můj bídný prach kéž tady pochovají –
ne u popela, jenž je drahý vám,
ne zde, ne blízko – někde opodál,
tam u brány, až u samého vchodu,

že váš by šat neb lehká vaše noha
se mohly dotknout mého kamene,
až půjdete sem na pyšný zas hrob
si poplakat a vlasy na něj spouštět!

DOŇA ANA: Vy nejste při smyslech!

DON JUAN: Což přát si smrti
je, doño Ano, příznak bláznovství?
Já kdybych vskutku bláznil, na živu
bych přál si zůstat, naději bych měl,
že něžnou láskou dojmu vaše srdce;
já kdybych vskutku bláznil, celé noci
bych pod balkonem u vás probděl, spánek
vám ukrádaje serenádami,
a neskrýval bych se, ne, naopak
bych stále toužil být vám na očích;
já kdybych vskutku bláznil, nestrádal
bych němý...

DOŇA ANA: Vy – a němý?

DON JUAN: Náhoda,
jen náhoda mě strhla, doño Ano!
Té nebýt, o mém tajném zoufalství
vy byste nikdy byla nezvěděla!

DOŇA ANA: A dávno tomu, co mě máte rád?

DON JUAN: Zda dávno tomu, nedávno – sám nevím.
Však teprv od té chvíle hodnotu
znám prchavého žití, až v tu chvíli
jsem pochopil, co Štěstí znamená.

DOÑA ANA: Jste nebezpečný člověk. Jděte pryč!

DON JUAN: Proč nebezpečný?

DOÑA ANA: Strach mám z vašich slov.

DON JUAN: Nuž, budu zticha. Jen mě nechte tady.

Vás vidět jedinou mi útěchou!

Já smělym nadějím se neoddávám,

já nechci nic, ne, pranic, ale vidět

vás musím, když už k svému životu

jsem odsouzen!

DOÑA ANA: Ne, jděte. Není místa

zde k tomu mluvení a třeštění.

Však zítra přijďte ke mně. Slibte mi,

že s úctou stejnou budete se chovat –

a já vás přijmu. Navečer. Až pozdě...

Já nikoho jsem ještě nepřijala,

co vdova jsem...

DON JUAN: Jste anděl, doño Ano!

Nechť utěší vás Bůh, tak jako vy

jste utěšila toho, kdo si zoufal.

DOÑA ANA: Teď odejděte...

DON JUAN: Ještě chvíli jen...

DOÑA ANA: Tak půjdu já... Dnes nedovedla bych

se pomodlit... Vy jste mě rozrušil

svou světskou řečí. Slovům takovým

mé ucho dávno, dávno odvyklo.

Já zítra přijmu vás.

DON JUAN: Ne, netroufám
si uvěřit a vzdát se svému štěstí. –
Já zítra uvidím vás! A ne zde,
ne úkradmo!

DOÑA ANA: Tak zítra, zítra. – Jak
se zovete?

DON JUAN: Diego de Calvado.

DOÑA ANA: Diego, buďte sbohem.

(Odejde.)

DON JUAN: Leporello!

LEPORELLO (se objeví): Co poručíte?

DON JUAN: Milý Leporello!
Jsem šťasten! „Zítra – navečer – až pozdě.“
Můj Leporello, zítra!
Připrav se! Jsem šťasten jako dítě.

LEPORELLO: S doňou Anou
jste hovořil? A ona patrně
vám řekla laskavá dvě slovíčka,
či vy – vy mnich – jste jí snad požehnal?

DON JUAN: Ne, Leporello, ne! Však shledanou
mi přislíbila, shledanou!

LEPORELLO: Co slyším?
Ó vdovy! Všechny stejné jste!

DON JUAN: Jsem šťasten!

Já chtěl bych zpívat, objímal bych svět!

LEPORELLO: A komtur? Jakpak ten se bude tvářit?

DON JUAN: Máš za to, že snad bude žárlit? Ne,
to minulo, on rozumný je muž
a umírnil se od těch dob, co umřel.

LEPORELLO: Ba ne! Jen podívejte! Jeho socha – –

DON JUAN: Co je s ní?

LEPORELLO: Jak by dívala se na vás
a měla zlost.

DON JUAN: Tak jdi k ní, Leporello,
jdi, popros, ať mě poctí návštěvou. –
Leč ne, mne ne, však doňu Anu – zítra.

LEPORELLO: Zvát sochu za hosta? Nač?

DON JUAN: Patrně
ne proto, abych si s ní rozprávěl.
Jdi, popros ji, ať zítra k doně Aně
se večer dostaví a u vchodu
ať stojí na stráží.

LEPORELLO: Že se vám tady
chce žertovat. A s kým!

DON JUAN: Tak hybaj!

LEPORELLO: Ale –

DON JUAN: Tak půjdeš?

LEPORELLO: Krásná socho přeslavná!

Můj pán, don Juan, zvat si dovoluje
vás na návštěvu... Bože, nemohu.
Mám strach...

DON JUAN: Ty sketo! Však tě...

LEPORELLO: Strpení. –

Můj pán, don Juan, zítra navečer
vás k vaší manželce zve do domu;
vy jako stráž tam...

SOCHA (přikývne souhlasně hlavou)

LEPORELLO: Á!

DON JUAN: Co je?

LEPORELLO: Á! Á!

Á, á, je po mně!

DON JUAN: Copak se ti stalo?

LEPORELLO (kývaje hlavou): Á, socha...

DON JUAN: Co se klaníš?

LEPORELLO: Ale ne,
ne já, to ona!

DON JUAN: Jaké jsou to tlachy!

LEPORELLO: Jen jděte sám!

DON JUAN: Tak pohleď, ničemo!

(Soše:) Já, komture, tě prosím, abys přišel
k své vdově, já tam zítra budu též –
a u dveří stůj na stráž. Nu? Přijdeš?

SOCHA (opět přikývne)

DON JUAN: Můj Bože!

LEPORELLO: Copak je? Já říkal...

DON JUAN: Jdem!

Čtvrtá scéna

Komnata doni Any.

DON JUAN a DOŇA ANA.

DOŇA ANA: Já přijala vás, done Diego,
však bojím se, že truchlivý můj hovor
vás bude nudit. Žalná vdova jsem,
jež ztráty své jen vzpomíná a pláč –
jak měsíc duben – mísí s úsměvem.
Proč mlčíte tak?

DON JUAN: Mlčky v hlubokou
se nořím slast, že s vámi jsem tu sám;
jsem s krásnou doňou Anou, a jsme tu,
ne tam, kde v hrobce mrtvý šťastlivec!

Jsme tu a před svým mramorovým chotěm
již neklečíte!

DOŇA ANA: Done Diego,
tak žárlíte? Můj muž i v mohyle
vás mučí?

DON JUAN: Nesmím žárliti: vždyť on
byl vámi vyvolen.

DOŇA ANA: Ne, matka má
mi nakázala vdát se za Alvara.
My chudé byly, don Alvaro bohat.

DON JUAN: Ten šťastný muž! On k nohám bohyně
klad liché poklady a za ně směl
se kochat blahem ráje. Kdybych byl
vás dříve poznal, s jakou rozkoší
bych hodnost svou, své bohatství a vše
byl za jeden dal pohled blahosklonný
a byl bych otrok svaté vaší vůle,
všem vašim choutkám byl bych vyhověl,
byl bych je uhád, aby život váš
se rozpřádal jak neustálé kouzlo.
Žel, že můj osud jinak usoudil!

DOŇA ANA: Diego, dosti! Když vám naslouchám,
již hřeším – milovat vás nemohu;
i hrob má právo na vdovinu věrnost.
Což vůbec tušíte, jak don Alvaro
mě miloval? Ó, kdyby don Alvaro
byl ovdověl, ten jistě ctitelku
by k sobě nebyl pustil. Zachovával
by věrnost manželskou.

DON JUAN: Jak mučíte
mě, doňo Ano, věčně na manžela
si vzpomínajíc. Už mě netrestejte –
ač trestu si snad zasloužím...

DOÑA ANA: Čím to?
Přec nejste s nikým svázán svatým poutem?
A mne si zamilovat, k tomu právo
i přede mnou i před nebem jste měl!

DON JUAN: Můj Bože, před vámi!

DOÑA ANA: Což přede mnou
jste něčím vinen? Odpovězte! Čím?

DON JUAN: Ne, nemohu!

DOÑA ANA: Diego, co to značí?
Vy přede mnou jste v nepravu? A čím?

DON JUAN: To nesmím říci. –

DOÑA ANA: Toť podivné, Diego. –
Já o to prosím, naléhám. –

DON JUAN: Ne, ne!

DOÑA ANA: Á, tak jste tedy poslušen mých přání!
Co jste mi říkal, sotva před chvilkou?
Že byste byl mým rabem chtěl se stát.
Já rozhnívám se. Povězte, Diego,
čím že jste vinen přede mnou? Nu –.

DON JUAN: Nesmím.

Vy byste ke mně pocítila zášť.

DOŇA ANA: Ne, ne. Již předem odpouštím vám všechno.

Však chci to vědět. –

DON JUAN: Nechtějte to znát,

je strašné, vražedné to tajemství.

DOŇA ANA: Jak? Strašné tajemství? Vy mučíte mě!

Jsem k smrti nedočkava... Co to je?

Jak jste mě vůbec mohl urazit?

Vždyť já vás neznala. A nepřítel

jsem neměla a nemám. S výjimkou

jen vraha svého chotě.

DON JUAN (pro sebe): Už jsme tam!

(Nahlas): A povězte: ten nešťastník, don Juan,

vám není znám?

DONA ANA: Ó, ne! Co živa jsem

ho neviděla.

DON JUAN: A vy k němu zášť

v svém srdci chováte?

DOŇA ANA: Jak čest mi velí.

– Diego, vám však na tom záleží,

jak odlákat mě od mé otázky.

Já žádám vás...

DON JUAN: A kdyby don Juan

se s vámi potkal?

DOÑA ANA: Toho zlosyna
já probodla bych dýkou!

DON JUAN: Doño Ano,
kde je tvá dýka? – Zde má hrud'!

DOÑA ANA: Diego!
Vy – vy –?

DON JUAN: Diego ne! Jsem don Juan!

DOÑA ANA: Můj Bože, nevěřím. To není možné.

DON JUAN: Jsem don Juan.

DOÑA ANA: To není možné.

DON JUAN: Chotě
jsem tvého zabil; nekaji se za to,
ba špetky ve mně není lítosti.

DOÑA ANA: Cože to slyším? Není možná, ne!

DON JUAN: Jsem don Juan. A miluji tě.

DOÑA ANA: Kde,
ó, kde to jsem? Jsem ztracena!

DON JUAN: Můj Bože,
co je to s ní? Co je ti, doño Ano?
Ó, vzbud' se, rozpomeň se! Tvůj Diego,
tvůj rab ti leží u nohou!

DOÑA ANA: Jdi pryč!

(Slabě): Tys – tys můj nepřítel. Tys uloupil
mi všechnen život...

DON JUAN: Drahé stvoření!

Jsem hotov splatit čímkoli svůj čin.

Zde u tvých nohou čekám na tvůj rozkaz.

Chtěj – a já zemru, chtěj – a budu dýchat
jen pro tebe.

DOŇA ANA: Tak to je don Juan –

DON JUAN: On, který dojistá vám líčen byl

jak vyvrhel, jak zloduch. Doňo Ano!

Snad že ta pověst není zcela lichá,

snad na znaveném svědomí lpí zlo

a dlouho byl jsem pilným žákem hříchu,

však uhlídal jsem vás, a vše je jiné,

sám sobě zdám se všecek přerozen!

Vás maje rád, já ctnost si zamiloval

a zpokorněly prvně v žití skláním

svá třesoucí se před ní kolena.

DOŇA ANA: Ó, don Juan je krasořečník, vím!

Je lstivý, slýchala jsem, pokušitel.

Jste rouhač, jak se tvrdí, rozvratník,

jste pravý démon! Kolik nešťastných

jste žen už zničil?

DON JUAN: Ani jednu však

jsem dodnes neměl rád!

DOŇA ANA: A já mám věřit,

že don Juan je prvně zamilován,

že víc mu jsem než jednou z obětí?

DON JUAN: A kdybych vskutku vás chtěl obloudit,
což bych se k svému jménu přiznával,
jež, vysloveno, působí vám hrůzu?
Kde vidíte tu obmysl, kde klam?

DOŇA ANA: Což vás kdo zná? – A jak jste mohl přijít
sem v tato místa? Když vás dopadnou,
zde neodvratně na vás číhá smrt.

DON JUAN: Čím je mi smrt? Rád života se vzdám,
když slast mi přána zřít vás.

DOŇA ANA: Ale jak,
vy lehkovážný, odtud vyváznete?

DON JUAN (líbaje jí ruku): Tak vy se o bědného Juana
přec bojíte? Tak není nenávisti
v té nebeské tvé duši, doňo Ano?

DOŇA ANA: Kéž v nenávisti mohla bych vás mít!
– Však je už čas, nám rozejít se nutno.

DON JUAN: A kdy se opět uvidíme?

DOŇA ANA: Nevím.
Až jednou.

DON JUAN: Zítřa snad?

DOŇA ANA: A kde?

DON JUAN: Kde? Tady.

DOÑA ANA: Ó Juane, jak slabé je mé srdce!

DON JUAN: Když odpustilas, políbení dej...

DOÑA ANA: Je čas, již jdi!

DON JUAN: Jen jedno, chladné, mírné...

DOÑA ANA: Jsi ty mi neodbytný! Tedy zde...

Kdo lomozí tam? Skryj se, Juane!

DON JUAN: Buď zdráva! Na shledanou, láska má!

(Odejde a opět přiběhne.)

Á!...

DOÑA ANA: Co ti je! Á!...

(Vejde komturova socha. Doña Ana klesá.)

SOCHA: Pozvání jsem přijal.

DON JUAN: Ó, Bože! Doño Ano!

SOCHA: Pust' ji! Vše
je skončeno. Ty, Juane, se třeseš?

DON JUAN: Já? Ne! Já jsem tě zval, já rád tě vidím.

SOCHA: Tvou ruku!

DON JUAN: Tady je. Ó, drtivý
je stisk tvé mramorové pravice!

Ó, nesvírej, ó, pust' mi ruku, pust'!
Já hynu – Konec je – Ó doňo Ano!

(Propadnou se.)

HODOKVAS V DOBĚ MORU

Z Wilsonovy tragedie „The City of the Plague“

ULICE

Prostřený stůl. – Několik hodujících mužů a žen.

MLADÝ MUŽ: Náš vzácný předsedo, já připomínám

ti člověka, jenž dobře znám je všem
a který zkazkou, posměváčským šprýmem
i bystrou poznámkou neb odezvou
tak štíplavou v svém směšném důstojenství
nám rozjařoval stolní společnost
a plašil mračno, kterým nyní mor –
naš host – i nejskvělejší rozum kalí.

Dva tomu dni, my jeho anekdotám
se svorně smáli; což by bylo možno,
by při tom jarém hodování z mysli
nám vypad Jackson! Jeho křeslo tady
je opuštěno; čeká, jak se zdá,
že šprýmař ještě přijde – on však šel
už do chladného podzemního bytu...

A třeba dosud výmluvnější jazyk
se neodmlčel v prachu mohyly,
přec ještě mnoho je nás na živu
a nemáme proč truchlit. Vybízím
vás tedy: připijme mu na paměť,
tu sklenku zvednem s bujnou zdravicí,
jak za živa to rád měl!

PŘEDSEDA: Prvně smrt

zde vtrhla mezi nás – nuž připijme
mu mlčky na památku!

MLADÝ MUŽ: Staniž se!

(Všichni mlčky pijí.)

PŘEDSEDA: Tvůj hlas, má milá, vyluzuje zvuky,
jimž vládne rodných písní nezkrotnost.

Pěj, Mary, zpívej, tesklivě a táhle,
ať do veselí potom zmámeně
se smíme vrhnout jako ten, kdo světu
byl na čas urván divným viděním.

MARY (zpívá): Býval čas, kdy požehnaně

vzkvétala nám krajina:

v kostele, když den byl Páně,

byla všechna dědina;

švitořil den za dnem v škole

našich dítek šumný sněm,

třpytila se světlá pole

bystrou kosou se srpem.

A teď kostel stojí pustý,

škola věčně prázdkno má,

řidne háj, dřív temně hustý,

marně louka přezrává;

ztichlá dědinka je celá,

jak by vyhořelo v ní,

mrtvo vše – jen u kostela

nepustne to, nemlčí.

Stále sem jen mrtvé nosí;

živ kdo ještě pozůstal,

zoufanlivě Boha prosí,

aby duši míru přál.

Stále místa třeba více!

Hroby o sebe se trou,
jako stádo zápasíce
o svou řádku stísněnou.

Jestli do hrobu já mladá
upadnout mám předčasně,
ty, jež měla jsem tak ráda,
jehož láska je mi vše –
modlím se: ach, nepřimykej
ty se k tělu Jenny své,
mrtvých úst se nedotýkej,
v dálce drž se uctivé!

A pak zajdi za dědinku!
Odeber se v širou dál,
dopřej srdci odpočinku,
nadlehči si krutý žal!
Navštiv prach můj rozptýlený,
nákaza až přejde zlá. –
Při svém Edmondu však Jenny
také v nebi vytrvá.

PŘEDSEDA: Dík, zádumčivá Mary, za tu dumku!

Jak vidno, v minulosti rovněž mor
vám navštěvoval doliny a chlomy
a žalné sténání se rozléhalo,
kde břeh je potoků a ručeji,
jež nyní radostné a smířené
v tvé vlasti rájem divokým se valí.
A bouřný rok, v němž tolik padlo smělých
a šlechetných i krásných obětí,
svou nezůstavil památku než v prosté
snad pastuchově milé písničce,
tak unylé a vábné... Věru! nic

tak nezarmoutí prostřed radosti
jak píseň mdlá, již opětují srdce.

MARY: Kéž bych ji nikdy byla nezpívala,
leč v chudé chatrči svých rodičů!
Ti rádi naslouchali svojí Mary.
Ba, jak bych samu sebe vnímala,
jak zpívám poblíž domácího prahu;
zněl tehdy hlas můj sladčej, neboť byl
to nevinnosti hlas...

LUISA: To nejsou zpěvy,
jež byly by dnes v módě. Ale posud
jsou prosté duše, které v slzách žen
se rády rozplývají v slepé víře. –
Je přesvědčena s okem slzícím,
že bude triumfovat. Kdyby totéž
i o svém smíchu věřila, tu pořád
by se jen usmívala. Walsingham
byl chvály pln, jak jsou prý severanky,
když kvílí, krásné – prosím: ona hned
se dala do kvílení. V nenávisti
mám skotských vlasů vyzývavou žlut!

PŘEDSEDA: Co to? je slyšet drkotání kol!

(Projíždí vůz řízený černochem a napěchovaný mrtvými těly.)

Jak? Luisa omdlévá! Má břitký jazyk,
že na mužské bych srdce spíš byl hádal.
Tak bývá už: jsou násilníci slábi,
a ve vášnivé duši hárá strach.
Nu, skrop ji trochu, Mary! Už je líp.

MARY: Ty sestro mého smutku a mé hanby,
sem na mou hrud'

LUISA (přichází k sobě): Mně ve snu strašný démon
se ukázal: byl černý, oči bílé...

A zval mě na svůj vůz. Ó, leželi
tam nebožtíci; cizím jazykem,
tak hrůzostrašným, pořád brebentili.
Jen povězte: to všechno bylo ve snách?
či vskutku jel tu vůz?

MLADÝ MUŽ: Buď klidna, Luiso.

Ač celá tato ulice je naše,
ač je tu tichý asyl před smrtí
a útočiště nerušených pitek,
přec onen černý vůz má oprávnění
jet každou cestou, my pak povinni
jsme propouštět jej. Walsinghame, slyš:
by spory byly ukončeny, též
by ženských nebylo už mrákot, ty
nám zapěj píseň svobodnou a živou,
ne chorý výplod skotských oněch vzdechu,
však bujnou píseň, píseň bakchantskou,
jak nad kypícím pohárem se rodí.

PŘEDSEDA: Nic takového neznám. Zapějí
však hymnus ke cti moru. Napsal jsem
jej včera v noci, když jsme rozešli se.
Mne zachvátila divá vášně rýmů,
to prvně, co jsem živ! Nuž, poslouchejte!
Můj ochraptělý hlas se k písni hodí.

MNOZÍ: Nuž, poslechnem si píseň k poctě moru!
Aj, skvěle: chvalo zpěv! aj, bravo: na mor.

PŘEDSEDA (zpívá): Když palčivý nám vládne mráz
a s šedou smečkou honí nás
svých metelic, jež větrem vlají
a jimiž v sněhu tuhne dech,
tu krby vstříc mu zapraskají
a bujných kvasů zimní žeh.

Teď hrozný car nám vládne, Mor,
a k jeho nohám siný sbor
si lehá pokosených duší;
nám na okénko nocí dnem
Mor lopatou svých hrobů buší...
Co dělat nám? Čím pomůžem?

Jak, nezdolány, tyran mráz,
tak stejně Mor ať najde nás.
My zavoláme jarým hlasem:
hej, zapal oheň, nalij číš,
tak tančením a hodokvasem
my oslavíme Moru říš.

Jest opojení v zápase
i tam, kde propast černá se,
i v rozbouřeném oceánu,
kde tmy a vln je tuhý vzdor,
i v rozžhaveném uragánu
i tam, kde hrůzou vane Mor.

V tom všem, co hrozí záhubou,
v tom pro smrtelná srdce jsou
všech slastí nevýslovná chvění,
ba sliby nesmrtelnosti.
A šťasten ten, kdo ve vzrušení

se nabaží té milosti.

Náš, More, díky tvá vláda má.
Nám hrůzou není hrobu tma,
nás výzva tvoje nepřemůže!
Hle, zvedá číši družný sbor,
my vpíjíme dech Děvy-Růže,
byť i v něm na nás číhal Mor!

(Vystoupí starý kněz.)

KNĚZ: Bezbožný kvas! a blázni bezbožní!

Vy písněmi a hodováním škleby
si z děsivého ticha tropíte,
jež vůkol všude rozložila smrt!
Já na hřbitově při pohřbu jsem stál –
kolkolem pláč a zesinalé líce –
a vaše výstřednosti nestoudné,
jež ruší ticho hrobů, působí,
že zem se třese nad mrtvými těly!
Hrob kdyby byly neposvětily
modlitby žen a starců, byl bych myslil,
že jakýs běs to trhá bezbožníka
a v smíchu rve ho do pekelné tmy.

NĚKOLIK HLASŮ: Jak mistrně zná mluvit o podsvětí!

Jdi, staříku, a cestou svou si kráčeť!

KNĚZ: Já zaklínám vás krví posvátnou,
již za nás obětoval Spasitel;
ty hnusné orgie své přerušte,
ač chcete-li se na nebesích s těmi,
jež měli kdy jste rádi, znovu shledat.
A teď se do svých domů rozejděte!

PŘEDSEDA: Proč domů, do smutku? Kdo mlád, chce radost!

KNĚZ: Tos, Walsinghame, ty? tys onen muž,
jenž, tři jsou tomu týdny, na kolenou
svou mrtvou matku s pláčem objímal
a v křečích se jí zmítal nad hrobem?
Co myslíš: zda teď ona nepláče,
zda hořce nepláče tam v nebesích,
když shlíží na syna, jak hoduje
a bujně hýří – či když hlas tvůj slyší,
jak zpíváš písně zběsilé, jež v svaté
se modlitby a těžké vzdechy mísí?
Pojď se mnou!

PŘEDSEDA: Proč sem přicházíš mě mást?

Já nesmím, nemohu jít za tebou.
Mne zdržuje tu zoufalost a strašné
mé vzpomínání, poznání, že živ
jsem bez zákona, hrůza z pustoty,
jež příšerně se doma na mne šklebí –
i nová ona radost běsnící
i blahý jed té číše, kterou zvedám,
i něha – odpustiž mi Hospodin –
dar tvora padlého – však milého...
Mé matky stín mě odsud neodvolá.
Je pozdě už... Tvůj slyším hlas, jak zve mě
a chce mě spasit. Starče, jdi jen v míru!
Však proklet buď, kdo půjde za tebou!

MNOZÍ: Náš předseda ti pověděl! Aj, bravo!

Je konec tvému kázání! Tak pryč!

KNĚZ: Slyš! Svatý duch tě volá... Matildin!

PŘEDSEDA (vstává): Což nepřísahals rukou povadlou
a k nebi pozdviženou, toto jméno,
jež umklo, že v hrobě zůstane?
Kéž jejím nesmrtelným očím skryta
je tato podívaná. Zvala kdys
mě čistým, hrdým, svobodným – a měla
v mém objímání ráj... A čím jsem teď!
Ó svaté dítě světla, tam tě zřím,
kam kleslý duch můj nikdy nedosáhne...

ŽENSKÝ HLAS: On zešíle! On blouzní o ženě,
jež pochována!

KNĚZ: Pojďme, pojd'!

PŘEDSEDA: Můj otče,
jen proboha mě nech!

KNĚZ: Kéž Pán tě spasí!
Můj synu, sbohem.

(Odejde. Hodokvas pokračuje. Předseda zůstává pohroužen do hluboké zádumčivosti.)

SCÉNY Z DOB RYTÍŘSKÝCH

MARTIN: Poslouchej, Františku, naposled s tebou hovořím jako otec: dlouho jsem snášel tvé nezbedné kousky, ale déle už je snášet nehodlám. Krot' se, nebo bude zle.

FRANTIŠEK: Prosím tě, tatínku, proč se na mne hněváš? Já přece nic nedělám.

MARTIN: Nic nedělám! V tom to právě vězí, že neděláš. Jsi lenoch, darmožrout, Pánu Bohu čas ukrádáš. Več vlastně doufáš? Snad v mé bohatství? Ale copak jsem zbohatl tím, že jsem ruce dával do klína a skládal hloupé písničky? Jak mi bylo čtrnáct, dal mi nebožtík otec dva krejcarey do ruky a dvě herdy do zadku a řekl: tak hybaj, Martine, a hled', at' se sám živíš; však se budu muset ohánět, i když ty mi ubudeš. Od těch dob jsme se už neviděli; díky Bohu, já si vydělal dům i peníze a dobrou pověst – a čím? šetrností, trpělivostí a pracovitostí. Teď už mám na krku padesátku a byl by čas, abych si odpočinul a tobě odevzdal účetní knihy i celý dům. Ale mohu na to vzdechnout? Jakoupak mohu mít k tobě důvěru? Tobě by se chtělo jen toulat se s pány, kteří námi opovrhují a berou zboží na dluh. Znáš tě, stydíš se za svůj stav. Ale poslyš, Františku. Jestli se nepředěláš, jestli se nevzdáš společnosti šlechticů a nechopíš se řádně svého díla, tedy tě, Bůh můj svědek, vyženu z domu a svým dědicem udělám svého tovaryše Karla Herze.

FRANTIŠEK: Jak chceš, tatínku; čiň, jak ti libo.

MARTIN: Tak teda, jen si dej pozor...

Vstupuje bratr BERTOLD

MARTIN: Zde máme druhého ztřeštěnce. Copak bychom rádi?

BERTOLD: Buď zdrav, sousede. Mám k tobě žádost.

MARTIN: Žádost! Opět o peníze?

BERTOLD: Ano... Nemohl bys mi půjčit půl druhého sta zlatých?

MARTIN: Podívejme se! Kdepak bych je vzal? Nejsem přece zlatodol.

BERTOLD: Prosím tě, neskrbli. Víš přece, že se ti ty peníze neztratí.

MARTIN: Jakpak neztratí. Málo jsem ti snad dával peněz? Kam se poděly?

BERTOLD: Vrazil jsem je do práce, ale nyní tě prosím už naposled.

MARTIN: To není po prvé, co slyším, že naposled.

BERTOLD: Ne, opravdu. Poslední můj pokus se nezdařil pro maličkost. Teď jsem všechno vypočetl, pokus nemůže se nezdařit.

MARTIN: Ech, otče Bertolde, kdybys ty neházel všechny peníze, které ti prošly rukama, do svého alchymistického ohně, byl bys boháč. Slibuješ mi poklady a sám si ke mně chodíš pro almužnu. Jaký to má smysl?

BERTOLD: Mně není třeba zlata, já hledám důkaz.

MARTIN: A mně je čerta do důkazu, mně je třeba zlata.

BERTOLD: Tak ty mě nechceš ještě jednou založit?

MARTIN: Nemohu a nechci.

BERTOLD: Tedy sbohem, sousede!

MARTIN: Sbohem.

BERTOLD: Půjdu k baronu Raoulu, snad on mi dá peníze.

MARTIN: Baron Raoul? A kde by jich nabral? Jeho poddaní jsou zničeni. Díky Bohu, vždyť se nyní nedá lupem tak lehce zbohatnout.

BERTOLD: Myslím, že peníze má, protože u vévody se koná turnaj a baron se tam vypravuje. Buď zdrav!

MARTIN: A ty si myslíš, že ti dá peníze?

BERTOLD: Možná, že ano.

MARTIN: A ty jich užiješ k poslednímu pokusu?

BERTOLD: Určitě.

MARTIN: A jestli se pokus nezdaří?

BERTOLD: Nic se nestane. Jestli i tenhle pokus selže, je alchymie nesmysl.

MARTIN: A jestli se zdaří?

BERTOLD: Tak ti vrátím s díkem a s lichvářskými úroky všechny částky, které jsem si od tebe vypůjčil, a baronu Raoulovi odhalím velké tajemství.

MARTIN: Proč baronovi, a ne mně?

BERTOLD: Rád bych, ale nemohu: víš přece, že jsem slíbil Nejsvětější Panně, že své tajemství svěřím tomu, kdo mi pomůže při mém posledním a rozhodujícím pokuse.

MARTIN: Ech, otče Bertolde, načpak se ničíš? Ale kam se ženeš? Jen počkej! Nu tak budiž. Tentokrát ti peníze ještě půjčím. Bůh s tebou, ale dej pozor a dostůj svému slovu. Sic tenhle pokus bude poslední a rozhodující.

BERTOLD: Neboj se. Druhého už nebude potřeba...

MARTIN: Tak počkej zde. Hned ti přinesu. Kolikpak vlastně potřebuješ?

BERTOLD: Půl druhého sta zlatých.

MARTIN: Půl druhého sta zlatých! Bože můj! A v těchhle krutých dobách!

BERTOLD a FRANTIŠEK

BERTOLD: Zdráv buď, Františku, nad čím ses to zadumal?

FRANTIŠEK: Jakkak nedumat? Teď právě otec pohrozil, že mě vyžene a vydědí.

BERTOLD: Proč to?

FRANTIŠEK: Že si hledím známostí s rytíři.

BERTOLD: To nemá zcela pravdu, ale taky není docela v nepravu.

FRANTIŠEK: Což je měšťan nehoden, aby dýchal stejný vzduch jako šlechtic? Cožpak jsme všichni nevzešli z Adama?

BERTOLD: To máš pravdu. Ale vidíš, Františku, už je tomu dávno: Kain a Abel byli také bratři, ale Kain nemohl dýchat stejný vzduch s Abelem – a nebyli si před Bohem rovni. Hned v první rodině pozorujeme nerovnost a závist.

FRANTIŠEK: Což je to má vina, že nemám rád svůj stav? Že čest mi je nad peníze?

BERTOLD: Každý stav má svoji čest a výhodu. Šlechtic bojuje a pyšně si vykračuje. Měšťan se dře a bohatne. Šlechtic je uctíván za mříží své věže – kupec ve svém krámě.

(Přichází Martin.)

MARTIN: Tady máš půl druhého sta zlatých – podívej se, je to naposledy, co ti vyhovuji.

BERTOLD: Jsem ti neskonale vděčen. Uvidíš, že nebudeš litovat.

MARTIN: A počkej, jestliže se ti pokus podaří a budeš-li mít dostatek zlata i slávy, zdalipak se budeš klidně radovat ze života?

BERTOLD: Pak se dám ještě do jednoho výzkumu. Zdá se mi, že lze sestrojiti perpetuum mobile...

MARTIN: Co je to perpetuum mobile?

BERTOLD: Perpetuum mobile, to je věčný pohyb. Najdu-li věčný pohyb, pak nevidím hranic pro lidskou tvořivost... Vidiš, můj dobrý Martine: dělat zlato, to je vábivý úkol, to je možná zajímavý objev – ale vynaléztí perpetuum mobile... ó!...

MARTIN: Jdi mi k čertu se svým perpetuum mobile!... Přisámbůh, otče Bertolde, ty bys kdekoho přivedl z míry. Potřebuješ peněz na práci a vykládáš Bůh ví co. To není možné. Jaký je to potřeštěnec!

BERTOLD: Jaký je to bručoun!

(Rozejdou se různými směry.)

FRANTIŠEK: K čertu s tím naším stavem! – Otce mám bohatého – a co z toho mám? – Šlechtic, který nemá pranic než vymlácený meč a rezavou helmici, je šťastnější a váženější než můj otec. Otec před ním smeká – a on si ho ani nevšimne. – Peníze! protože jich těžce nabyt, tak si myslí, že v penězích je veškerá síla – aby ne! Má-li takovou sílu, ať se pokusí otec uvést mne na baronský zámek! Peníze! Rytíř jich nemá zapotřebí – na to jsou měšťané – jak je utiskuje, vystříknou z nich dukáty jako krev!... Čert vezmi ten náš stav! – Ale pro mne je lepší být posledním minstrelem – toho aspoň přijmou na zámku... Dáma si poslechne jeho písničky, nalije mu pohár vína a vlastní rukou mu jej podá...

Kupec sedí za svými knihami, počítá, počítá, klaní se, chytračí před každým zákazníkem. „Aj, pane, pro milost Boží, mám nejlepší zboží, levněji ho nikde nedostanete.“ „Lžeš, žide.“ „Ale nikoli, ctí se vám zaručuji...“ Ctí!... Krásná čest! Ale rytíř, ten je svobodný jak sokol... nikdy se nehrbil nad účty, kráčí zpřímá a hrd, řekne své slovo a věří se mu...

A je tohleto život? – K čertu s ním! – Raději půjdu mezi minstrely.

Ostatně, co to povídal mnich? Turnaj v * – a jede tam baron – ach, můj ty Bože! Bude tam také Klotilda. Dámy usednou tam v kruhu, třesouce se o své rytíře – trubky zahlaholí – vystoupí hlasatelé – rytíři objedou pole a před balkonem svých krasavic skloní oštěp... Znova trubky zahlaholí – rytíři se rozjedou – vrhá se druh na druhu – dámy zavzdychají... Bože můj! A já nikdy nerozvírám prach na turnaji, nikdy neoznámí hlasatelé mé jméno, to opovrhované jméno měštěná, nikdy nezavzdychá Klotilda...

Peníze! Kdyby věděl, jak námi rytíři povrhují přes naše peníze...

ALBERT: Á, to je František; na koho ses tak rozkřikl?

FRANTIŠEK: Ach, pane, vy jste mě slyšel... To já sám se sebou rozprávěl...

ALBERT: Ó čem žes rozprávěl sám se sebou?

FRANTIŠEK: Přemýšlel jsem, jak bych se dostal na turnaj.

ALBERT: Ty se chceš dostat na turnaj?

FRANTIŠEK: Ba věru že.

ALBERT: Nic lehčího: mně umřel podkoní – chceš na jeho místo?

FRANTIŠEK: Jakže? Nešťastný váš Jakub zemřel? A nač?

ALBERT: Pro Boha, nevím – v pátek byl zdrav jako lusk; večer jsem se pozdě vrátil (byl jsem na hostině u Raymonda a notně jsem se zpil) – Jakub mi něco řekl... já se rozdurdil a udeřil ho – myslím, že do tváře – a možná i do spánku – ale ne, jenom do tváře; Jakub se svalil – a už nevstal; já si lehl neodstrojen – a nazítří vidím, že můj ubohý Jakub je mrtev.

FRANTIŠEK: Aj, rytíři, jak vidět, vaše rány jsou pádné.

ALBERT: Měl jsem na ruce železnou rukavici. – Tak co, chceš být u mne podkoním?

FRANTIŠEK (škrábe se za uchem): Vaším podkoním?

ALBERT: Co se drbeš? Řekni, že ano. – Vezmu tě s sebou na turnaj, budeš u mne žít na zámku. To není maličkost, být zbrojnošem u takového rytíře, jako jsem já: je to stupínek k něčemu vyššímu. Kdo ví, možná, že časem budeš pasován na rytíře – mnozí tak začínali.

FRANTIŠEK: A co řekne můj otec?

ALBERT: A co je mu do tebe?

FRANTIŠEK: Zbavuje mě dědictví...

ALBERT: Vykašli se na to a bude ti snáz.

FRANTIŠEK: A budu žít u vás na zámku?

ALBERT: Ovšem! Tak co, souhlasíš?

FRANTIŠEK: A nebudete mě poličkovat?

ALBERT: Ne. Ne. Neměj strachu. A i když se dopustím toho hříchu – jaképak neštěstí? – Nejsou všichni podkoní ubíjeni k smrti.

FRANTIŠEK: Máte pravdu. Jestliže se spásе takový hřích, uvidím, kdo s koho.

ALBERT: Cože? Co to povídáš? Já jsem ti nerozuměl.

FRANTIŠEK: Nic. Já jen tak pro sebe dumal.

ALBERT: Nu tak, co, souhlasíš?

FRANTIŠEK: S vaším dovolením, souhlasím.

ALBERT: To stálo za dumání. Sežeň si koně a přijed' za mnou.

BERTA a KLOTILDA.

KLOTILDA: Berto, pověz mi něco, nudím se.

BERTA: O čem vám budu povídat? Asi že o našem rytíři.

KLOTILDA: O jakém rytíři?

BERTA: O tom, který zvítězil v turnaji.

KLOTILDA: O hraběti Rotenfeldovi. Ne, o něm nechci; už jsou to dva týdny, co jsme se vrátili, a on neuznal za hodno k nám přijeti. To je nezdvořilost.

BERTA: Počkejte, jsem přesvědčena, že zítra –

KLOTILDA: Proč si to myslíš?

BERTA: Protože se mi o něm zdálo.

KLOTILDA: Můj ty Bože! To nic neznamená. Mně se o něm zdá noc co noc.

BERTA: To je něco docela jiného – vy jste si ho zamilovala.

KLOTILDA: Já – zamilovala – – prosím tě, žádné hlouposti. A vůbec nemusíš mluvit o hraběti Rotenfeldovi. Vykládej mi o někom jiném.

BERTA: A o kom? Snad o podkoním vašeho bratra, o Františkovi?

KLOTILDA: Třeba – povídej mi o Františkovi.

BERTA: Pomyslete si, milostivá slečno, on je do vás celý pryč.

KLOTILDA: František – do mne celý pryč? Kdo ti to povídal?

BERTA: Nikdo, sama jsem si všimla. Jste-li na koni, vždycky vám drží třemen; jestli sedíte u stolu, nevidí nikoho kromě vás; jak upustíte šátek, on první se pro něj shýbne a na nás se ani nepodívá.

KLOTILDA: Buď jsi hloupá, anebo je František drzoun, že mu není rovno.

(Vstoupí Albert, Rotenfeld a František.)

ALBERT: Sestro, představuji ti tvého rytíře, hrabě k nám přijel na zámek jako host.

HRABĚ: Račte dovoliti, urozená panno, aby váš nehodný rytíř pocaloval ještě jednou tu divukrásnou ruku, z níž se mu dostalo drahocenného vyznamenání...

KLOTILDA: Hrabě, jsem šťastna, že mám čest vás přivítati u sebe. Bratře, budu vás očekávati v severní věži.

(Odejde.)

HRABĚ: Jak je krásná!

ALBERT: Předobrá dívenka. Hrabě, pročpak neodložíte? Kde máte sluhy? Františku, zuj hraběte.

(František otálí.)

Františku, copak jsi hluchý?

FRANTIŠEK: Já nejsem sluha pro celý svět, abych kdekoho zouval...

HRABĚ: Oho, je to opovážlivec.

ALBERT: Hrubíán.

(Rozmáchne se.)

Já tě vyženu!

FRANTIŠEK: Půjdu sám.

ALBERT: Nízký chlape, ty podlče jeden! Odpusťte, hrabě, já si to s ním vyřídím. Ven!...

(Vystrkuje ho ven.)

Koukej, ať jsi pryč!

HRABĚ: Prosím vás, nechte toho hlupáka, vždyť on za to ani nestojí...

KLOTILDA: Bratře, mám k tobě prosbu.

ALBERT: Čeho si přeješ?

KLOTILDA: Prosím tě, vyžeň svého podkoního Františka. Dovolil si být ke mně hrubý...

ALBERT: Cože, i k tobě? Škoda, že jsem ho již vyhnal. To by se byl tak rychle nevymotal. A cože udělal?

KLOTILDA: Ale nic. Jestliže jsi ho již vyhnal, je škoda o tom slov. A pověz, bratře, dlouho se hrabě u nás zdrží?

ALBERT: Myslím, sestro, že to bude záviset na tobě. Pročpak se červenáš?...

KLOTILDA: Ty pořád žertuješ – a on si přec ani nepomyslí...

ALBERT: Na co že si nepomyslí?

KLOTILDA: Ach, bratře, jaký jsi nesnesitelný. Říkám, že hrabě na mne ani nemyslí...

ALBERT: Uvidíme, uvidíme. Co bude, bude.

FRANTIŠEK: Tady je náš domek... Proč jsem ho jen zaměnil za pyšný zámek? Zde jsem byl pán – a tam čeledín... A proč to?... Pro hrdé pohledy opovážlivé, urozené slečny. Vytrpěl jsem ponížení, já se ponížil ve svých očích stal jsem se sluhou toho, kdo byl můj druh, uvykl jsem snášet dětinské urážky hloupého, rozmazleného větroplacha, ničeho jsem si nevšímal... Já, který nechtěl záviset na otci, stal se závislý na cizím... A čím se to všechno skončilo? – Bože, krev se mi valí do tváře – pěsti se mi svírají... Och, já se jim pomstím, pomstím... Jak mě jen přijme můj otec!

(Buší do dveří.)

KAREL (vyjde z domu): Kdopak to tak hlučně buší do dveří? – Á, Františku, tos ty! (Sobě:) Toho přinesl čert!

FRANTIŠEK: Buď zdrav, Karle. Otec je doma?

KAREL: Ach, Františku, jak dávno tu nebyl... Je tomu už měsíc, co tvůj otec je mrtev.

FRANTIŠEK: Bože můj! Co to povídáš?... Můj otec mrtev! – To není možná.

KAREL: Nejen že možná, ale už ho zakopali.

FRANTIŠEK: Chudák, chudák stará!... A mně nedali zprávu, že je nemocen! Možná, že umíral v zármutku – měl mě rád, byl tak citlivý. Karle, a tys nemohl pro mne poslat! Byl by mi požehnal...

KAREL: Než umřel, dopálil se na příručího a vypil v rozhořčení tři lahve piva – však z toho měl taky smrt. A víš, co dál, Františku? Vždyť tebe vydědil a všechno své jmění odkázal...

FRANTIŠEK: Komu?

KAREL: To ti nesmím vyzradit – jsi takový prchlivý...

FRANTIŠEK: Vím: tobě.

KAREL: Bůh ví, já za to nemohu. – Já bych ti hned všechno vydal... protože, víš, ačkoli zákon je na mé straně, přec jen mi říká svědomí, že otcovým dědicem je syn, a ne tovaryš... Ale vidíš, Františku, já tě čekal a tys nepřicházel – já se i oženil... a teď, když jsem ženat, už ani nevím, co a jak...

FRANTIŠEK: Jen si posluž mým dědictvím, Karle, já ho na tobě nepožaduji. S kým ses oženil?

KAREL: S Julií Furstovou, můj dobrý Františku, s dcerou Jana Fursta, našeho souseda... ukáži ti ji. Chceš-li tu zůstat, mám prázdný koutek...

FRANTIŠEK: Ne, děkuji ti, Karle. Poruč mě Julii a tady jí odevzdej tenhle stříbrný řetízek – to ode mne na památku...

KAREL: Ty hodný Františku! – Chceš s námi pojít? – Zrovna jsme sedli za stůl...

FRANTIŠEK: Nemohu, mám naspěch...

KAREL: Kampak?

FRANTIŠEK: Ani sám vlastně nevím – buď zdrav.

KAREL: Buď zdrav a Bůh s tebou.

(František odejde.)

A jaký je to dobrý hoch – škoda jen, že k ničemu není! – Nu, teď jsem naprosto klidný; nebudu mít soudní tahanice ani jiné starosti.

PODDANÍ, ozbrojení kosami a klacky.

FRANTIŠEK: Pojedou tady přes ten palouk – tak si dejte pozor, jenom žádné strachy; pustíte si je na tělo, jak blízko můžete, budete nadál pracovat s kosami jakoby nic – – Rytíři na vás houknou – najedou na vás – vtom se rozmáchnete kosami – miřte koňům na nohy – a my se přihrneme z lesa... Slyš!... To jsou oni.

(Skrýje se s částí poddaných v lese.)

ŽENCI (zpívají): Zvoní kosa po poli,
lehá všechno obilí
pod tím zvukem kosy;
srdce se mi veselí,
jak se pole kosí.

(Několik rytířů, mezi nimi Albert a Rotenfeld.)

RYTÍŘI: Hej, vy tam! Uhněte z cesty!

(Poddaní smekají, ale nehýbají se.)

ALBERT: Pryč, povídám... Co to znamená, Rotenfelde? Oni se nehnou s místa.

ROTENFELD: Ech co, dáme koňům ostruhy a zdeptáme je, jak se patří.

PODDANÍ: Hoši, žádné strachy...

(Ranění koně padají s jezdci, ostatní se plaší.)

FRANTIŠEK (ze zálohy): Dopředu, hoši... Hrr na ně!

RYTÍŘ (druhému): To je zlé, brachu, je jich více než sto...

DRUHÝ: To nic není, nás je ještě pět na koních...

RYTÍŘI: Vy podlí psi, však my vám...

PODDANÍ: Na ně! Hrr na ně!

(Srazí se. Rytíři padají jeden za druhým.)

PODDANÍ (je bijí klacky a kosami): Naši vyhráli!... Vy ukrutníci! Vy lupiči! Vy hnusní zpupníci! Teď jste v naší moci...

FRANTIŠEK: Který z nich je Rotenfeld? – Přátelé, nadzvedněte jim hledí! Kde je Albert?

(Přijíždí druhá skupina rytířů.)

JEDEN Z NICH: Pánové! Podívejte se, copak to znamená? Tady se bijí...

DRUHÝ: To je vzpoura. – Sprostý lid se vrhá na rytíře...

RYTÍŘI: Pánové, pánové!... Kopí proti hrudi!... Popohnat koně...

(Rytíři najedou na sedláky.)

PODDANÍ: Běda! Běda! To jsou rytíři...

(Rozutekou se.)

FRANTIŠEK: Kampak pádíte? Ohlédněte se! Vždyť jich není ani deset!

(Je raněn. Rytíř ho chytí za límec.)

RYTÍŘ: Počkat, brachu... Jindy jim budeš kázat.

DRUHÝ: A tihle podlí chlapi mohli porazit urozené rytíře! Podívejte se, jeden, dva, tři... devět rytířů tu leží pobito. To je hrozné.

(Ležící rytíři, jeden za druhým, vstávají.)

RYTÍŘI: Cože? Vy jste živi?

ALBERT: Dík našim železným pancířům...

(Všichni se smějí.)

A podívejme se, Františku, to jsi ty, přítelíčku drahý? Těší mě, že se s tebou shledávám... Páni rytíři, přijměte můj dík za svou velkomyslnou pomoc.

JEDEN Z RYTÍŘŮ: Není zač děkovat; na našem místě byste si vedli nejinak.

ALBERT: Smím vás pozvati na tři dni do svého zámku, abyste si po boji oddechli a přátelsky pohodovali?

RYTÍŘ: Promiňte, že nemůžeme přijmouti vaše milé pohostinství. Pospícháme na pohřeb Elsberského prince a bojíme se, že bychom dojeli pozdě...

ALBERT: Tak mi alespoň prokažte čest u mne povečeřet.

RYTÍŘ: Velmi rádi. – Ale vy nemáte koně, dovolte, abychom vám nabídli svoje... My si sednem za vás jako ze zajetí unášené krasavice.

(Usednou.)

A tohohle mládence dovezem až tam, kde stojí prvá šibenice... Pánové, pomozte mi ho přivázat k ohonu mého koně...

Zámek Rotenfeldův.

RYTÍŘI u večeře.

JEDEN Z RYTÍŘŮ: Skvostné víno!

ROTENFELD: Je mu víc než sto roků... Můj praděd je uložil ve sklepe a pak se vypravil do Palestiny a zůstal tam. Ta výprava ho stála dva zámky a rotenfeldský háj, který prodal za babku nějakému biskupovi.

RYTÍŘ: Skvostné víno. – Na zdraví urozené hostitelky!...

RYTÍŘI: Na zdraví spanilé a urozené hostitelky!

KLOTILDA: Děkuji vám, páni rytíři... Na zdraví vašich dam...

(Pijí.)

ROTENFELD: Na zdraví našich záchránců!

RYTÍŘI: Na zdraví našich záchránců.

JEDEN Z RYTÍŘŮ: Rotenfelde! Vaše slavnost je skvělá; ale něčeho se jí nedostává...

ROTENFELD: Víím: kyperského vína; co dělat – předešlý týden došlo.

RYTÍŘ: Ne, není to kyperské víno. Ale chybí tu píseň pěvce lásky.

ROTENFELD: Pravda, pravda... Není v sousedství nějaký minne-singer? Běžte do hostince...

ALBERT: A vždyť ho tu máme. František ještě není pověšen – tak ho dáme zavolat...

ROTENFELD: A to je pravda, zavoláme sem Františka!

RYTÍŘ: Kdo je ten František?

ROTENFELD: Ale ten lotr, co jste ho dnes zajali.

RYTÍŘ: Tak on je i pěvec lásky?

ALBERT: Ale ano, je všechno, co chcete. Tady je.

ROTENFELD: Františku! Rytíři si chtějí poslechnout tvé písničky, jestli tě strach nepřipravil o paměť a jestli ještě nepřišel o hlas.

FRANTIŠEK: Z čeho bych měl strach? Dovolte, zazpívám vám píseň, kterou jsem složil. Hlas se mi nechvěje a řeči jsem nepozbyl.

ROTENFELD: Uvidíme, uvidíme. Tak spust'.

FRANTIŠEK (zpívá): Žil kdys chudý rytíř v zemi,
prostý, upřímný a ctný,
soumračný a málem němý,
ale duchem udatný.

Na vidění zapomněti,
nepostížené rozumu,
nedoved on v celém žití.
Do srdce se vssálo mu.

V duši shořev, nepohleděl
ani jedné ženě v líc,
neznal je a nepověděl
žádné ani slovo víc.

Růžencem on svoje tělo
místo šerpou obvázal,
hledím ukryv zrak i čelo,

před nikým je nesnímal.

Čisté lásky věčnou mukou,
zbožným sněním sladce zpít,
„A. M. D.“, tak vlastní rukou
vepsal krví ve svůj štít.

Po skaliscích Palestiny,
na rtech jména svojich dam,
paladini velké činy
konali a též on sám –

„Sancta Rosa, lumen coeli“,
lítý jeho pokřik zněl,
nad božími nepřáteli
jako hromy burácel.

Navrátil se z dálné země,
uzavřel se do svých stěn,
v smutku, v samotě a němě
žil – a dožil pomaten.

(Výkřiky.)

RYTÍŘI: Znamení píseň. Jenže příliš truchlivá. Neumíš nějakou veselejší?

FRANTIŠEK: S dovolením. Známe i veselejší.

ROTENFELD: Líbí se mi, že není skleslý. – Tady máš pohár vína.

FRANTIŠEK (zpívá): V noci stárek domů přišel...

„Ženo, co ty boty tu?“

– Ech, kdo jaktěživ to slyšel,
jaké vidíš boty tu?

Máš snad v hlavě pomateno?
To jsou vědra. – „Vědra? Ženo!
Ani ve snu tenhle div!
Čtyřicet jsem roků živ –
ale to mi novinkou,
na vědrech že šporny jsou.“

RYTÍŘI: Znamenitá píseň! Překrásná píseň! – To je přec minne-singer!

ROTENFELD: A přes to přese všechno tě dám pověsit.

RYTÍŘI: Pročpak by ne – píseň je píseň a provaz je provaz. Jedno druhému nevadí.

KLOTILDA: Páni rytíři, mám k vám prosbu – slibte, že ji neodmítnete.

RYTÍŘ: Co ráčíte poroučet?

DRUHÝ: Jsme ochotni ve všem se podrobit.

KLOTILDA: Nelze dát tomu nešťastníku milost?... Už je sdostatek trestán svým poraněním a strachem, že bude viset.

ROTENFELD: Dám mu milost!... Ale vy neznáte sprostý lid. Jestli je notně nepostrašíme a budeme-li šetřit jejich náčelníka, tak se zítra vzbouří znovu...

KLOTILDA: Ne, za Františka se zaručuji. Františku! Že ano: dají-li ti milost, tak už nikdy nebudeš buřičem –?

FRANTIŠEK (v hrozných rozpacích): Milostivá paní... Milostivá paní...

RYTÍŘ: Nu, Rotenfelde, když dáma prosí, rytíř nemůže odmítnout. Nutno mu dát milost.

RYTÍŘI: Nutno mu dát milost.

ROTENFELD: Tedy dobrá: my ho nepověsíme – ale zavřeme ho do žaláře, a já se zaručuji čestným slovem, že se z něho nedostane dřív, dokud zdi mého zámku se nezvednou do vzduchu a nerozletí se.

RYTÍŘI: Ano, tak...

KLOTILDA: Jenže...

ROTENFELD: Milostivá paní, dal jsem své čestné slovo.

FRANTIŠEK: Jak, vězení na věky! To by mi byla milejší smrt.

ROTENFELD: Tebe se nikdo neptá – odved'te ho do věže...

(František je odváděn.)

FRANTIŠEK: Ale přec jen: jí děkuji za svůj život!